

VOLUME: 1 ISSUE: 2
DECEMBER 2021

INda

Journal of Interior Design and Academy

e-ISSN: 2791-7436

SEKİZGEN
ACADEMY

<https://sekizgenacademy.com/journals/index.php/inda>

e-ISSN: 2791-7436

YEAR: 2021, VOLUME: 1, ISSUE: 2

EDITOR IN CHIEF

Assoc. Prof. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR
Akdeniz University

CO-EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Elif SÖNMEZ
Altınbaş University

SECTION EDITOR

Prof. Dr. Banu APAYDIN,
Istanbul Okan University

Prof. Dr. Kağan GÜNÇE,
Eastern Mediterranean University

Assoc. Prof. Dr. Cem BEYGO,
Istanbul University

Assoc. Prof. Dr. İ. Emre KAVUT,
Mimar Sinan Fine Arts University

Assoc. Prof. Dr. Filiz TAVŞAN,
Karadeniz Technical University

Assoc. Prof. Dr. Osman ARAYICI,
Mimar Sinan Fine Arts University

Assoc. Prof. Dr. Salih SALBACAK,
Fatih Sultan Mehmet Vakıf University

Assoc. Prof. Dr. Ümit T. ARPACIOĞLU,
Mimar Sinan Fine Arts University

Assoc. Prof. Dr. Tonguç TOKOL,
Marmara University

Assoc. Prof. Dr. Vibhavari JANHI,
Kansas State University

Assist. Prof. Dr. Aslan NAYEB,
Yeditepe University

Assist. Prof. Dr. Cem ALPPAY,
Istanbul Technical University

Assist. Prof. Dr. Elif ŞATIROĞLU,
Recep Tayyip Erdoğan University

Assist. Prof. Dr. Merih KASAP,
Altınbaş University

Assist. Prof. Rishav JAIN,
Cept University

Assist. Prof. Dr. Shirin IZADPANAHI
Antalya Bilim University

LANGUAGE EDITOR

Assoc. Prof. Dr. ELİF TOKDEMİR DEMİREL,
Kırıkkale University

COPY EDITOR

Lecturer Havva Beril BAL,
Avrasya University

ASSOCIATE COPY EDITOR

Lecturer Ayşegül ÇELENK,
Gümüşhane University

Urban Planner, Msc. Sevcen SÖNMEZ,
Istanbul Technical University

Res. Assist. İrem BEKAR
Karadeniz Technical University

SECRETARY

Res. Assist. Çisem BOZBEK,
Altınbaş University

Res. Assist. Serenay ULUSOY,
Maltepe University

Interior Arch., Msc. Candidate Şeyma DEREÇİ,
Akdeniz University

Interior Arch., Student Emirhan KALKAN
Altınbaş University

LOGO DESIGN

Res. Assist. İrem BEKAR,
Karadeniz Technical University

COVER DESIGN

Res. Assist. Serenay ULUSOY,
Maltepe University

Urban Planner, Msc. Sevcen SÖNMEZ
Istanbul Technical University

CONTACT

indajournal@gmail.com

@inda.journal

Antalya, Konyaaltı

Publisher: Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Authors are responsible for the copyright of figures, pictures and images in the articles, the content of the articles, the accuracy of the references and citations, and the suggested ideas.

SEKİZGEN ACADEMY

<https://sekizgenacademy.com/journals/index.php/inda>

e-ISSN: 2791-7436

YEAR: 2021, VOLUME: 1, ISSUE: 2

SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Atila GÜL,
Süleyman Demirel University

Prof. Dr. Ayşin SEV,
Mimar Sinan Fine Arts University

Prof. Dr. Füsün SEÇER KARİPTAŞ,
Haliç University

Prof. Dr. İlkay ÖZDEMİR,
Karadeniz Technical University

Prof. Dr. İpek FİTÖZ,
Mimar Sinan Fine Arts University

Prof. Dr. Kemal Reha KAVAS,
Akdeniz University

Prof. Dr. Öner DEMİREL,
Kırıkkale University

Prof. Dr. Zuhale KAYNAKCI ELİNÇ,
Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Erkan AYDINTAN,
Karadeniz Technical University

Assoc. Prof. Dr. Filiz UMAROĞULLARI,
Trakya University

Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN,
Istanbul Technical University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ali YÜZER,
Istanbul Technical University

Assoc. Prof. Dr. Müge GÖKER PAKTAŞ,
Marmara University

Assoc. Prof. Dr. Tülay ÖZDEMİR CANBOLAT,
Çukurova University

Assoc. Prof. Dr. Türkan İRGİN UZUN,
Istanbul Gelişim University

Assoc. Prof. Dr. Saadet AYTİS,
Mimar Sinan Fine Arts University

Assist. Prof. Dr. Deniz ÇETİN,
Altınbaş University

Assist. Prof. Dr. Hülya SOYDAŞ ÇAKIR,
Fenerbahçe University

Assist. Prof. Dr. Orkunt TURDAY
Galata University

INDEXED IN

CONTACT

indajournal@gmail.com

@inda.journal

Antalya, Konyaaltı

Publisher: Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Authors are responsible for the copyright of figures, pictures and images in the articles, the content of the articles, the accuracy of the references and citations, and the suggested ideas.

<https://sekizgenacademy.com/journals/index.php/inda>

e-ISSN: 2791-7436

YEAR: 2021, VOLUME: 1, ISSUE: 2

REVIEWER LIST

Fusun SEÇER KARİPTAŞ

Prof. Dr. / Haliç University

Hare KILIÇASLAN

Assoc. Prof. Dr. / Karadeniz Technical University

Müge GÖKER PAKTAŞ

Assoc. Prof. Dr. / Marmara University

Rabia KÖSE DOĞAN

Assoc. Prof. Dr. / Selçuk University

Şen YÜKSEL

Assoc. Prof. Dr. / Beykent University

Türkan İRGİN UZUN

Assoc. Prof. Dr. / İstanbul Gelişim University

Ahmet Cüneyt DİRİ

Assist. Prof. Dr. / Mimar Sinan Fine Arts University

Damla MISIRLISOY

Assist. Prof. Dr. / European University of Lefke

Deniz ÇETİN

Assist. Prof. Dr. / Altınbaş University

Hüseyin Emre ENGİN

Assist. Prof. Dr. / Avrasya University

Özge İSLAMOĞLU

Assist. Prof. Dr. / Karadeniz Technical University

INDA Creative Commons Atıf-GayriTicari-Aynı Lisansla Paylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
INDA is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

CONTACT

indajournal@gmail.com

@inda.journal

Antalya, Konyaaltı

Publisher: Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Authors are responsible for the copyright of figures, pictures and images in the articles, the content of the articles, the accuracy of the references and citations, and the suggested ideas.

<https://sekizgenacademy.com/journals/index.php/inda>

e-ISSN: 2791-7436

YEAR: 2021, VOLUME: 1, ISSUE: 2

CONTENTS

Preface of INda

Elif SÖNMEZ.....1-2

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Evaluation of the Appropriateness of Space for the New Function in Traditional Housings: The Case of Mehmet Efendi House

(Geleneksel Konutlarda Eski Mekân-Yeni İşlev Uygunluğunun Değerlendirilmesi: Mehmet Efendi Konağı Örneği)

İrem BEKAR, Şeyma DEREÇİ.....3-20

Continuity of Cultural Memory: From Samsun Tekel Tobacco Factory to Bafra Tobacco Museum

(Kültürel Hafızanın Sürekliliği: Samsun Tekel Tütün Fabrikası'ndan Bafra Tütün Müzesi'ne)

Ayşegül ÇELENK, Şule Sinem SÜRDEM.....21-39

Balcony as an Architectural Item

(Mimari Bir Öge Olarak Balkon)

Muteber ERBAY.....40-61

Sences in the Interiors: An Example of Entrance Spaces at Hospitals

(İç Mekânda Duyular: Hastane Giriş Mekânı Örneği)

Muteber ERBAY, Serenay ULUSOY62-81

Adaptive Reuse in Restored Historic Buildings: A Field Study in Ünye

(Tarihi Miras Yapılarında Uyarlamalı Yeniden Kullanım: Ünye Alan Çalışması)

Göksu ATMACA, Kader REYHAN.....82-99

CONTACT

indajournal@gmail.com

@inda.journal

Antalya, Konyaaltı

Publisher: Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Authors are responsible for the copyright of figures, pictures and images in the articles, the content of the articles, the accuracy of the references and citations, and the suggested ideas.

SEKİZGEN ACADEMY

When starting the second issue,

We are pleased to share with you the second issue of the "Journal of Interior Design and Academy" (INda) which has started to be published on May 19, 2021 within the scope of Octagon Academy. INda as a magazine which started to be published despite all the negativities caused by the pandemic during the Covid-19 epidemic, continued its academic contributions with the "Online Chats with INda Series" after the first issue. Under the moderation of Assoc. Dr. Osman ARAYICI who is one of the field editors of our magazine, 8 different online chats were broadcast live on an international and national scale with experts in their fields during October and November. INda as a magazine with the aim of making versatile contributions to our country, universities, the field of interior architecture and related disciplines and professionals working in this field through the production and sharing of scientific knowledge, would like to thank you for the interest and support it has received in these studies in its first year.

Obviously, there are many feelings to tell about INda, but now in the second issue, 5 articles presented by 9 authors are listed below.

- BEKAR and DEREÇİ examine the subject of refunctioning in traditional civil architecture examples in their article titled “Evaluation of the Appropriateness of Space for the New Function in Traditional Housings: The Case of Mehmet Efendi House”. In particular, Mehmet Efendi Mansion evaluates the old space-new function suitability under two headings as "functional spatial suitability" and "environmentally functional suitability".
- ÇELENK and SÜRDEM's article titled “Continuity of Cultural Memory: From Samsun Tekel Tobacco Factory to Bafra Tobacco Museum” examines the re-functionalization

process. The formal and semantic analyzes of the two structures are presented by making comparisons.

- ERBAY, in the article titled "Balcony as an Architectural Item", makes an inference over the semantic values that “Balcony” covered during the pandemic process that started with the Covid-19 outbreak.
- ERBAY and ULUSOY examine the “sense” as a term in interior space in their article titled “Senses in the Interiors: An Example of Entrance Spaces at Hospitals”. In the article, the general design principles have been tried to be reached through the given example, and the design tools that can appeal to the senses in the interior are revealed.
- ATMACA and REYHAN discuss the Cultural Road Project within the scope of adaptive reuse in their article titled “Adaptive Reuse in Restored Historic Buildings: A Field Study in Unye”. While examining the historical development and architectural features of the selected sample structures, the evaluation of restoration and all perspectives of adaptive reuse that completes this evaluation contributes to the literature.

We would like to thank all authors for their contributions to academic production in our field and all our readers for their support. As INda, we welcome all your comments, contributions and suggestions about us.

Enjoy our December 2021 issue...

Happy New Year...

CO-EDITOR
Assoc. Prof. Dr. Elif SÖNMEZ

To Cite This Article: Bekar, İ. and Dereci, Ş. (2021). Evaluation of the Appropriateness of Space for the New Function in Traditional Housings: The Case of Mehmet Efendi House. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 3-20.

DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp3-20

Submitted: 15/09/2021

Revised: 12/11/2021

Accepted: 16/11/2021

EVALUATION OF THE APPROPRIATENESS OF SPACE FOR THE NEW FUNCTION IN TRADITIONAL HOUSINGS: THE CASE OF MEHMET EFENDI HOUSE

Geleneksel Konutlarda Eski Mekân-Yeni İşlev Uygunluğunun Değerlendirilmesi:

Mehmet Efendi Konağı Örneği

İrem BEKAR¹, Şeyma DEREÇİ²

Öz

Bulundukları dönemin izlerini taşıyan geleneksel konutlar, var oldukları toplumun kültürel özlerini yansıtan sivil mimari örnekleridir. Fakat toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerinin değişime uğraması, kültürel kimlik ve yaşam koşullarını da değiştirmiş; bireylerin konutlardan beklentilerini farklılaştırmış ve mevcut konutlar yeni gereksinimleri karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu yapıların pasif bir koruma anlayışı ile yok olması yerine, yeniden işlev verilerek sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir. Yeni işlevin uygunluğunun belirlenmesinde ise yapının çevre ve mekânla olan ilişkisi önemli bir rol üstlenmektedir. Çalışma kapsamında yeniden işlevlendirme; eski mekân-yeni işlevin uygunluğuna bağlı olarak Mehmet Efendi Konağı özelinde “mekânsal açıdan işlevsel uygunluk” ve “çevresel açıdan işlevsel uygunluk” olarak iki başlıkta değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda yapı, mekânsal ve çevresel açıdan belirlenen kriterler doğrultusunda eski mekân ve yeni işlev ilişkisi bakımından uygun bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeniden işlevlendirme, işlevsel uygunluk, geleneksel konut

Abstract

Traditional houses bearing the traces of the period they are in are examples of civil architecture that reflect the cultural essence of the society in which they exist. However, the change in the socio-cultural and socio-economic values of the society has also changed the cultural identity and living conditions; It has differentiated the expectations of individuals from the houses and the existing houses have become unable to meet the new requirements. Instead of the disappearance of these structures with a passive protection approach, their sustainability can be ensured by re-functioning. The relationship of the building with the environment and space plays an important role in determining the suitability of the new function. Re-functioning within the scope of the study; Depending on the suitability of the old space-new function, it has been evaluated under two headings as "functional suitability in terms of spatial" and "functional suitability in terms of environmental" in particular for Mehmet Efendi Mansion. As a result of the evaluations, the building was found suitable in terms of the relationship between the old space and the new function in accordance with the criteria determined in terms of spatial and environmental aspects.

Keywords: Adaptive reuse, functional suitability, traditional housing

¹ **Correspondence to:** Res. Assist., Karadeniz Technical University, Trabzon, irembekar@ktu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-6371-9958

² Interior Arch., Msc. Candidate, Akdeniz University, Antalya, seymadereci@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-4639-0289

1. GİRİŞ

Toplumların yaşamda varlığını sürdürmesi, kültürlerini yaşatabilmesi ve tarihlerini koruyabilmesiyle mümkün olmaktadır. Kültür ve tarihlerini ileriki kuşaklara aktarabilmelerini sağlayan en önemli kanıtlardan biri ise geçmiş döneme tanıklık eden ve toplumda izler bırakan sivil mimari yapılarıdır (Aksoya ve Aydın, 2015). Bu yapılardan biri olan geleneksel konutlar, Rapoport'a (1969) göre toplum kültürünün bir gözlemcisi konumunda görülmekte; belli bir kültürün doğal çevresinde var olan imkanlarını ihtiyaçları yönünde nasıl kullandığını ve toplumun çevreyi kendi kültürel özleriyle nasıl şekillendirdiğini göstermektedir (Rapoport, 1969; Demirbağ, 2021).

Geleneksel konutlar, yakın bir geçmişe kadar kültür varlığı dışında kalan yapı gruplarını oluşturmuştur. Ancak önemleri, 1975 yılında Amsterdam'da düzenlenen uluslararası bir toplantıda korunmalarına yönelik çalışmalar ile artmış; Türkiye'de de aynı dönemlerde gereken önem verilmeye başlanmıştır (Kültür Bakanlığı, 1990). Bunun sonucunda yapıların çevrelerinden yalıtılarak, tek başlarına korunmalarını benimseyen, saklamacı koruma anlayışı yerine; tarihi, kültürel ve geleneksel mimari özellikleri ile ön plana çıkan yapıların eski doku ve çevreyi oluşturan tüm doğal ve yapay elemanlarla birlikte bütüncül olarak korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını öngören bir koruma anlayışı kabul görmeye başlamıştır (Hersek, 1990; Dikmen, 2017).

Toplumda yaşanan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin değişime uğraması, kültürel kimlik ve yaşam koşullarını da değiştirmiştir. Bununla birlikte yaşanan teknolojik gelişmeler ve bireylerin fiziksel konfor beklentilerinin artması, dönem koşullarında biçimlenen yapıların işlevlerini yerine getiremeyerek kullanıcı gereksinimlerine cevap verememesine neden olmuştur (Yıldız, 2020). Kullanıcının kimliğini, kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan geleneksel konutlar, günümüz konfor koşullarını sağlayamamakta ve yok olmaya yüz tutmaktadır (Ertaş Beşir ve Bekar, 2020). Ancak bu yapıların yıkılması veya pasif bir koruma anlayışına bırakılması yerine, yeniden işlev verilerek yaşatılması sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir (Aksoya ve Aydın, 2015). Geleneksel konutun yeniden işlevlendirilmesi, ekolojik açıdan yıkımda ortaya çıkacak atık, kullanılacak enerji ve malzemeye odaklanırken (Elsordy, 2013); sosyo-kültürel açıdan ise yapıldığı dönemin izlerini güncel çevresel bağlama iletmesine odaklanmaktadır (Gazi ve Boduroğlu, 2015). Bu noktada önemli olan yapı ve yeni işlev etkileşiminde tarih belleğini simgeleyen unsurların sürekliliğinin sağlanması (Sinan, 2011) ve işlevin değil binanın yaşatılabiliyor olmasıdır (Cantacuzino, 1989).

Çağdaş bir koruma yaklaşımı olarak nitelendirilen yeniden işlevlendirme kavramı (Ahunbay, 2009); mimari miras yapılarının, inşa edildikleri özgün kullanım veya işlevlerinin orijinal amaçlarını aşmış durumda olması sebebiyle yeni bir işlevle yeniden kullanılmalarını ifade etmektedir (Yıldız, 2020).

Geleneksel konutlara yüklenecek yeni işlevlerde ise bazı ögelere dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar; yeniden kullanılacak yapıyı seçmek, yapının teknik ve malzeme karakterini belirlemek, yapıyla ilgili imar mevzuat standartlarını incelemek ve yeniden kullanılacak yapıya verilecek işlevin uygunluğunu analiz etmektir (Douglas, 2002).

Yapıya verilecek işlevin eski mekânla uygunluğunda, bağlam ve mekânsal olasılıkların örtüşmesi gerekmektedir (Büyükarıslan ve Güney, 2013; Kutlu ve Ergün, 2021). Ayrıca yeniden işlevlendirmede mimari mekân ile mimari işlev, birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak ifade edilmektedir (Kalman, 2010). Bu doğrultuda çalışma kapsamında koruma yaklaşımlardan biri olan yeniden işlevlendirme; eski mekân-yeni işlevin uygunluğuna bağlı olarak, Mehmet Efendi Konağı özelinde “mekânsal açıdan işlevsel uygunluk” ve “çevresel açıdan işlevsel uygunluk” olarak iki başlıkta değerlendirilmiştir.

2. GELENEKSEL KONUTLARDA YENİDEN KULLANIM VE İŞLEVSEL UYGUNLUK

Geleneksel konut ve dokusunun, sürdürülebilir koruma anlayışının öngörüsü olan yeni işleviyle yaşatılması, bugünün ihtiyaçlarına uygunluğuna bağlıdır (Gültekin, 2007). Yapıya önerilen işlevin uygunluğu ve yeni işlevin kullanıcı tarafından benimsenmesi, yapının topluma verdiği hizmetinin yanı sıra, sürdürülebilirlik ve yaşanılabilirlik açısından önem taşımaktadır. Korunacak yapıların toplum hizmetinde olması ve özgün yapıları ile yaşatılmaları, doğru işlev ve işlevsel gerekliliklerin sağlanabilmesi ile mümkündür (Urak, 2002; Dikmen, 2017). Bu koşulların sağlanıp sağlanamadığına ilişkin değerlendirme ise yapının işlevsel uygunluğunu belirlemektedir.

Eski yapıların yeni işlevi ile hizmete devam edebilmesi; öncelikle yüklenecek işlevin yapının mekânsal düzeniyle uyumu (mekânsal uygunluğu) ve kentin-kentlinin ihtiyaçları (çevresel uygunluğu) gibi birçok konu ile bağlantılıdır (Aksoya ve Aydın, 2015). Bu doğrultuda eski mekânın yeni işleve uygunluğunu, “mekânsal açıdan işlevsel uygunluk” ve “çevresel açıdan işlevsel uygunluk” olarak iki başlıkta değerlendirmek mümkündür.

2.1. Mekânsal Açıdan İşlevsel Uygunluk

Yeniden işlevlendirilen yapılarda mekânsal açıdan işlevsel uygunluk; mekânsal gerekliliklerin belirlenmesi ile birlikte kullanım ve kullanım amacının nasıl etkilendiğinin araştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Yapıya ilişkin mekânsal gereklilikleri tanımlamak, yeniden işlevlendirilecek yapının geleceğini de şekillendireceğinden işlevinin sürdürülebilirliği adına oldukça önemlidir.

Yeni işlevler verilerek yeniden yaşama kazandırılan yapılar, özgün müdahalelere açık olmakla birlikte bu müdahaleler eski yapıdan kalan verilerle sınırlı kalmalı ve bu sınırlar çerçevesinde

değişimler yapılmalıdır (Kuban, 2000). Mevcut mekânları kavrayarak felsefesini ortaya koymakla birlikte; verilecek işlevin yüklenebilir olması, özgün plan şemasının ve mekânsal özelliklerinin büyük değişikliğe uğratılmaması gerekmektedir (Mesutoğlu, 1995). Ayrıca işleve yönelik gerekli donatıların mekân içindeki düzeninin gerekli konfor koşullarını sağlaması ve mekânlar arası organizasyonun iş akışı yönünden yeterli olması gibi nitelikler dikkate alınmalıdır (Fakıbaşa Dedeoğlu, 2019).

Yaldız (2013), yeniden işlevlendirilen yapılarda mekânın işlevsel performansını “mekânsal boyut (boyutsal özelliklerin yeni işlevin kullanım amacına ve kullanıcılara uygunluğu), sirkülasyon/dolaşım (yapının mevcut sirkülasyon şemasının yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri ile uygunluğu), bölgeleme/iletişim/iş akışı (yeni işlevin servis vb. olanaklarının karşılanabiliyor olması), esneklik/değişim (yapının mevcut durumunun yeni işlevin ihtiyaçları için adaptasyonu, yapının mevcut duruma göre adaptasyonu, donatı elemanlarının işlevsel uygunluğu ve esnekliği) ve kullanım/özelleşme (yapının özgün işlevi ile yeniden kullanımı arasında bir uyum bulunması)” kriterleri açısından ele almıştır.

2.2. Çevresel Açıdan İşlevsel Uygunluk

Yeniden işlevlendirilen yapılar, çevreye ve çevredeki insanlara sağladıkları faydalar ve çevresel ihtiyaçlara verebildikleri cevaplar doğrultusunda varlıklarını devam ettirmekte ve korunmaktadır. Böylece mevcut yapı stoğundan istifade edilerek, çevreye katkı sağlamakta, sürdürülebilirliği desteklenmekte ve toplumsal bir kültür ürünü olarak gelecek nesillerin de bu kaynaklardan yararlanması sağlanmaktadır (Dyllick ve Hockerts, 2002; Aydın ve Yaldız, 2010). Bu nedenle eski ve kullanılmayan geleneksel yapıları yeniden işlevlendirmek; çevresel tahribatın önüne geçmek, çevreye adaptasyon sağlamak, tarihi çevre içerisinde korunmuş bölgeler oluşturmak gibi hususlar ile topluma fayda sağlayarak sürdürülebilirliğin devamını sağlamaktadır (Tanrıseven, Saraç ve Aydoğdu, 2016). Çevreye katılım sağlayarak korunan yapıların yeni işlevleri için sağlanan farklı imkanlar, yapıların işlevsel değerini belirlemektedir. Yapıların tekrar kullanılarak işe yarar duruma getirilmesi, kullanılabilirlikleri ölçüsünde değer kazanmaları anlamına gelmektedir (Özgüven, 1994; Aydın ve Yaldız, 2010).

Yapıların yeniden işlevlendirme kararlarının gerek kentsel hafızadaki yerleri, gerekse bulundukları çevrenin silüetine etki etmeleri nedeniyle sadece yapı boyutuyla değil, kentsel boyutta da değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılar hem bulundukları çevre koşullarından etkilenmekte, hem de üzerindeki değişimlerle o çevreyi dönüştürebilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirilecek her

yapının bağlamsal durumu, coğrafi ve sosyolojik olarak özel bir yere sahiptir (Büyükarıslan ve Güney, 2013).

Yaldız (2013), yeniden işlevlendirilen yapılarda mekânın çevresel performansını “çevrede röper oluşturma (bölgenin kültürel ve tarihi değerinin vurgulanması, bulunduğu çevre içinde tarifleme aracı olması, kent bütünü içerisinde yeni işlevin kabul görmesi), simgesel değer (yapının kentsel sembol değerinin, estetik değerinin, belge değerinin ortaya çıkarılması) ve ulaşım/çevre (yaya ve taşıt olarak erişilebilirlik, çevre ile birlikte yeni kullanımın gerekliliklerini karşılama durumu)” kriterleri açısından ele almıştır.

3. YÖNTEM

Araştırmanın kuramsal alt yapısı literatür araştırması yapılarak oluşturulmuştur. Yeniden işlevlendirme, geleneksel konut ve işlevsel uygunluk kavramları ile ilgili tezler, makaleler, kitaplar incelenmiştir. Çalışma alanı olarak, Trabzon’un köklü geçmişinin ev sahipliği yaparak farklı inanç ve kültürlerinin yaşadığı Ortamahalle’de yer alan geleneksel konutlar arasından, yerleşimde tarihi değeri ve özgün özellikleriyle ön plana çıkan ve günümüzde restoran-otel işleviyle kullanılan Mehmet Efendi Konağı ele alınmıştır. Buna bağlı olarak yapı özelinde, yeni işlevin mekânsal ve çevresel açıdan uygunluğunu ortaya koymaya yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler iki aşamada gerçekleşmiştir.

Birinci aşama, yapının yeni işlevinin mekânsal açıdan uygunluğuna yönelik değerlendirmelerini kapsamaktadır. Bu aşamada öncelikle yeni işlevin mekânsal gereklilikleri belirlenmiştir. Ardından, belirlenen gereklilikler ile yapının yeni işleve mekânsal açıdan uygunluğu; tarihi yapının katları özelinde “mekânsal boyut, sirkülasyon/dolaşım, bölgeleme/iletişim/iş akışı, esneklik/değişim ve kullanım/özelleşme” (Yaldız, 2013) kriterlerine bağlı olarak değerlendirilmiştir.

İkinci aşamada ise yapının yeni işlevinin çevresel açıdan uygunluğuna yönelik analizler “çevrede röper oluşturma, simgesel değer ve ulaşım/çevre” (Yaldız, 2013) kriterlerine bağlı olarak değerlendirilmiştir.

3.1. Ortamahalle, Mehmet Efendi Konağı

Trabzon'un Akçaabat ilçesinde bulunan Ortamahalle, şehir merkezinin 13 km. batısında pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ortamahalle’nin büyük bir bölümü 1998 tarihinde kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca 53 tanesini 19. yüzyıl sivil mimari örneklerinin oluşturduğu 129 tescilli yapı bulunmakta; mimari açıdan yöreye özgü belirgin karakteristik özellikler taşımaktadır (Akın vd., 2013).

Yerel verilerin ve geleneksel yaşamın şekillendirdiği bu yapılar, karakteristik özellikleriyle kültürel miras olarak Trabzon için önemli bir yere sahiptir. Yaklaşık 140 yıllık konakların bulunduğu tarihi bir çevre içerisinde; sokakları, duvarları, konakları, çeşmeleri, cami ve kilisesi ile tarihin yanı sıra kültürel izleri de günümüze yansıtan Ortamahalle'deki yapılar, her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti konuk etmektedir. Bu yapılar arasında ön plana çıkan konaklardan biri de Mehmet Efendi Konağı'dır (Tablo 1). Ortamahalle tarihi dokusunun ve bölge silüetinin belirleyici bir parçasını oluşturan konak; 2011 yılında kullanılamayacak durumda iken, 2014 yılında yerleşimin tarihi dokusuna uygun olarak restore edilerek günümüzde otel-restoran işleviyle kullanılmaya devam etmektedir (Tablo 2). Günümüzde Mehmet Efendi Konağı'nda, 1 adet restoran-kafeterya yapısı ve 2 adet 30 yatak kapasiteli konaklama yapısıyla yeme-içme ve konaklama hizmetleri verilmektedir.

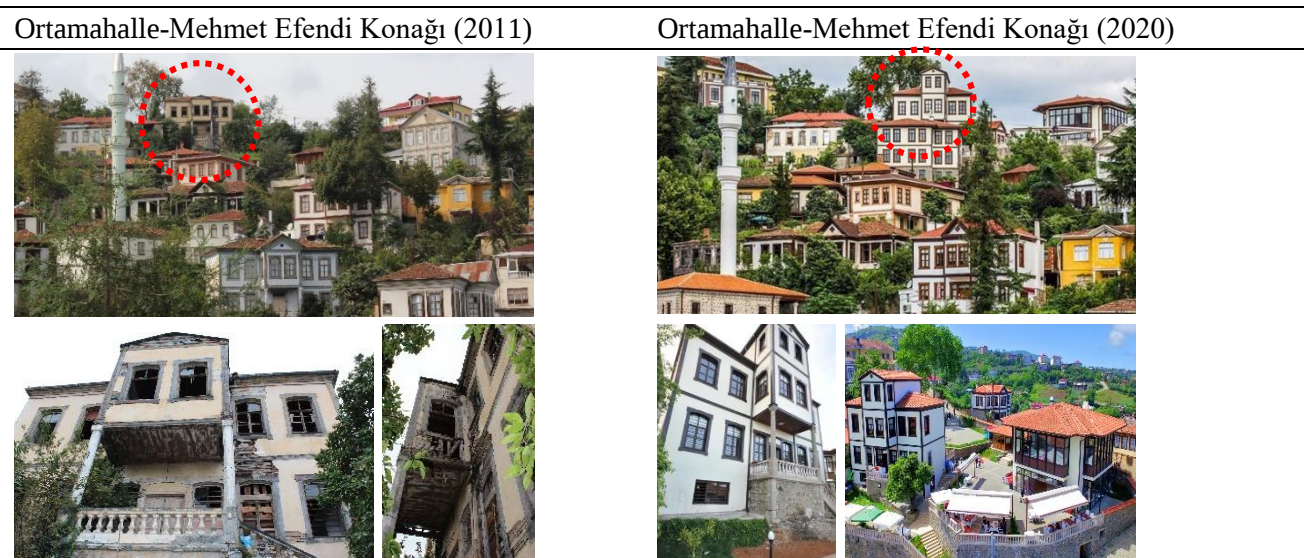
Tablo 1

Mehmet Efendi Konağı Konumu ve Vaziyet Planı

Tablo 2

Mehmet Efendi Konağı Eski ve Yeni Hali (Akçaabat Belediyesi arşivi, 2021)

4. BULGULAR

4.1. Eski Yapının Yeni İşleve Mekânsal Açidan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

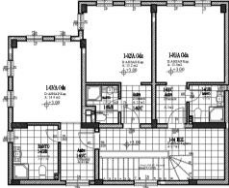
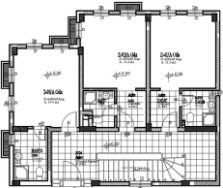
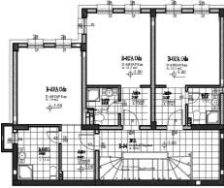
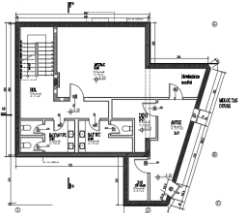
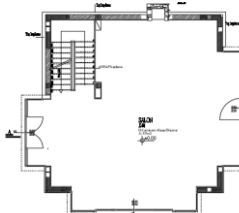
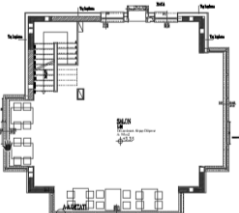
Yapının mekânsal açıdan uygunluğunun değerlendirilmesi için öncelikle yapıya verilen yeni işlevin (otel-restoran) mekânsal gereklilikleri belirlenmiştir. Ardından bu ihtiyaçlar Mehmet Efendi Konağı'nın yeni işlevi olan otel-restoran kurgusu ile mekânsal açıdan uygunluğuna bağlı olarak değerlendirilmiştir.

Oteller; konforu, kalitesi ve kişiye özel hizmet anlayışıyla farklı müşteri profillerine hitap eden konaklama mekânlarıdır. Otellerde bulunması gereken temel işlevler giriş (resepsiyon, bekleme salonu, vestiyer, güvenlik odası, wc), yönetim birimleri (otel müdürü, muhasebe), yemek bölümü (kahvaltı salonu, restoran, mutfak, personel odası, wc), konaklama bölümü (yatak odaları ve wc'ler, kat ofis), sosyal ve kültürel aktiviteler bölümü (toplantı salonu, hamam, oyun alanları vb.), hizmet birimleri (çamaşır deposu, yıkama, personel odası) ve teknik odalar (ısıtma, havalandırma, su deposu vb.) gibi birimlerdir.

Mehmet Efendi Konağı, 1 tarihi yapı ve 2 ek yapıdan oluşmaktadır. Ek yapılar yapının yeni işlevi gereği ihtiyaç duyulan yapılar olarak sonradan inşa edilmiştir. Ek yapı 1 çoğunlukla konaklama işlevi için hizmet verirken, ek yapı 2 ise yemek salonu, mutfak, havalandırma, depo gibi işlevlere hizmet vermektedir. Yemek salonu olarak kullanılan ek yapı 2; mekâna hem konaklama için gelen hem de konaklama dışında gelen misafirlere hizmet vermektedir. Ek yapı 1 ve ek yapı 2'de yer alan işlevler Tablo 3'te, tarihi yapının eski ve yeni kullanımında yer alan işlevler ise Tablo 4'te gösterilmektedir.

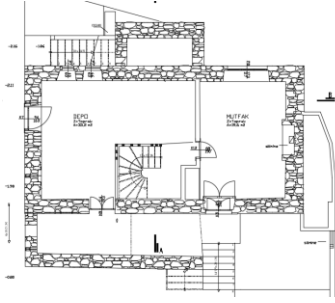
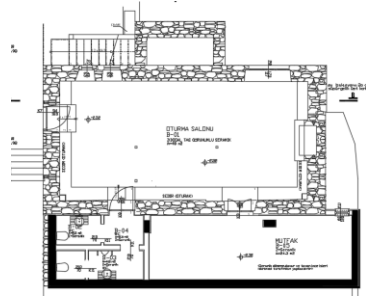
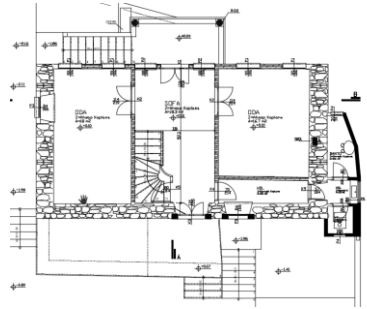
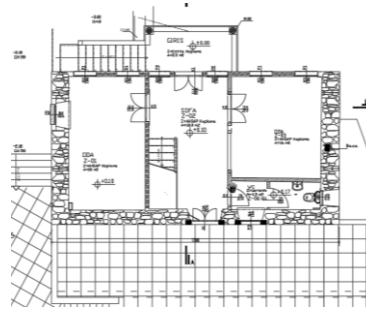
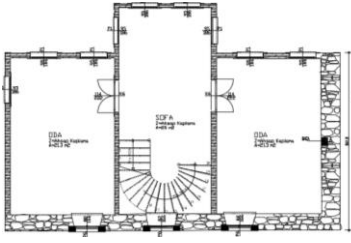
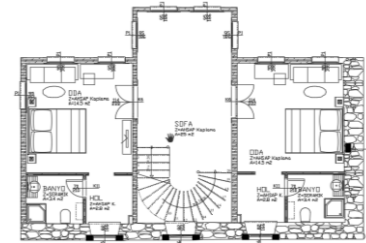
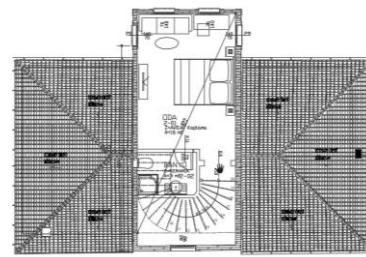
Tablo 3

Ek Yapı 1 ve Ek Yapı 2'de Yer Alan İşlevler (Akçaabat Belediyesi arşivi, 2021)

Ek Yapı 1 Planlar					9 Oda 9 Banyo 2 Depo Personel Tuvalet
	1. Kat Planı	Zemin Kat Planı	-1. Bodrum Kat	-2. Bodrum Kat	
Ek Yapı 2 Planlar					Yemek Salonları Mutfak Havalandırma Tuvalet Çöp Odası Depo
	Bodrum Kat Planı	Zemin Kat Planı	1. Kat Planı		

Tablo 4

Tarihi Yapıda Yer Alan Eski ve Yeni İşlevler (Akçaabat Belediyesi arşivi, 2021)

	Tarihi Yapı (Konut)	Eski İşlev	Tarihi Yapı (Konaklama)	Yeni İşlev
Bodrum Kat Plan		Mutfak Depo		Resepsiyon Tuvalet Mutfak
Zemin Kat Plan		2 Oda Sofa Hol Banyo Tuvalet		2 Oda Sofa Tuvalet
1. Kat Plan		2 Oda Sofa		2 Oda 2 Banyo Sofa
2. Kat Plan	Yok	Yok		Oda Banyo

Çalışmada eski mekânın yeni işlevle uyumu, yalnızca tarihi yapı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda eski yapının yeni işleve mekânsal açıdan uygunluğu; tarihi yapının katları özelinde “mekânsal boyut, sirkülasyon/dolaşım, bölgeleme/iletişim/iş akışı, esneklik/değişim ve kullanım/özelleşme” kriterlerine göre değerlendirilmiştir.

4.1.1. Bodrum Katın Mekânsal Açıdan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Mekânsal boyut açısından değerlendirildiğinde; tarihi yapının bodrum katında, yapının konut olan eski işlevinde mutfak ve depo bulunmaktayken, otel-restoran olan mevcut işlevinde ise resepsiyon, mutfak ve tuvalet bulunmaktadır. Mekânsal olarak mutfakın katlar arası yeri değişmemiş, konutun

dışarıda kalan açık cephesinin kapanmasıyla oluşan alanda mutfak ve tuvalet kurgulanmıştır. Mutfağın bulunduğu alan ise resepsiyon olarak düzenlenmiştir (Şekil 1). Resepsiyon 48 m², mutfak 24 m² ve tuvalet 11 m² alana sahip olmakla birlikte mekân boyutlarının yeni işlevin kullanıcılarına ve kullanım amacına uygun olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Bodrum kat

Sirkülasyon/dolaşım açısından değerlendirildiğinde; yapının yeni işlevine bağlı olarak mekânsal olarak değişikliğe uğraması, eski sirkülasyon şemasının kat özelinde değişmesine neden olmuştur. Ancak yapının günümüz plan şemasıyla da yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri sağlanabilmesiyle sirkülasyon sağlanabilmektedir.

Bölgeleme/iletişim/iş akışı açısından değerlendirildiğinde; yapının yeni işlevine bağlı olarak oluşturulan plan şeması ile mekânlar arası iletişim sağlıklı bir şekilde sağlanabilmektedir.

Esneklik/değişim açısından değerlendirildiğinde; yapının yeni işlevine bağlı olarak ihtiyaçları karşılaması adına mekânda kullanılan donatıların minimum, esnek ve sabit olmayan çözümler olması olumlu bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Kullanım/özelleşme açısından değerlendirildiğinde; yapının özgün işlevi ile yeni işlevi arasındaki kullanım uyumu, kat özelinde eski ve yeni durumda da mutfak mekânının bulunması; ancak depo ile mutfak alanında ise resepsiyonun kurgulanması sebebiyle kısmen sağlanmıştır. Eski işlevde ocak olarak kullanılan bölümün yapının yeni işlevinde de bulunması ise mekâna görsel anlamda zenginlik kazandırmakta ve özgün işlevi ile yeni işlevi arasındaki uyumu desteklemektedir.

4.1.2. Zemin Katın Mekânsal Açıdan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Mekânsal boyut açısından değerlendirildiğinde; zemin katta yapının eski işlevinde konutun ana yaşam alanı olmasıyla birlikte 2 oda, sofa, hol, tuvalet ve banyo bulunurken, mevcut işlevinde ise 2 oda, sofa ve tuvalet bulunmaktadır. Geçmişte bir hol ile ulaşılan ve konutun dışında bulunan tuvalet

ve banyo alanları, günümüzde hol olarak kullanılan alana konumlandırılarak otelin içine alınmıştır. Yapının girişi bu kattan sağlanmaktadır. Hole açılan 3 kapıdan 2'si odalara, 1'i ise tuvalet işlevine hizmet vermektedir. Odalar yaklaşık 16 ve 18 m²'lik alanlara sahip olup konaklama işlevi için uygun boyutlarda olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Zemin katta bulunan odalar

Sirkülasyon/dolaşım açısından değerlendirildiğinde; yapının yeni işlevine bağlı olarak; odalar ve sofanın yeri değiştirilmeyerek plan şeması ve sirkülasyon düzenine büyük ölçüde sadık kalınmıştır. Yani mevcut sirkülasyon şemasının yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri ile uygunluğu sağlanmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Tarihi yapı girişi

Bölgeleme/iletişim/iş akışı açısından değerlendirildiğinde; yapının kat özelindeki plan şemasının yeni işlevinde de büyük ölçüde korunmasıyla giriş, sofa, odalar ve tuvalet arasındaki akışın devamlılığı sağlanmaktadır.

Esneklik/değişim açısından değerlendirildiğinde; odalarda kullanılan donatı elemanlarının geri dönülebilir çözümler ile uygulanması olumlu bir yaklaşım olarak görülmekte ve yapının esnekliği adına oldukça önem arz etmektedir.

Kullanım/özelleşme açısından değerlendirildiğinde; yapının kat özelindeki planının yeni işlevinde de korunmasının da yardımıyla, özgün işlev ile yeniden kullanımı arasında bir uyum bulunmaktadır.

4.1.3. Birinci Katın Mekânsal Açıdan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Mekânsal boyut açısından değerlendirildiğinde; tarihi yapının birinci katında; yapının eski işlevinde sofayla bağlantının sağlandığı 2 odaya, güncel işlevde ise aynı plan şeması korunarak sofa, 2 oda ve odaların içerisinde bulunan banyolarla 2 banyodan oluşmaktadır. Kattaki odalar yaklaşık 21 m² alana sahip olup, her odanın kendine ait tuvalet ve banyoları bulunmaktadır. Geçmişten farklı olarak mevcut yapıya eklenen banyolarının otel odaları için mekânsal gereksinimleri desteklemesiyle birlikte mekânsal boyutların uygun olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Birinci katta bulunan odalar

Sirkülasyon/dolaşım açısından değerlendirildiğinde; yapının yeni işlevine bağlı olarak, kat özelinde özgün plan şemasına ve sirkülasyon düzenine büyük ölçüde sadık kalınmıştır. Bu nedenle mevcut sirkülasyon şemasının yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri ile uygunluğu sağlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Birinci kat sofa

Bölgeleme/iletişim/iş akışı açısından değerlendirildiğinde; yapının kat özelindeki plan şemasının yeni işlevinde de büyük ölçüde korunmasıyla sofa, odalar ve banyolar arasındaki akışın devamlılığı sağlanmaktadır. Ayrıca güncel plan şemasına eklenen odaların içinde bulunan banyolar ile otel işlevinin gerektirdiği alanlar oluşturularak iş akışı ve olanakları artırılmıştır.

Esneklik/değişim açısından değerlendirildiğinde; odalarda kullanılan donatı elemanlarının sabit olmayan, esnek çözümler ile kullanılmış olması yapının özgün karakterine saygılı bir yaklaşım olarak görülmekte ve yapının esnekliği adına oldukça önem arz etmektedir.

Kullanım/özelleşme açısından değerlendirildiğinde; bu katta bulunan sofada, geleneksel Türk yaşamında yere yakın oturma kültürü ile örtüşen mobilyalar ile düzenlenmiş bir alan bulunmaktadır. Bu alanla aynı zamanda geçmişi ve geçmişe dair alışkanlıkları yansıtmayı yönüyle geleneksel yapının atmosferine sadık kalınmıştır. Böylece özgün işlev ile yeniden kullanımı arasında bir uyum sağlanmaktadır.

4.1.4. İkinci Katın Mekânsal Açidan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Tarihi yapının ikinci katı geçmişte bulunmamakla beraber yapıya sonradan eklenmiş olup, mevcut işlevde 1 oda ve içerisindeki 1 banyodan oluşmaktadır (Şekil 6). Rölöve çizimlerinde yer almayan bu kat restorasyon çalışmaları sırasında eklenmiştir. Döner bir merdiven aracılığıyla ulaşılan kat yaklaşık 16 m² alana sahiptir.

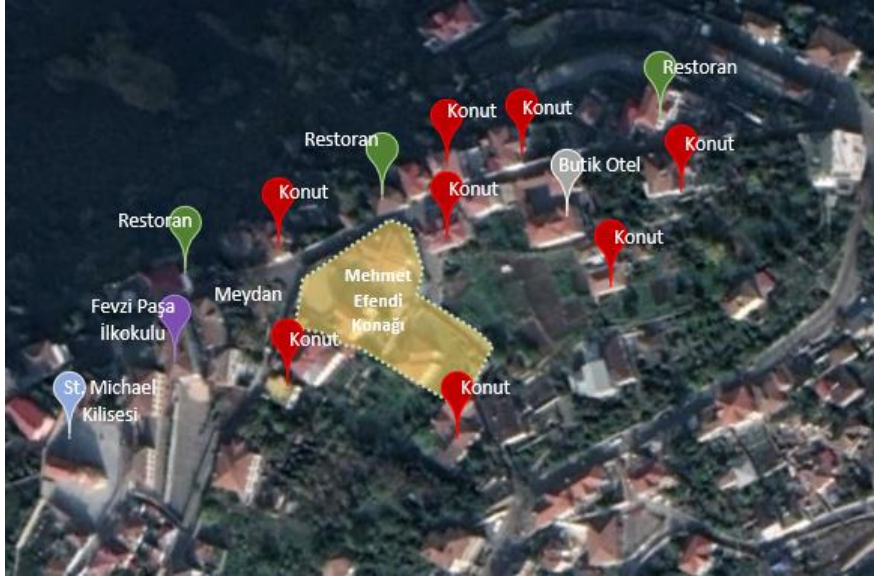
Şekil 6. İkinci katta bulunan oda

Sonradan eklenen bu kat ile yapının özgün plan şemasının dışına çıkmıştır. Yapının orijinal halinde bu katın bulunmaması sebebiyle kat özelinde mekânsal açıdan uygunluk kriterlerine göre değerlendirme yapılamamıştır. Ancak içerisinde kendine ait tuvalet ve banyosu bulunan oda, mekânsal ölçüleri bakımından konaklama işlevi için uygun görülmektedir.

4.2. Eski Yapının Yeni İşleve Çevresel Açıdan Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Eski yapının yeni işleve çevresel açıdan uygunluğu; “çevrede röper oluşturma, simgesel değer ve ulaşım/çevre” kriterlerine göre değerlendirilmiştir.

Çevrede röper oluşturma açısından değerlendirildiğinde; Ortamahalle Meydanı’nın yanında bulunan yapının yakın çevresinde restoran ve kafeler, St. Michael Kilisesi, Fevzi Paşa İlkokulu ve diğer konutlar bulunmaktadır (Şekil 7). Tarihi bir çevrede yer alan Mehmet Efendi Konağı’nın çevresi tarihi konaklarla çevrilidir. Bu konakların bazıları günümüzde hala özgün işlevi ile kullanılmakta, bazıları ise konut sahibi ya da yerel yönetimler tarafından yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya devam etmektedir. Ortamahalle sahip olduğu tarihi çevre ve geleneksel konutları ile birlikte yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilen bir bölge olması nedeniyle Mehmet Efendi Konağı, gelen ziyaretçilerin konaklayabilecekleri sayılı otellerden biridir. Bu nedenle çevrenin turizm açısından hareketli olmasının yarattığı konaklama ihtiyacı gereği kent bütünü içinde yeni işlevi kabul görmektedir. Ayrıca bulunduğu çevre içerisindeki merkezi konumu sebebiyle röper oluşturma ve tarifleme aracı olma niteliğindedir.

Şekil 7. Mehmet Efendi Konağı ve çevresinin işlevsel analizi

Simgesel değer açısından değerlendirildiğinde; yapıya verilen işlev bölgenin kültürel ve tarihi değerlerini vurgulamakta ve bölgeyi ziyarete gelen kullanıcıların bölgenin kültürel atmosferini yaşayabileceği bir mekân sunmaktadır. Tarihi çevrenin ruhunu yansıtmaları ve sahip olduğu geleneksel özellikleri ile otantik bir ortam sunan otel, ziyaretçiler için çekici niteliklere sahiptir. Ayrıca mimari karakteri bakımından bulunduğu çevreye görsel açıdan uyum sağlayarak kentsel sembol değerlerini barındırmaktadır.

Ulaşım/çevre açısından değerlendirildiğinde; yapının ilçe merkezine yakın bir yerde konumlanması yaya ve taşıt erişimini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yapıya ait özel otopark ve cadde üzeri park alanları bulunmaktadır.

5. SONUÇ

Toplumda yaşanan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin değişime uğraması kültürel kimlik ve yaşam koşullarını değiştirmiştir. Bunun sonucunda bireylerin konutlardan beklentileri farklılaşmış ve mevcut konutlar yeni gereksinimleri karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu nedenle kültürel kimliği yansıtan geleneksel konutlar yok olmaya yüz tutmaktadır. Fakat bu yapıların yıkılması veya pasif bir koruma anlayışı ile yok olması yerine, yeniden işlev verilerek sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir. Çağdaş bir koruma yaklaşımı olan yeniden işlevlendirme; yapıya verilen işlev ve işlevin gerekliliklerinin yapıya uygunluğu yapının sürdürülebilirliği adına oldukça önemli bir konudur.

Yapıya verilen yeni işlevin uygunluğu; çevre ve mekânla örtüşmesiyle sağlanmaktadır. Çalışmada çağdaş koruma yaklaşımlardan olan yeniden işlevlendirme; eski mekân-yeni işlevin uygunluğuna bağlı olarak, günümüzde otel-restoran işlevi ile kullanılan Mehmet Efendi Konağı özelinde ele

alınmış ve yapının “mekânsal açıdan işlevsel uygunluğu” ve “çevresel açıdan işlevsel uygunluğu” değerlendirilmiştir.

Yapının mekânsal açıdan işlevsel uygunluğu değerlendirilirken; öncelikle yeni işlevin (otel) ihtiyaç duyduğu mekânsal gerekliliklere bağlı olarak tarihi yapıya 2 yapı daha eklendiği ve bu yapılarla birlikte otel işlevi için oluşturulan alanların, mekânsal gereklilik ve işlevsel uygunluk ilişkisi bakımından uyum sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte mekânsal açıdan uygunluk; tarihi yapının katları özelinde “mekânsal boyut, sirkülasyon/dolaşım, bölgeleme/iletişim/iş akışı, esneklik/değişim ve kullanım/özelleşme” gibi kriterlere göre değerlendirildiğinde; eski yapının özgün plan şemasına büyük ölçüde sadık kalındığı, kullanılan donatıların geri dönüşüme müsait, esnek ve sabit olmayan çözümler sunduğu ve yapılan düzenlemelerin mekânın özgün karakterine büyük ölçüde uyum sağladığı sonucuna varılmıştır. Çevresel açıdan işlevsel uygunluk ise; “çevrede röper oluşturma, simgesel değer ve ulaşım/çevre” gibi kriterlere göre değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda yapıya ulaşımın kolay olması, verilen işlevin bölgenin kültürel ve tarihi değerlerini vurgulaması, kullanıcılara bölgenin kültürel izlerini yaşayabilecekleri bir mekân sunması ve çevresinde bulunan tarihi ve geleneksel yapıların yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilmesi gibi sebeplerle yeni işlevinin kullanımının çevresel açıdan uygun olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Mehmet Efendi Konağı’nın mekânsal ve çevresel açıdan işlevsel uygunluğu eski mekân-yeni işlev doğrultusunda yeterli ve uygun görülmektedir. Yeniden işlevlendirme yaklaşımında çalışma alanına da bağlı olarak şu sonuca varabiliriz ki; koruma altına alınmaya çalışılan bir yapının yeniden işlevlendirilmesi, hiçbir ön hazırlık ve değerlendirme yapılmadan gerçekleştirilmemelidir. Yeni işlevin uygunluğunda doğru işlevi belirlemek; onu pasif koruma yaklaşımından ayıracak bir yol olacağı gibi, yapının yeni yaşamının sürdürülebilirliği için de oldukça önemlidir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede çalışma alanı dış mekân görsel verilerinin ve yapıya ait çizimlerin elde edilmesi konusunda katkılarından dolayı Trabzon Akçaabat Belediyesi’ne ve iç mekân görsel verilerinin elde edilmesi konusunda katkılarından dolayı Mehmet Efendi Konağı personeline teşekkür ederiz. Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Aksoya, E. ve Aydın, D. (2015, Mayıs). *Mimaride yeniden kullanım: sürdürülebilirlik bağlamında Raziye Takkalı Evinin yeniden kullanımı için mekânsal analizler*. 2nd International Sustainable Buildings Symposium sunulan bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, D. ve Yıldız, E. (2010). Yeniden kullanıma adaptasyonda bina performansının kullanıcılar üzerinden değerlendirilmesi. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-22. Erişim adresi: http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2010/cilt27/sayi_1/1-22.pdf
- Büyükarıslan, B. ve Güney, E. D. (2013). Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilme süreci ve İstanbul Tuz Ambarı örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-57. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43827>
- Cantacuzino, S. (1989). *Re-architecture; old buildings/new uses*. New York: Abbeville Press.
- Dedeoğlu, E. F. (2019). Yeniden işlevlendirilen kilise yapılarında iç mekân müdahalelerine yönelik analizler: Sivrihisar Ermeni Kilisesi örneği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (23), 77-103. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/737465>
- Demirbağ, U. (2021). *İç Anadolu Bölgesi geleneksel konutları arasında Çankırı geleneksel konutlarının yeri* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Dikmen, Ç. B. (2017, Kasım). *Geleneksel konutların yeniden işlevlendirilerek kullanımı: Yozgat örneği*. Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumunda sunulan bildiri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Erişim adresi: https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/17954_17_10.pdf
- Douglas, J. (2002). *Building adaptation*. Heriot Watt University-Edinburg: Reed Educational and Professional Publishing.
- Dyllick, T. ve Hockerts, K. (2002). *Beyond the business case for corporate government*. Department of Environment and Heritage, Printed By Prion, Australia.
- Elsorady, D.A. (2014). Assessment of the compatibility of new uses for heritage buildings: the example of Alexandria National Museum, Alexandria, Egypt. *Journal of Cultural Heritage*, 15(5), 511-521. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1296207413002094?via%3Dihub>

- Ertaş, B. S. ve Bekar, İ. (2020). Functional performance after re-use in traditional houses. Christov vd. (Ed.), *Advances in scientific research: engineering and architecture* (s. 418-428) içinde. St. Sofia: Kliment Ohridski University Press.
- Gazi, A. ve Boduroğlu, E. (2015). İşlev değişikliğinin tarihi yapılar üzerine etkileri: “Alsancak Levanten Evleri örneği”. *Megaron*, 10(1), 57-69. Erişim adresi: https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_10_1_57_69.pdf
- Gültekin, N. (2007). Geleneksel Konut Dokusunda Kullanım Sürecinin Değerlendirilmesi-Beyazır Örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(3), 261-272. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/75610>
- Hersek C. M. (1990). Alaçatı kasabasında koruma ve sağlıklılaştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 395-404. Erişim adresi: <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf>
- Kalman, H. (2004). Adaptive re-use: learning from Vancouver. *The Conservation of Urban Heritage: Macao Vision*, 179.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu kuram ve uygulama*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kutlu, İ. ve Ergün, R. (2021). Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme süreçlerine sistematik bir yaklaşım; Atik Valide Külliyesi örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (25), 172-184.
- Kültür Bakanlığı (1990). *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı*, Ankara.
- Mesutoğlu, Z. (1995). U. Tanyeli ile söyleşi. *Arredamento Dekorasyon*, 74, 64-69.
- Özgüven, S. (1994) *Tarih-kültür varlıkları, eski yapıların korunması, yeniden kullanımı ve turizm açısından önemi, özgün bir örnek Soğukçeşme Sokağı ve evleri* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture*. NJ: Prentice-Hall.
- Saka Akın, E., Ertürk, S. ve Özen H. (Nisan, 2013). *Geleneksel Akçaabat Evleri'nin miras değeri*. Düünden Bugüne Akçaabat Sempozyumunda sunulan bildiri, 445-460.
- Sinan, S. (2011). *Tarihi binaların işlev değişiminin Yıldız Sarayı Müzesi örneği üzerinden değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Tanrısever, C., Saraç, Ö. ve Aydoğdu A. (2016). Yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların sürdürülebilirliği. *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 1068-1082. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/319059119_Yeniden_Islevlendirilen_Tarihi_Yapilarin_Surdurulebilirligi
- Urak, G. (2002). Kullanımda değerlendirme: Ankara Kaleiçi restorasyon/işlevsel dönüşüm uygulamaları ve Ankara halkı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 45-62.
- Yaldız, E. (2013). *Anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik bir model önerisi* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldız, N. (2020). Geleneksel konutta yeniden kullanım kavramının mekânsal açıdan incelenmesi: Zeynep Onbaşı Evi. *Online Journal of Art and Design*, 8(4), 175-187. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Neslihan_Yildiz2/publication/348339246_Geleneksel_Konutta_Yeniden_Kullanim_Kavraminin_Mekansal_Acidan_Incelenmesi_Zeynep_Onbasi_Evi

To Cite This Article: Çelenk, A. and Sürdem, Ş.S. (2021). Continuity of Cultural Memory: From Samsun Tekel Tobacco Factory to Bafra Tobacco Museum. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 21-39.

DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp21-39

Submitted: 22/09/2021

Revised: 21/11/2021

Accepted: 28/11/2021

CONTINUITY OF CULTURAL MEMORY: FROM SAMSUN TEKEL TOBACCO FACTORY TO BAFRA TOBACCO MUSEUM

Kültürel Hafızanın Sürekliliği: Samsun Tekel Tütün Fabrikası'ndan Bafra Tütün Müzesi'ne

Ayşegül ÇELENK¹, Şule Sinem SÜRDEM²

Öz

Endüstri dönemi ile beraber ortaya çıkan fabrika yapıları dönemin en önemli mimarlık çıktılarıdır. Kültürel mirasın izlerini taşıyan tarihi yapılardan olan Samsun Tekel Fabrikası günümüzde Bulvar AVM Yaşam ve Alışveriş Merkezi olarak kent içindeki varlığını sürdürmektedir. 19. yüzyılda inşa edilen ancak zamanla işlevini kaybedip, atıl kalan bu yapının yeniden kullanılabilir hale gelmesi, fabrikanın taşıdığı izlerin kent hafızasındaki yerini korunmasında önemli bir etkidir. Bunun yanı sıra yakın bir zamanda inşa edilen ve mimari açıdan fabrika yapısının biçimsel özelliklerine öykünen Bafra Tütün Müzesi bir zamanlar fabrikada olan işleyişi, tütün üretimindeki aşamaları sergileyerek, toplumun fabrika ile kurduğu bağı kentin farklı bir noktasında sürdürmeye çalışmaktadır. Yapıların biçimsel özelliklerinin benzer olmasının yanında fabrika ya da tütünle ilişkili deneyimlere sahip olan kişilerin anılarını çağrıştırması yönünde müzede sürdürülebilir bir aktarım sağlama çabası görülmektedir. Bu bağlamda bu iki yapının biçimsel ve anlamsal analizleri karşılaştırma yapılarak incelenmiştir. Fabrika ile başlayan tütünün hikâyesinin toplumsal hafızadaki yerinin yapı-çevre ilişkisi bağlamında müze ile sürdürülmeye çalışılıyor oluşu çalışma kapsamında ön plana çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal hafıza, Bafra tütün müzesi, Samsun tek el tütün fabrikası

Abstract

The factory buildings that emerged with the industrial period are the most important architectural outputs of the period. Samsun Tekel Factory, which is one of the historical buildings bearing the traces of cultural heritage, continues its existence in the city as Bulvar AVM Life and Shopping Center today. The fact that this building, which was built in the 19th century but lost its function over time and became idle, can be reused is an important factor in preserving the traces of the factory in the city's memory. In addition, the Bafra Tobacco Museum, which was built recently and architecturally imitates the formal features of the factory structure, tries to maintain the bond that the society established with the factory in a different part of the city, by exhibiting the functioning of the factory and the stages in tobacco production. In addition to the similarity of the formal features of the buildings, there is an effort to provide a sustainable transfer in the museum in order to evoke the memories of people who have had factory or tobacco-related experiences. In this context, the formal and semantic analyzes of these two structures were examined by making comparisons. The fact that the story of tobacco, which started with the factory, is tried to be continued with the museum in the context of the structure-environment relationship, has been brought to the fore within the scope of the study.

Keywords: Collective memory, Bafra tobacco museum, Samsun tobacco factory

¹ **Correspondence to:** Lecturer, Gumushane University, Gümüşhane, aysegulcelenk@gumushane.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8903-751X

² Lecturer, Gumushane University, Gümüşhane, sulesurdem@gumushane.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-5789-4875

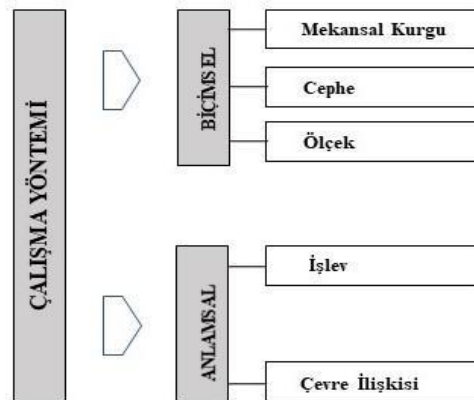
1.GİRİŞ

Sosyal ve kültürel birikimin bir parçası olan tarihi yapılar; bulunduğu bölgenin toplumsal yapısı, kültürel geçmişi, yaşayış biçimi, ekonomi ve sosyolojik bilgilerini barındırır. Tarihi yapıların aynı zamanda işlevsel farklılıkların olması, kentin kültürel hafızasına dair bilgilerin içeriğini de değiştirmektedir. Bu yapılardan günümüze ulaşan konutlar daha çok gündelik hayatı ve kültürel durumu yansıtırken, ticari yapılar ise toplumun o dönem ki sosyo-ekonomik durumuna dair bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla geçmiş dönemlere ait bilgiler; çeşitli belge, arşiv ve dokümanların yanı sıra farklı korunmuşluk düzeyinde günümüze ulaşmış olan mimarlık nesneleri ile de aktarılmaktadır. Özünde mekân ve mekânsal pratikleri şekillendiren sosyal ve ideolojik yapı mimarlık pratikleri ile görünür kılınmaktadır. Mekânı onun oluşumuna katılan ilişkiler sistemini anlamlandırarak çözümleyebilmek için yapının fiziksel olarak varlığını sürdürüyor oluşu bu anlamlandırmada, taşınan izlerin çözümlenebilir ve mevcut olması sebebiyle önemli kolaylıklar sağlar. Geçmişteki yaşantının izlerini okuyabileceğimiz somut örneklem alanı olarak bu yapıların korunması, yapısal ömürlerinin uzatılması kültürel mirasın sürekliliği için oldukça önemlidir. Tarihi yapıların varlıklarını devam ettirebilmesi adına yapılan en temel girişim koruma ve restorasyon içerikli çalışmalardır. Bu çalışmalar esnasında fiziksel dayanımını kısmen ya da tamamen kaybeden, buna bağlı olarak işlevsel özelliklerini yitirmiş yapıların yeniden işlevlendirilmesi yapının yalnızca yeniden kullanılabilir hale gelmesini sağlamaz. Aynı zamanda geçmişteki yoğun kullanımı ile toplumun hafızasında yer etmiş olan bir yapı yeniden yaşantıya dâhil olarak hafızalarda yer etmeye devam etmektedir. Mekânın iletişimsel dili yalnızca fiziksel muhtevasında değil hafızadaki yerinde, algıdaki imgesinde, düşüncedeki kavramında yer alır (Arslan ve Uludağ, 2020).

Mevcut yapıların yeniden işlevlendirilerek tekrar kullanılması sıklıkla karşılaşılan bir koruma yaklaşımıdır. Yeniden işlevlendirme, yapının hem fiziksel hem de kültürel izinin devamlılığı açısından önemli bir koruma metodudur. Geçmişteki yaşanmışlıkların, toplumsal düzenin, hayatın akışına dair pek çok durumun gerçekleştiği mekânların farklı boyutlarda yeniden işlev kazanması, kent içindeki varlığının yalnızca yapı kabuğuyla değil, aktif kullanımla desteklenmesi yapının yeni ilişkiler ağına dâhil olmasını sağlar. Bununla birlikte geçmişten gelen, hafızada yer eden birikimler kesintiye uğramadan, zamanla kurulan yeni ilişkilere bağlı olarak çoğalan bir hal alır. Aktüel ve virtüel olarak geçmişin şimdide yeniden var olabilmesi, farklı zamansallıkların bir aradalığına ve toplumsal hafızanın sürdürebilir oluşuna katkı sağlar. Hafıza, çoğul bir zamana sahip olan, çoğul bir zamanda var olan, dolayısıyla, geçmişle sınırlanmayandır (De Certeau, 2008). Teknolojinin gelişmesiyle, değişen yaşam biçimleri; geçmiş ile beslenirken geleceğe yönelik önemli dönüşümler yaşamaktadır. Zamanla güncel mimarlık ortamında farklılaşan denetim mekanizmaları, teknolojinin

getirileri sonucu değişen düzenlere bağlı olarak mimari çevre çeşitli dönüşümler ile anlam kayıpları yaşamaktadır. Dolayısıyla şimdiye olan eleştiride geçmişin, hafızanın sorgulanması gerekir. Bu sorgulama ya da geçmişle ilişkilendirilerek şimdiye eleştirel yaklaşabilmek amacıyla yapılan çalışmalar; sözlü tarih anlatımı, geçmişe ait belgelerin müzelerde sergilenmesi, çeşitli medya araçları kullanılarak farklı yayınlarla yazılı belgelerin gündeme gelmesi üzerinden olabilir. Ancak bu çalışmada yapılmak istenilen geçmişin şimdide anıtsallaştıran ya da yeniden var eden bunu da biçimsel ya da işlevsel olarak eski yapılara öykünerek yapan bir yapının hafıza ile kurduğu ilişkiyi mekânın anlamsal ve biçimsel katmanlarını çeşitli başlıklar altında sorgulamaktır.

Eski Samsun Tekel Tütün Fabrika Binası ile Bafra Tütün Müzesi'nin kurduğu biçimsel dil, toplumsal hafızayı güncel tutarak fabrika ile başlayan ve mekân üzerinden temsil edilen tütünle ilişkili değerleri, hikâyeyi müze yapısıyla kentin farklı bir noktasında sürdürmektedir. Her iki bina incelendiğinde ölçek farklılıklarının olmasına rağmen, biçimsel ve işlevsel benzerliklerin olması bu durumu desteklemektedir. Burada amaç, toplumun farklı zaman dilimlerinde yapı ile kurduğu ilişkiyi tekrarlamak ve mekânsal kurguların dönemin işlevlerini yansıtabilecek şekilde organize etmektir. Böylece müze kentlinin hafızasında önemli bir yer edinmiş olan fabrikayı dolayısıyla geçmişin şimdide görünür kılmaya çalışarak, fabrika ile olan kabuk benzerliğiyle geçmişin bugün de yeniden yaratmaya çalışmaktadır. Bu çalışma kapsamında 19. yüzyıl endüstri miraslarından biri olan Samsun Tekel Tütün Fabrikası ve 21. yüzyıl müze yapılarından olan Bafra Tütün Müzesi yapılarını biçimsel ve anlamsal yönden karşılaştırılarak toplumsal bellek mekân ilişkisinin görünür kılınması amaçlanmaktadır. Çalışma yöntemi (Şekil 1) örneklem olarak seçilen bu iki yapının biçimsel ve anlamsal olarak iki ana başlık altında incelenmesine dayanmaktadır.

Şekil 1. Çalışmanın yöntemi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Biçimsel analiz mekânsal kurgu, cephe ve ölçek gibi fiziksel analizleri içerirken, anlamsal analiz ise yapının işlevi ve çevre ile kurduğu ilişkiyi kapsamaktadır.

2. ENDÜSTRİ MİRASININ TOPLUMSAL HAFIZAYA ETKİSİ

Endüstri döneminin getirisi olan yeni üretim teknolojileri ve makineleşme toplumsal anlayış ve yaşayış biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Geçmiş dönemlerin anlayışı ve olanakları ile kurulmuş kent düzeninde, teknoloji ve endüstrinin getirdiği yenilikler, farklı işlevlerde yeni yapı tipolojilerinin oluşmasına imkân tanımıştır. Bu durum 19. yüzyıl sonrasında günümüze hatta geleceğe yönelik araştırmalarda kent-yapı-insan ilişkisindeki biçimsel ve kurgusal değişimin devamlılığını göstermektedir. Özellikle 19. yüzyılda başlayan endüstri döneminin getirdiği yenilikler sebebiyle inşa edilen hangar, fabrika, santraller, terminaller gibi endüstri döneminin etkisinde ortaya çıkan yapılar 21. yüzyılın getirdiği yeni gereklilikler sebebiyle âtıl kalmaktadır. 21. yüzyıl mimari düşünce anlayışına göre geleceğe yönelik çalışmalar önemsenmiş, özellikle doğa ve kent koruma politikasıyla esnek, doğa temelli, yenilenebilir bir mimari yaklaşım öne sürülürken, kültürel izin bir parçası olan tarihi dokuların korunup, âtıl olanların yeniden kullanılması, zamana entegre olabilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda teknolojinin getirisi olan hızlı yaşam akışında, toplumsal hafızanın yeniden canlanması adına kent kimliğinde önemli rol oynayan ve üretim biçimlerinin önemli temsilcisi olan endüstri mirası yapılar büyük rol üstlenmektedir.

Endüstri mirası yapılar kent içinde bulunduğu yer, kentlinin gündelik yaşam pratiklerindeki baskın konumu, bulunduğu bölge için taşıdığı ekonomik potansiyel ile önemli yapı stoklarını içerir. Gazhane, tersane, baruthane, fabrika yapıları gibi pek çok endüstri mirası yapının yeniden kent yaşamına katılması adına yapılan girişimler, çoğunlukla yeniden işlevlendirme projeleri ile olmaktadır. Ülkemizde Santral İstanbul, Sümer Kampüsü, Müze Gazhane bu dönüşümün başarılı örnekleri arasındadır. İstanbul'daki endüstri mirası için bir gezi rotası oluşturan çalışmasında Köksal ve Ahunbay (2006) bu yapıların mimari, tarihi ve teknolojik miras olarak koruma altına alınması gerektiğini belirtmektedirler. Ancak bu korumaların bilinçli bir şekilde yapılması, alınan kararların yapıyı tahrip etmeyecek şekilde olması gerekir. Yapının özgün dokusuna yapılan her müdahale geçmişine dair izleri silerek kentsel hafıza kayıpları ve kimliksizleşmenin önünü açmaktadır.

Kentsel mekân, yaşanmışlıkları barındırarak her değişim için yeni bir boşluk oluşturur (Edensor, 2007). 20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçişte mekânsal değişimler boyut atlayarak endüstri anlayışının dönüşmesine yani üretimden tüketime doğru evrilmiştir. Bu süreçle beraber tüketim anlayışını destekler nitelikte alışveriş merkezleri, eğlence alanları gibi büyük ve kompleks yapılara ihtiyaç doğmuştur. Kent çeperindeki ya da oldukça merkezi konumda olan alanlar bu yapıların inşa edileceği alanlar olarak kullanıma açılmaktadır. Eğer bu yapıların inşa edildiği alan âtıl halde bulunan, çeperde kalmış ya da zamanla kentin o yönde gelişim göstereceği düşünülmeye çalışılan bir halde ise o zaman herhangi bir bağlam sorununu gözetmeksizin inşa süreci gerçekleşmektedir. Fakat

kentin gelişimi ile merkezde sıkışmış, fabrika ya da tersane gibi büyük fonksiyonlara hizmet veren endüstri yapıları ya da yapı stoklarının dönüşerek yeniden işlevlendirilmesi ile bu tür yapılar yeniden kullanıma açılabilir. Samsun Tekel Tütün Fabrikası bu dönüşüme örnek bir yapıdır. 1887’de inşası gerçekleşen Samsun Tekel Tütün Fabrikası, 19. yüzyılda Samsun’un tütün ticaretinin yoğun olduğu bir merkez haline gelmesiyle inşa edilen batılı etkilere sahip bir endüstri yapısıdır. Bu yapı, günümüzde restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmalarıyla Bulvar AVM Yaşam ve Alışveriş Merkezi olarak kent hayatına kazandırılmış, yapının çevre ile ilişkisi artmıştır.

Yeniden işlevlendirme, yapının korunması, devamlılığı ve kültürel konumu açısından önemli bir koruma yaklaşımıdır. Yapı özgün işlevini kaybetse dahi yapısal özellikleri korunmakta, güncel ihtiyaçlara göre mekânsal programlara sahip olan dolayısıyla yıkım değil yeniden yaşanılabilir hale gelmesini sağlayan dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşümler ile yapı işlevsel ve fiziksel açıdan devamlılık sağlamakta, toplumun kolektif hafızasında bir yer edinmektedir. Farklı açıdan bakıldığında bu durum bir tarihi belgeyi temsil etmektedir (Kuban, 2000). Tarihi yapılar, kültürel mirasın izlerini taşıyan önemli eserlerdir ve bu yapılar işlevsel olarak değişim geçirmektedir. Kültürel katkısı sebebiyle öncelikli olarak bu nitelikteki çoğu yapı müze veya galeri alanlarına dönüştürülerek, kente kattığı değer ve eski işlevini anımsatacak bir hafıza deposuna dönüştürülmektedir. Alpözen’e (1998) göre bu yapılar “kültürel mirasın korunduğu mekânlar” olarak tanımlanırken ICOM’un 2012 yılında yaptığı tanımlamada “insan ve yaşadığı çevrenin somut ve somut olmayan mirasını inceleme, eğitim ve zevk alma amacıyla toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, toplumun ve gelişiminin hizmetinde, halka açık, kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurumdur” ifadesiyle bu alanların toplumun kültürel belleğine katkısı vurgulamaktadır (ICOM, 2012). Dönemlere bağlı olarak kentsel hafıza depoları olan müzelerin tanımlarının değişerek kapsamının arttığı görülmektedir. Bu bağlamda müzeyi oluşturan öğelerin neler olduğuna yönelik geleneksel çerçeve ve işlevsel düzene yönelik terimler geliştirilerek müze tanımı genişletilmektedir. Bu nedenle, müzelerin yapılma amaçlarının odak noktası “somut veriler” üzerine tarihsel ve geleneksel olarak müzelerin içeriğine bağlı olarak tanımlanmaktadır (Kandemir ve Uçar, 2015). Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru bu duruma olan yaklaşım değişmiş, sadece somut veriler değil, soyut kültürel mirasında toplum içerisindeki bağlayıcılığa ve sürekliliğe olan katkısı göz önüne alınmıştır. Endüstri yapılarının kullanım amacı, mekânsal organizasyonları ve çevre ile ilişkisi bu bağlamda önem kazanmaktadır. Yapının işlevi değişse de yapının biçim dili, eski dönemlere ait bilgiler aktarmaktadır. Yapının boyutu, farklı birimlerin birbiri ile ilişkisi, kapalı ve açık alanların kurgusu, tavan yüksekliği, cephe rengi-düzeni, pencere boyutu ve yol aksları bu biçimsel dili oluşturan izlerdir. Tarihi yapıların

kullanıcıya bu deneyimi aktaran ve yaşatan bir dile sahip olması, kültürel miras için önemli bir unsurdur.

“Müzeler, bir ulusun kimliği olma misyonunu taşımasının yanı sıra aynı zamanda uygarlıkları bize bırakan insanların zevklerinin, sevdalarının, düşüncelerinin, inançlarının, davranışlarının, yaşam tarzlarının korunduğu ve bu mirasın geleceğe taşındığı mekânlardır.... Geleceği görebilmek için geçmişini bilmek, bir başka deyişle yarınları sadece bugünün değil, geçmişin üzerine de inşa etmek gerekir ki, bu da tarihi yaşatan ve unutturmayan müzelerle sağlanabilir.” ifadesi ile müzeciliğin önemini vurgulayan Mustafa Kemal Atatürk müze yapılarının oluşturulması için birçok çalışma yapmıştır (Çetin, 2007). Bu bağlamda toplumun kültürel kimliğinin temsil edildiği ve sergilendiği müze yapıları hafıza çalışmaları için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Müzecilik eski zamanlarda daha çok toplanan ve biriktirilenlerin sergilenmesi olarak düşünülürken, zamanla birçok değeri koruma ve sonraki dönemlere aktarma, dönemi temsil etme ve toplumsal bir kimlik oluşturma çabasına göre şekillenen bir düşünce anlayışını içermeye başlamıştır. Ancak toplumsal ihtiyaç ve değişimlerin gerçekleşmesi zamanla bu düşünceyi de yönlendirmiş, daha çok toplumun tarihi ve kültürünün hikâyelerini barındıracak arayışlara yol açmıştır (Okan, 2015). Yerel müzelerde artmış olması bu durumu desteklemektedir. Böylece toplumsal kimliğin ve hafızanın sürekliliği sağlanmaktadır. 21. yüzyıl içerisinde müzeler sadece eser deposu olarak değil, aynı zamanda yaşayan hafıza mekânları olarak da düşünülmektedir. “Yaşayan müzecilik” anlayışı ile müzeler, içeriğinde yer alan eserler ile döneme ait izlerin ziyaretçiler tarafından algılanıp zihninde canlandırabilmesi önemli olması sebebiyle sergi düzeninde yardımcı olabilecek unsurlar tercih edilmektedir (Keleş, 2003). Bu müze anlayışına örnek olarak Bafra Tütün Müzesi verilebilir. Bafra Tütün Müzesi, tütünün yetiştirilmesinden işlenmesine kadarki geçirdiği süreçlerin gösterildiği kent için önemli bir kültürel yapıdır. Bunun da ötesinde müzenin fabrika ile kurduğu biçimsel ilişkinin toplumsal hafızadaki yeri çalışma kapsamında üzerine yoğunlaşılacak konudur. İki yapı arasındaki pencere düzeni, dış cephe rengi gibi biçimsel benzerlikler bu iki yapıyı hafızada ortak bir yerde birleştirir mi? Fabrikadaki yaşanmışlıkların-geçmişin- izlerini günümüz yapısı olan, fabrikanın mimarisini anıştıran bir yapı ile sürdürmek mümkün mü? Müze geçmişteki fabrika tahayyülünü taşımakta ne derece etkilidir? Geçmişten kalan maddesel öğeler olan fabrikadaki birtakım araçların müze içinde sergileniyor oluşu onu yaşamamış insanlara mekânsal bir bellek sunar mı? çalışma kapsamında cevap aranan sorulardır.

2.1. Samsun Tekel Tütün Fabrikası'ndan Bafra Tütün Müzesi'ne Hafıza Sorgusu

Bafra Tütün Müzesi'nin, Tütün İskelesi ile başlayan Samsun Tekel Tütün Fabrikası ve bu fabrikadan sonra açılan pek çok kuruluşla tütün ortak çatısında birleşen mekânsal bir hikâyesi vardır. 18. yüzyılda Anadolu ve Kırım arasında yapılan ticarete önemli yeri olan Samsun kenti, çevresinde tütün ekiminin yaygınlaşması ile 19. yüzyılda ticaret merkezi olmuştur. Bunun sonucunda kentte tütün alımı ve işlemesi ile ilgili kuruluşlar (Reji İdaresi), bankalar, sigorta şirketleri, okullar açılmış ve deniz ticareti artmıştır (Us, 2014). Samsun Tütün İskelesi (Şekil 2), Tütün Çarşısı, ambarlar gibi mekânlar önemli ticaret alanlarıdır (Keskin ve Yaman, 2013). Reji İdaresi tarafından 1887 yılında açılan Samsun Tütün ve Sigara Fabrikası (Şekil 2) 1925 yılında aktif bir üretim süreci içerisinde olmasına rağmen, fabrikanın depolama ve işletim açısından yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu nedenle devlet tarafından endüstri yapısının bazı kısımları yıkılmış ve kullanılmayan alanları yeniden elden geçirilmiştir. Bu süreçte fabrikada 306 işçi üretim faaliyetinde bulunurken, kadın çalışan sayısının 162 olması o dönemin şartlarında yapının bölge için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çalışan yoğunluğunun fazla olması tütün üretiminde de artış olmasına neden olmuştur (Yurtoğlu, 2018).

Şekil 2. Tütün İskelesi; Samsun Tekel Yerleşkesi (İpek ve Yılmaz, 2009)

Samsun Tekel Tütün Fabrikası (Şekil 3) kent merkezinde, Kale mahallesinde yaklaşık 9321 m² bir alan üzerine kurulmuş ve uzun yıllar boyunca hizmet vermiştir (Özen ve Sert, 2006). Avrupa'da ilerleyen ticaret ve ekonomi; Osmanlı İmparatorluğu tarafından yakından takip edilmiş ve diğer ülkelerle görüşmeler yapılarak anlaşmalar sağlanmıştır. Bu anlaşmalardan biri olan İstanbul, İzmir ve Samsun'da sigara fabrikalarının kurulması; 19. yüzyılın sonlarına doğru Fransız Reji şirketiyle gerçekleştirilmiştir. Bu endüstri yapıları, ülke ekonomisi açısından önemli bir yer edinerek sahip olduğu fonksiyon benzerliği sebebiyle aynı mimari özelliklere sahiptirler. Samsun Tekel Binasında da rasyonelliğin ve fonksiyonelliğin ön planda olduğu görülmektedir (Us, 2014).

Şekil 3. Samsun Tütün Fabrikası'na ait eski bir fotoğraf (Başgelen, 1998)

1997 yılında faaliyet vermeyi sonlandıran Samsun Tarihi Tekel Tütün Fabrikası, 2006 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı olarak tanımlanan Samsun Tekel Tütün Fabrikası Yerleşkesi (Şekil 3) yeniden işlevlendirme ile günümüzde Bulvar AVM Yaşam ve Alışveriş Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Samsun Tütün Tekel fabrikasının kent içerisindeki yerinin önemi ve yapının dönem üzerindeki etkisinin fazla oluşu toplumun tütün ile kurduğu ilişki bağlamında kilit noktadadır. 1969 yılında 19 Mayıs Samsun Fuar'ında açılan Tekel Pavyonu (Şekil 4), tütün üretiminin Samsun ekonomisi ve halkının yaşam döngüsündeki etkisinin ne kadar önemli olduğunu gösteren bir örnektir. Atıf Tuna tarafından tasarlanan pavyonun inşa edildiği dönemde Samsun tütünü, fuardaki yapı ölçeğindeki temsili ile reklam ve kent imgesi olarak kullanılmıştır (Keskin, 2021).

Şekil 4. Samsun fuarında Tekel Pavyonu (Akçura, 2009)

Kentin imgesi olan yapı ve kültürün değişmesi ya da silinmesi kent hafızası açısından boşluklar yaratmaktadır. Bu sebeple kentlinin yaşayış biçimini etkilemesi ve hafızadaki yerinin fazla olması bir müze ihtiyacını doğurmuştur. Fabrika yapısının alışveriş merkezine dönüştürülmesi, fabrika içerisindeki o döneme ait makine, belge ve izlerin kaybolmasına ya da silinmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Bafra Tütün Müzesi projesi oluşturularak fabrikaya ait makine, belge, fotoğraf, sözlü ve yazılı hikâye anlatımları, tütünün tohumdan paketlenmesine dair akışın sunulması gibi kent hafızasında yer edinmiş ancak zamanla dağılmış olan bu izlerin sergilenmesi ve tekrar hatırlanması hedeflenmiş ve tütün müzesi tasarlanmıştır. Fabrika ile anlamsal ve biçimsel bir ilişki kurması anlamında müze yapısı önemli bir kentsel hafıza deposudur. Bu bağlamda Samsun Tütün Tekel Fabrikası ve Bafra Tütün Müzesi biçimsel ve anlamsal olarak iki farklı başlıkta incelenmiştir.

2.1.1. Biçimsel Analiz

Mekânsal kurgu

Samsun Tütün Tekel Fabrikası'ndaki yerleşke; iki adet sigara üretim, tütün deposu, idari birimler (ofis, Tekel Başmüdürlük binası), yemekhane ve kreş, ıslak hacimler ve güvenlik birimleri olmak üzere altı bloktan oluşmaktadır. Depo, bakım, idari birimler, işletme ve ofis alanları haricinde iç avlular yer almaktadır (Özen ve Sert, 2006). Depo ve bakım tesislerinde ham madde olan yaprak tütün ihtiyacı karşılanmaktadır.

Bafra Tütün Müzesi'nde ise, bahçe, giriş, sergi alanı, yönetim birimleri ve kafe alanı olmak üzere daha küçük bir birimlerden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Bu alanlarda fabrika yapısını temsil eden bir mekânsal kurgu, sergileme alanında oluşturulmak istenmiştir. Tohumdan paketlemeye kadar olan tütünün tüm işlem süreci fabrika yapısında bir birim iken, müze yapısında bu alanlar sergileme alanı içerisinde bir akış ile sunulmaktadır.

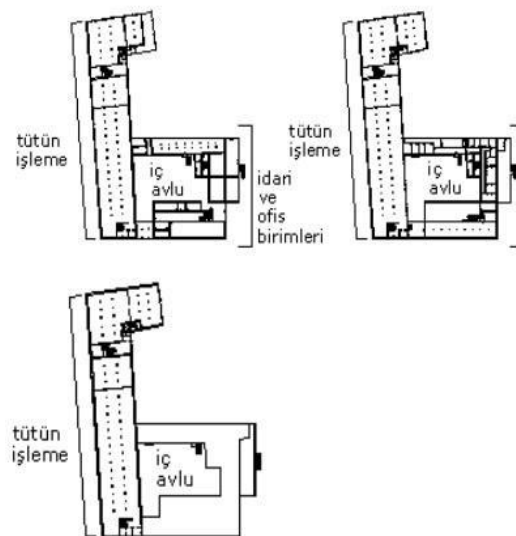
Fabrika yapısının kent ile kurduğu ilişkiye değinmek gerekirse; yapı yakın çevresinde bulunan kamu yapıları, alışveriş alanları, meydan, dini ve kültürel yapılar ile kent içinde merkezi ve oldukça yoğun bir yerde bulunmakta (Şekil 5), tanımlı bir kentsel ağın içerisinde konumlanmaktadır. Bulunduğu dönemdeki kısıtlı imkânlar nedeniyle yapım sisteminde belirli farklılıklar mevcuttur. Geniş açıklı bir geçiş yoktur, bu durumun nedeni ise kullanılan ahşap yapım (Şekil 5) sistemleridir.

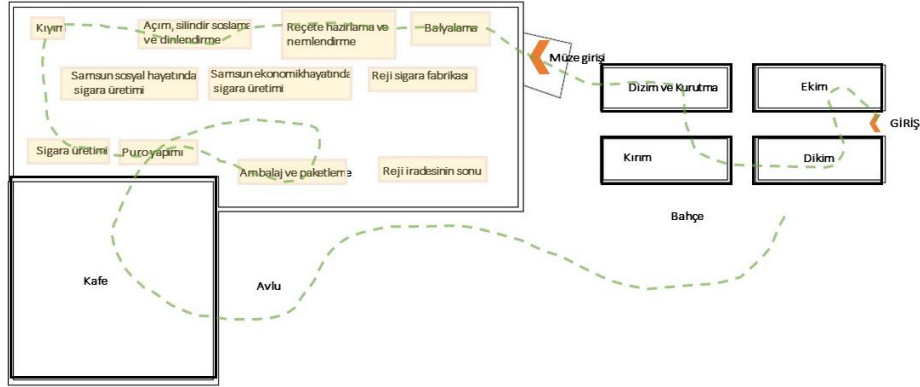
Şekil 5. Samsun Tekel Tütün Fabrikası (İpek ve Yılmaz, 2009)

Fabrikanın sokak ile kurduğu ilişki daha dinamik ve geçişken iken müze yapısında böyle bir yaklaşım bulunmamakta ve daha izole kaldığı görülmektedir. Bafra Tütün Müzesi'nde tütünün tohumdan paketleme sürecine kadar anlatılıp sergilenmesi, açık, yarı-açık ve kapalı mekânlarda bir akış içerisinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle bahçe alanı da sergileme alanı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla müzenin dış mekânında tütün ekim ve kurutma alanlarının olması ile daha dışa dönük, çevresiyle ilişkisinin güçlü olduğu düşünülmektedir.

Samsun Tekel Tütün Fabrikası yapısı işçiler için ortak kullanım alanı tanımlayan avlulu bir düzenle farklı boyutlardaki yapılardan oluşmaktadır. Bu binalar iki ve üç katlı olup zemin kat alanı farklı birimlere geçiş sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Birimler, tek bir mekân olarak kolonatl bir düzenle kurgulanmış ve genellikle avluya açılmaktadır. İki katlı yapılarda, üst katlar ofis birimleri, yüksek tavanlı ve geniş tek mekân ise tütün işletmesi alanı olarak kullanılmaktaydı (Özen ve Sert, 2006). Yerleşkedeki bu yapılar A ve B Blok (Şekil 6) olarak tanımlanırken, C ve D Blok dört katlı, E Blok ise beş katlıdır.

Şekil 6. Samsun Eski Tekel binası a ve b blok planı (Özen ve Sert, 2006)

Şekil 7. Bafra Tütün Müzesi temsili planı (Çelenk, 2019)

Fransız Reji şirketi tarafından yapılan anlaşma ile üretilen fabrika yapıları mimari üslup bakımından Fransız üslubuna benzer bir anlayışla planlanmış ve fabrika yerleşkesi birçok birimden oluşmaktadır. Bu birimler; idari birim, yemekhane, depolama alanları ve tütün işletme alanı gibi mekânlardır. Samsun Tütün Fabrikası yerleşkesinde ana yapı sigara üretiminin olduğu birimdir ve yerleşkenin merkezi konumundadır. Aynı şekilde diğer endüstri yapıları gibi işletme ve dinlenme alanları; birbiri içerisinde kurgulanarak avlular oluşturulmuştur. Böylece çalışanların dinlenebileceği açık mekânlar birimler arasına yerleştirilmiştir (Us, 2014). Müzenin yerleşim alanını kullanma biçiminde yarı açık alanlara yer vermesi fabrika yerleşkesindeki kullanım ile benzerlik göstermektedir (Şekil 7). Tütün fabrikasında çalışanların dinlenmek için kullandıkları ortak alanlar olan avlulu düzen, müze de kafe ve bahçeye hizmet eden ara alanlarla sağlanmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Eski tütün fabrikası; Bafra Tütün Müzesi avlu ile ilişkisi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Cephe

Samsun Tekel Tütün Fabrikası yerleşkesinde bulunan binalar (Şekil 9), betonarme ve kâgir yapım sistemleri kullanılarak inşa edilmiştir. Fabrika yapısında duvarlar beton, madeni levha ve taş tuğla

gibi yapı malzemesi kullanılırken, çatı ve zemin olarak ahşap malzeme tercih edilmiştir. Çatı bölümü ise, yanmaz yapı malzemeleri olan kiremit, eternit ve ardavuz ile kaplanmıştır. Fabrika yerleşkesinde bulunan beş bloğun tümünde kapı ve pencereler ahşap malzeme kullanılarak taş sövelidir (Us, 2014).

Şekil 9. Mağaza ve dükkânların bulunduğu C, D ve E Blokları (Us, 2014)

Samsun Tütün Fabrikası'ndaki kemerli pencereler, pencere kenarlarındaki söve ve kilit taşları Bafra Tütün Müzesi binasında da kullanılmıştır. Ancak boyut olarak benzer ölçülerde olmadığı görülmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Samsun Tütün Fabrikası (İpek ve Yılmaz, 2009); Bafra Tütün Müzesi cephesi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Samsun Tekel Binasının dönüştürülmüş hali ile müze binasındaki biçimsel karşılaştırmada kullanılan renk ve malzemenin de benzer olduğu tespit edilmiştir. Yeni yapıda diğer yapıyı temsil eden ve vurgulayan görsel etkilerin kullanılması tek bir biçimsel dil oluşturulmak istendiği düşüncesine dayandırılabilir (Şekil 11).

Şekil 11. Samsun Tütün Fabrikası a bloğun kuzey bölümü; Bafra Tütün Müzesi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Yerleşkede bulunan yapıların cephelerinde; üst katlardaki bazı pencerelerde kare biçiminde pencereler bulunurken, diğer tüm pencereler kemerli formdadır. Ayrıca her iki yapıda da kapı ve geçişlerde benzer formlara sahip kapı ve geçişler bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Eski tütün fabrikası (“Samsun Tekel Tütün Fabrikası”, 2011); Bafra Tütün Müzesi cephesi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Ölçek

Müze, fabrika yapısından kat sayısı ve yükseklik olarak farklılaşmaktadır (Şekil 13). Müze yapısı iki katlıdır ve dikdörtgen planlıdır. Ana alan galeri alanıdır ve tavan yüksekliği fazladır. İki yapı arasında görsel bir benzerlik olsa da ölçek olarak incelendiğinde farklılıklar görülmektedir.

Şekil 13. Eski tütün fabrikası (İpek ve Yılmaz, 2009); Bafra Tütün Müzesi (Çelenk ve Sürdem, 2021)

Samsun Tütün Fabrikası yerleşkesinde sigara üretim ve depo alanları geniş mekânlardır ve yüksek tavanlı olup kolonadlı tek bir alan içerisinde. Bu birimlerde bulunan işlev nedeniyle geniş açıklı alanlar olarak planlanmışlardır. Tütün fabrikalarında yer alan ahşap zemin ve çatı özelliği, tütün kalitesini koruması sebebiyle depo alanlarında da tercih edilmiştir (Us, 2014). Müzede (Şekil 14) ise iç mekândaki taşıyıcı kolonlara bağlı olarak sergileme elemanları ve sergi akışı planlanmıştır.

Şekil 14. Samsun Tütün Fabrikası'nda tütün işletmesi (İpek ve Yılmaz, 2009); Bafra Tütün Müzesi iç mekânı (Çelenk, 2019)

Bafra Tütün Müzesi, Samsun Tekel Tütün Fabrikası'ndan esinlenilen bir mimari anlayış ile oluşturulmuştur. Müze iç mekânı incelendiğinden bahçe ve giriş ilişkisi kurularak tütün ile ilgili tarımsal üretim alanlarının sergilenmesine yönelik bir diziliş tercih edilmiştir. Aynı şekilde girişten itibaren oluşturulan dolaşım sirkülasyonunda da tütün ürününün üretimine ait aşamaları (Şekil 15) sırayla aktararak fabrikadaki eski makineler kullanılmıştır. Böylece sigara fabrikasının mekânsal işleyişine sadık kalınarak sergi üniteleri ve bilgi panoları ile gelen ziyaretçiye tütünün tarladan fabrikaya kadarki süreci aktarılmaya çalışılmıştır.

Şekil 15. Bafra Tütün Müzesi iç mekânı (Çelenk, 2019)

İç mekân kurguları incelendiğinde fabrika binasında var olan birimler, müze yapısında sirkülasyon akışı içerisinde yer verilerek tütünün hikayesi anlatılmıştır. Biçimsel anlamda ölçek farklılıkları yapı ölçeğinde ve mekânsal kurgularda da karşımıza çıksa da kentsel hafızaya ait bilgiler bağlamında güçlü bir ilişki kurmaktadır.

2.1.2. Anlamsal Analiz

İşlev

Bafra Tütün Müzesi, Samsun Tekel Tütün Fabrikası'nın eski işlevine dair minyatür bir anlatıma sahiptir. Fabrika yapısı ölçeği incelendiğinde var olan birimler müze yapısı içerisinde görsel ve işitsel olarak belirli kişi ve hikayelerle var edilmeye çalışılmıştır. Müze yapısı fabrika yapısının temsili görevi görmektedir. İşlevleri farklı olsa da kent içerisinde yer edinmiş olmaları ortaktır. Özellikle fabrika ile kent arasındaki ilişkinin devamlılığı yeniden işlevlendirilen fabrika yapısı ile eski işlevleri anımsatan müze yapısı arasında paylaşılmaktadır. Bu bağlamda anlamsal bir bağ kurulmaktadır.

Çevre ile ilişkisi

Fabrika ile benzer biçimsel dile sahip olan, ancak yakın bir zamanda inşa edilen Bafra Tütün Müzesi ise toplumsal hafızada yer etmiş olan fabrika binasının kenti farklı bir noktasındaki bir parçasıymış izlenimi vermektedir. Oysa tütün ile ilgili görsel ve yazılı belgelerin sergilendiği, tütünün işlenmesi sürecinde geçirdiği aşamaların fabrika zamanından kalan ekipmanlarla canlandırıldığı müze Bafra'da eski Kaymakamlık Lojmanının olduğu alanda 2013 yılındaki projelendirme sonucunda inşa edilmiştir. Türkiye'deki ilk tütün müzesi olarak bilinen bu müze yerel kaynakların toplanıp, sergilenmesi fikri ile günümüz müzecilik anlayışı ile bağdaşmaktadır. Sadece sergilenecek ürünler ile değil aynı zamanda müzenin kullanıcısıyla bağ kurabileceği ve eski izlerin hatırlanabileceği bir yaklaşım kullanılmıştır. Müze yapısının tütünün hikâyesinin bölgede başladığı yer olan Samsun Tekel Binası ile olan biçimsel özelliklerinin benzer olması bu durumun en önemli göstergesidir. Böylece

her iki yapıyı da deneyimleyen kitle müzede sergilenenler ve müzenin biçimsel benzerliği ile fabrika ile ilişki kurabilmekte, hikâyeler arasında bir aidiyet oluşturabilmektedir.

2006 yılında açılan Bafra Tütün Müzesi (TÜTMÜ) Samsun'un ve Bafra'nın yöresel ve kültürel öğelerinden olan tütün tarımına ait öğeler barındırmaktadır. Tütün ile ilgili tarımdan üretimine kadar olan sürece ait birçok içeriğin yer almaktadır. Müze bahçesinde yer alan bölümde tütünün yetiştirilmesiyle ilgili tohumdan işlenmesine kadar tüm aşamalar uygulamalı bir gösterimle sergilenmektedir. Böylece gelen ziyaretçi bölge tütünün toplum hafızası içerisindeki izini zihninde canlandırabilmektedir. Müze yapısı fabrika yapısının kent hafızasındaki mimari bir temsili olmaktadır.

3. SONUÇ

Kültür varlıkları, toplumun tarihini, mimarisini, yaşayış biçimini geleceğe aktaran önemli yapılardır. Ancak yapıların gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşullarına ayak uyduramaması âtıl kalmasına sebep olmaktadır. Bu durumda bazı yapı türlerinin işlevlerini yitirmesi, bu alanlarda koruma ve restorasyon çalışmalarını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda özgün işlevini kaybetmiş yapılar yeniden işlevlendirilerek topluma kazandırılmalı ancak eski işlevinden kalan ve değerli görülen izler silinmemelidir.

Samsun Tekel Tütün Fabrikası, döneminin önemli bir endüstri yapısıdır. Gerek bulunduğu bölgeye gerekse ülkeye tütün ticaretinin getirdiği ekonomik ve sosyo-kültürel kazanımlar etkisini toplum içerisinde sürdürmektedir. Yapının zamanla işlevini yitirmesi, kazandırdığı kültürel değerlerin de unutulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Samsun Tekel Tütün Fabrikasının yeniden işlevlendirilip topluma kazandırılması önemli bir dönüşümdür. Endüstri yapısının yeniden işlevlendirilmesi her ne kadar yapı bütünlüğünü koruyor olsa da tütün ve tütün üretiminin toplum hafızasındaki kazanımları dönüşümün bir alışveriş merkezi olması sebebiyle geri planda kalmıştır. Bu nedenle Bafra ilçesinde Tütün Müzesi inşa edilerek dönemin ürünleri, tütün üretimi ve işleyişi tekrar canlandırılmak istenmiştir.

Bafra Tütün Müzesi gibi yerel nitelikleri olan müzelerde, çağrışım yapan birçok unsur kullanılmaktadır. Böylece müzenin yapılma amacını andıran ve yerel aidiyeti sağlayan sergi içerikleri kullanarak müzenin kuruluş amacına da hizmet etmektedir. Biçimsel olarak özellikle benzer niteliklerin uygulanması eskiye bir atıf olarak görülebilir. Cephe olarak fabrika ile biçimsel bir anıştırma görülürken, iç mekânda tam anlamıyla o his yakalanmamıştır.

Bellek için yapıların araçsallaştırılması ve yapıları yaşatarak hafızayı diri tutma çabası geçmişten beri süregelen bir çabadır. Ancak biçimsel olarak geçmişe öykünen, onunla aynı mimari dili konuşmaya çalışan yapıların ne derece bu duruma dâhil edilebileceği tartışmalı bir konudur. Bir takım bellek nesneleri ile çalışma kapsamında incelenen müzede sergilenenler, iç mekânda eskiye dair kurulmaya çalışılan anlatı düzeni bir tür hafızayı ayakta tutma, geçmişi şimdide görünür kılmaya çalışmaktır. Dolayısıyla Tütün müzesinde pek çok diğer müze yapısı gibi yapıyı deneyimleyenler için geçmişe dair bir durumu, olayı ya da süreci aktarmanın yanında bu belirtilenlere karşı nasıl bir reaksiyon verilmesi gerektiğini, deneyimleyen bireyin neyi hatırlaması gerektiğine dair kısmi de olsa bir koşullanma sağlamaktadır. Tütün müzesinde bu durum, yalnızca müze içerisinde sergilenen ve eskiden fabrikada kullanılan bir takım endüstriyel aletlerle ya da tütünle ilişkili bilgilendirmeler ve bireylerden toplanarak sergilenen arşivlerle olmamaktadır. Bunun ötesinde müzenin biçimsel dilinin fabrika ile benzeşmesi, fabrika üzerinden hatırlanması gerekenlere bir tür kısmi koşullanma sağlamaktadır. Fabrika yapısı yeniden işlevlendirme yapılırken rantın yüksek olduğu alışveriş merkezine dönüştürülse dahi yapının bir bölümü müze olarak işlevlendirilebilecek iken tütüne dair herhangi bir iz bu dönüşüm sonucunda kalmamıştır. Yine de tütün için önemli bir üretim merkezi olan Bafra'nın müze için tercih edilmiş olması tütün üretiminin hikâyesinin başlangıcını işaret ediyor olmasıyla olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

Akçura, G. (2009). *Türkiye sergicilik ve fuarcılık tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı.

Alpözen, T.O. (1998). *Çağdaş müzecilik*, 4.Müzecilik Semineri Bildiriler, ss.37

Arslan, S. ve Uludağ, Z. (2020). Dilde mekânı (yeniden) kurgulamak: Yer isimleri, kolektif bellek ve ideoloji. *İDEALKENT*, 11(31), 1422-1455. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/idealkent/issue/58572/829867>

Başgelen, N. (1998). *Bir zamanlar Samsun*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

- Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi-1*. Ankara: Dost Yayınevi
- Çelenk, A. (2019). Kişisel fotoğraf arşivi.
- Çelenk, A. ve Sürdem Ş. S. (2021). Kişisel fotoğraf arşivi.
- Çetin, Y. (2007). Mustafa Kemal Atatürk döneminde (1920-1938) müze ve eski eserler konusunda yapılan çalışmalar. *Sanat Dergisi*, 117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28940>
- Doğan, K. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu*. İstanbul: Yem Yayınevi
- Edensor, T. (2007). Sensing the ruin. *The Senses and Society*, 2(2), 217-232. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/233557674_Sensing_the_Ruin
- ICOM. (2012). Erişim adresi: <https://icom.museum/en/ressource/icom-2012-annual-report/>
- İpek, N. ve Yılmaz, C. (2009). *Geçmişten geleceğe Samsun albümü Osmanlı dönemi*. Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Samsun: Erol Ofset. Erişim adresi: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=1568969> ve https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Samsun_Tekel_sigara_fabrikalar%C4%B1.jpg ve <https://www.istanbulmuzayede.com/urun/1773753/samsun-tutun-fabrikasi-fk>
- Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen müze kavramı ve çağdaş müze mekânlarının oluşturulmasına yönelik tasarım girdileri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192412>
- Keleş, V. (2003). Modern müzecilik ve Türk müzeciliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31862>
- Keskin, N.E. ve Yaman, M. (2013). *Türkiye’de tütün reji’den tek el’e tek el’den bugüne*. Ankara: Notabene Yayınları
- Keskin, M. Ç. (2021). Mimarlık, endüstri ürünleri ve grafik tasarım ara kesitinde bir yapı: Samsun uarı tek el pavyonu. *Mimarlık Dergisi*, 418. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=433&RecID=5277>
- Köksal, T. G. ve Ahunbay, Z. (2010). İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri. *İtüdergisi/a*, 5(2). http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/891/811
- Okan, B. (2015). Günümüzde müzecilik anlayışı. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192420>
- Özen, H. ve Sert, A. (2006). Karadeniz’de unutulmuş endüstri mirası. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(3), 499-508. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gazimmfd/issue/6669/88837>

Samsun Tekel Tütün Fabrikası. (2011). Erişim adresi: <https://mapio.net/pic/p-12154728/>

Us, F. (2014). Bir 19. yüzyıl endüstri mirasının yeniden kullanımı: “Samsun Tekel Tütün Fabrikası”nın “Bulvar Samsun Projesi”ne dönüşümü. *Mimarlık Dergisi*, 337. Erişim adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=391&RecID=3402>

Yurtoğlu, N. (2018). Türkiye Cumhuriyeti’nde tütün tekeli ve sigara fabrikalarının tarihsel gelişimi (1923-1950). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(17),81-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/563049>

To Cite This Article: Erbay, M. (2021). Balcony as an Architectural Item. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 40-61.

DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp40-61

Submitted: 16/09/2021

Revised: 19/10/2021

Accepted: 09/11/2021

BALCONY AS AN ARCHITECTURAL ITEM

Mimari Bir Öge Olarak Balkon

Muteber ERBAY¹

Öz

Mimari bir öge olarak balkon tarih boyunca yapının zorunlu bir parçası olarak görülmemiş, istek ve ihtiyaç doğrultusunda yapılan çıkıntılar olarak tasarlanmışlardır. Geleneksel konutlarda cumbadan evrilen balkonlar; açık, yarı kapalı, gömme ya da sonradan camla kapatılmış olsalar dahi bahçeli evde yaşamayanlar için dış mekân ihtiyaçlarının ve işlevlerinin karşılandığı iç-dış arası bir ara mekân olmuşlardır. İşlevsel olarak tasarlanan balkonlar zaman içinde yapının estetiğine katkı sunan bir yapı bileşenine, günümüzde ise anlamsal değerler taşıyan bir ögeye dönüşmüştür. Bu çalışma; balkonun mimaride ortaya çıkışı, işlevsel ve estetik kullanımlarının yanı sıra 2020 yılının ilk ayından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ile başlayan pandemi sürecinde üstlendiği anlamsal değerler üzerinden bir çıkarım yapmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda balkonun tarih süreci içerisinde mimarlık ile olan ilişkisi irdelenmiş, daha sonra mimarlıkta balkon kullanımı işlevsel, estetik ve pandemi başlıkları altında örnekleri ile açıklanmıştır. Çalışmanın sonuç değerlendirmesinde ise işlevsel özelliklerinin hangi eylemlerle sağlandığı, estetik amaçlı kullanımının mimarideki etkileri ve pandemi dönemindeki anlamsal değeri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkon, mimaride balkon, işlevsel balkon, estetik balkon, pandemide balkon

Abstract

As an architectural item that has not been seen as a mandatory part of the building throughout history, the balcony was designed as protrusions made in line with demand and need. Even if the balconies that evolve from the bay window in traditional housings are open, semi-closed, recessed, or closed with glass afterward, for those who do not live in a house with a garden, they have become an intermediate space between indoor and outdoor, where outdoor needs and functions are met. Functionally designed balconies have become a building component in time to make the building look aesthetically pleasing, and today it has become an item with semantic values. This study aims to make an inference over the semantic values assumed during the pandemic process that started with the Covid-19 epidemic, which has affected the whole world since the first month of 2020 and the emergence of the balcony in architecture functional, and aesthetic uses. In this direction, the relationship of the balcony with architecture in its historical process has been scrutinized, then, the use of balconies in architecture is explained with examples under the titles of functional, aesthetic, and pandemic. In the conclusion evaluation of the study, with which actions its functional properties are provided, the effects of its use for aesthetic purposes on architecture and its semantic value during the pandemic period were discussed.

Keywords: Balcony, balcony in architecture, functional balcony, aesthetic balcony, balcony in pandemic

¹ **Correspondence to:** Assoc. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Trabzon, merbay@ktu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-8649-4069

1. GİRİŞ

Balkon kelimesinin kökenine bakıldığında bir kirişle taşınan ev çıkması, cumba, mertek, kütük, taşıyıcı ağaç gibi anlamlarına gelen İtalyanca “balcone”, Fransızca “balcon” kelimelerinden gelmektedir (“Balkon”, t.y.). Latince “balcone” büyük pencere demektir (Erdoğan ve Seli, 2019). İspanyolcada fiil olarak kullanılan “balconear”, olup bitene katılmadan yakından izlemek anlamındadır (Origoni ve Origoni, 2020). Mimari anlamda ise sözlükte “bir yapının genellikle dışarıya doğru çıkmış, çevresi duvar veya parmaklıkla çevrili, bulunduğu kattan erişimi olan bir platform” ya da “tiyatro, sinema vb. büyük salonlarda asma kat” şeklinde tanımlanmaktadır (“Balkon-a”, t.y.; “Balcony”, t.y.; “Balcony-a”, 2021). Orta Çağ kalelerinde genellikle giriş kapısı üzerinde, bazen de kalenin duvar köşelerinde inşa edilen ve savunma amaçlı kullanılan “Bretèche” ya da “Brattice” adı verilen küçük çıkıntılar ilk balkon örnekleri olarak sayılabilir (“Bretèche”, 2021). Bu küçük çıkıntılar o zamanlar daha çok ok atmak, ateş etmek, kızgın yağ dökmek, gözetlemek amacı ile kullanılmıştır. Yapımına 1193’te Delhi’de başlanan, 13. yüzyılda tamamlanan ve Hint-İslam mimarisinin başyapıtlarından biri olan zafer anıtı niteliğindeki Kutub Minar’daki 72,5 m. yüksekliğindeki dev kulede yer alan küçük balkonlar ezan okuma amaçlı kullanılmıştır (“Kutub Minar”, 2021). Balkon fikri ise ilk kez Hristiyanlıkta, halkı yönetenlerin katedrallerdeki dini ayinleri halktan uzak, onlarla bağlantısı olmayan bir yerden izleme ihtiyacından çıkmıştır (Türkölmez, 2011; “Balkon-b”, 2021). Orta Çağ’da kanalizasyon sistemleri yetersiz olduğu için balkonun bu ihtiyaç doğrultusunda kullanıldığı bile söylenmektedir (Türkölmez, 2011; Origoni ve Origoni, 2020). Antik Roma ve Viktorya dönemlerinde kamu binalarından halka konuşmaların yapıldığı balkonlara İtalya’nın birçok yapısında rastlamak mümkündür ve en ünlüsü Papa’nın halkı selamladığı San Pietro Bazilikası’dır. İç mekânda ise Gotik kiliselerde ayinlerin okuması için yapılan balkon tarzı çıkıntılar ile tiyatronun Rönesans’taki gelişimiyle seyirci kapasitesini artıran ve seyircinin sahneyi net görebilmesi için kademeli inşa edilen balkonlar ilk örnekler olmuşlardır (“Balcony-b”, t.y.). Tarihsel süreç içinde de büyüklükleri, şekilleri ve kullanım amaçları coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre değişerek, dönüşerek günümüze kadar gelen balkonların mimarlık ile olan ilişkisi başlamış ve süregelmiştir.

2. MİMARLIK VE BALKON İLİŞKİSİ

Mimarlık üzerine yazılan ilk yazılı metinler MÖ 1. yüzyılda yaşamış olan Vitruvius’a aittir. Mimarlık üzerine yapılan tüm tanımlamalarda işlevsel gerekliliklerin yerine getirilmesi, yapının sağlam bir şekilde ayakta durması ve estetik olarak da güzel görünmesi vurgusu yapılmaktadır (Vitruvius, 2005). Kuban (2002) insanoğlunun tamamen korunma içgüdüsüyle doğan yapı oluşturma eylemine, elindeki doğal malzemeleri kullanarak boşluğun sınırlandırılmasıyla başladığını, tarihsel süreç içinde

mimarlığın ise toplumsal değer yargıları ile özel yapı eyleminden sanat eylemine dönüştüğünü belirtmektedir. Bu nedenle “yapı yapma sanatı ve bilimi” olarak da tanımlanan mimarlık üzerine Hasol (2011) bu vurguların günümüze kadar evrimini anlattığı çalışmasında mimarlığın oluşmasında etkili bileşenlerin birbirleri ile ilişkilerini şu şekilde formüle etmiştir;

- Vitruvius’a göre; Mimarlık = Sağlamlık + Kullanışlılık + Güzellik, (Vitruvius, 2005)
- Felix Novikov’a göre; Mimari = (Bilim + Teknoloji) x Sanat, (Özer, 2009)
- Bülent Özer’e göre; Mimari = Fonksiyon x (Strüktür + Konstrüksiyon) x Sanatsal Değer (Özer, 2009).

Bu ilişkilerden yola çıkarak Hasol (2011) mimarlığı üç bileşene dayandırmakta, aradaki işaretlerin “+” ya da “x” olması durumuna göre Vitruvius hariç sanatsal değeri düştüğünde mimarlık değerinin de düştüğünü, sanat değeri olmadığında ise o yapının mimarlık değerinin olmadığını da söylemektedir.

Mimarlık yapı yapma sanatı ve bilimi ise, yapı ve yapı elemanları ile var olmaktadır. Genel olarak birçok kaynakta bu elemanlar temeller, duvarlar, döşemeler, düşey sirkülasyon araçları, çatılar gibi yapı bileşenleri ile açıklanmaktadır (Soygeniş, 2000; Özcan, 2002; Erkin, 2012; Eldem, 2016). Görüldüğü gibi balkonlar bu yapı bileşenleri içerisinde yer almamakta, yapının dış cephesini süslemeye yarayan bir öge konumundadır (Küçükerbaş ve Aslan, 1994). Eldem (1954) geleneksel konutlarda sofasız plan tipini tariflerken alt kattaki avluya bağlanan üst kattaki galerileri ve cumbayı bir tür balkon olarak değerlendirmektedir. Bektaş (1996) da sofalı plan türlerinde odalar arasından çıkmalar yaparak bahçe ile bütünleşen sofalardaki yaşantıyı tariflerken iç ve dış arasındaki bütünleşmeye dikkat çekmekte, kapalı olan cumbaların ise kış aylarında ısı kaynağı, yaz aylarında da ısı yalıtıcı olarak öneminden bahsetmektedir. Geleneksel yapılarda cepheden dışarı taşan, oturma odasının ya da mekânın bir devamı niteliindeki bu cumbalar (Şekil 1) Avrupa’da görülen balkon gibi tanımlanmasa da sokakla ilişki kurması açısından işlevsel olarak benzerdir (Mirşan, 1950).

Şekil 1. Geleneksel konutta cumbalar ve modernizm ile balkon dönüşümleri (Çetinor, 1975; Eyüpgiller, 1999; Bektaş, 1996)

Geleneksel konutların modern yorumlarında havalandırma ve bahçe manzarasına erişim amacıyla yan taraflarına yapılan boy pencereci cumba şeklindeki çıkıntılar da bir tür kapalı balkonı temsil etmektedir (Esmer, Kasko ve Kudumovic, 2019; Soydaş Çakır, 2021). Ülkemizde geleneksel konut plan tipolojisinde sofa, cumba gibi balkon işlevi gören ancak sosyal işlevi açısından çok önemli bir yere sahip olan yapı elemanları, modernleşme ile birlikte bazı tekil evlerde izlerini sürdürse de çok katlı konutlarda, plan tipolojisi üzerindeki etkisini kaybetmiştir. Özellikle Bauhaus'un etkisiyle yerini modern yorumlara bırakmıştır (Bektaş, 1996). Eldem (1973) elli yıllık cumhuriyet mimarlığını değerlendirdiği yazısında bu konuya dikkat çekmekte merdiven, balkon gibi yapı elemanlarının olabildiğince çevrelerinden bağımsız hale geldiğinden bahsetmektedir.

Yönetmelikler açısından değerlendirildiğinde de çevresinden bağımsız bir balkon tanımı ile karşılaşmaktadır. Türkiye'de balkonlarla ilgili olarak 1964 ve 2017'de yayımlanan imar yönetmeliklerinde balkonun konutlarda minimum tasarlanması gereken bir bölüm olmadığı görülmektedir¹. 1964 yılı yönetmeliğinde balkon iç faydalı alan², teras ve veranda ile birlikte dış oturma yeri³ olarak tanımlanmaktadır. Son imar yönetmeliğinde ise balkon "tüm katlarda çıkma koşullarını taşımak kaydıyla, bina cephe hattı dışında ve/veya içinde, en az bir dış cephesi açık, bağılı oldukları oda ve/veya mutfak piyesinin kullanımını tamamlayan ve bu mekândan bölme elemanları ile ayrılmış, üstü açık veya kapalı alanları" ifade etmektedir⁴. Görüldüğü gibi mimarlığın var oluşundan itibaren işlevsel olarak zorunlu bir öge olmayan ama iç mekânın uzantıları olarak özel yaşam alanı haline gelen balkonlar; cumba, sofa, teras, veranda gibi büyüklüklerine göre farklı isimler olsa da iç ve dış mekânı bütünleştiren, buluşturan ara mekânlardır (Koç, 1994; Oran, 2012).

3. MİMARİDE BALKON KULLANIMI

Mimaride balkon yapılarda küçük bir çıkıntı biçiminde inşa edilerek başlamıştır. Savunma ve minare gibi kullanımlarından sonra yapım teknolojilerinin gelişmesiyle iki ve daha fazla katlı yapılarda dış cepheden uzanan çıkıntılar, açık ve yarı açık yapılmak suretiyle balkonları şekillendirmiştir. Mimarinin bileşenleri arasında yer alan sağlamlık, işlevsellik ve sanatsal değeri temel alınarak balkonlar da bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Sağlamlık yapı bütünü ile bağlantılı olduğundan araştırma dışında tutulmuş, işlevsel olması ve sanat değerini ifade eden estetik başlıkları adı altında literatürde yer alan örneklerle mimaride balkon kullanımı incelenmiştir. Bunun yanı sıra

¹ İmar ve İskân Bakanlığı, Halk Konutları Standartları, 1964. Üçüncü Bölüm, Madde 11; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017. Planlı Alanlar Yönetmeliği, Beşinci Bölüm, Madde 29-1.

² İmar ve İskân Bakanlığı, Halk Konutları Standartları, 1964. İkinci Bölüm, Madde 5-A.

³ İmar ve İskân Bakanlığı, Halk Konutları Standartları, 1964. Üçüncü Bölüm, Madde 8-E.

⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017. Planlı Alanlar Yönetmeliği, Birinci Bölüm, Madde 4-4-ı.

balkonun sadece mimarının yapı bileşenleri düzeyinde değil, sosyolojik açıdan da önemi bulunmaktadır. Aslında bu açıdan değerlendirildiği zaman işlevsel de sayılabilir. Ancak pandemi koşullarında artan sosyolojik önemi, barındırdığı farklı işlevler ve anlamlar nedeniyle bu iki başlığa "pandemi döneminde balkon" başlığı da eklenmiştir.

Araştırma yöntemi olarak tümevarım tekniği kullanılmıştır. Tümevarım akıl yürütürken tekil olandan bütüne yani tikelden tümele, öznelde genele geçme yoludur. Tümevarım mantığının kurulmasında bilinen ilk eseri yazan Francis Bacon, tek tek olayların ve bu olaylardan elde edilecek verilen bilimsel genellemeler yapmaya en uygun araştırma yöntemi olduğunu söylemektedir (Pehlivan, 2019). Çalışmanın bu bölümünde literatür taramasından elde edilen veriler işlevsel, estetik ve pandemi döneminde kullanım biçimlerine göre sınıflandırılmış daha sonra bu sınıflamalara ait örnekler alt başlıklar altında toplanarak incelenmiştir.

3.1. İşlevsel Bir Öge Olarak Balkon

İşlevsel bir öge olarak balkon mimarlıkta iç-dış arası geçirgenlik, dış mekâna özgü aktiviteleri yerine getirme, sosyalleşme, fiziksel çevre kontrolü sağlama, ek mekân elde etme, güvenlik, politik ve diğer amaçlarla kullanılabilir. (Koç, 1994; Ergin, 1994).

3.1.1. İç-Dış Arası Geçirgenlik İşlevi

Balkonun iç mekânla dış mekân arasındaki geçirgenlik işlevi bazen mekânın uzantısı olma durumundan daha fazla anlam taşımaktadır. Sınırları belirlenmiş kapalı bir alanda dış mekân ile ilişki kuran ve bu ihtiyacı karşılayan balkonlar açık havada oturmak, dışarıyı izlemek, hava almak, manzara seyretmek gibi işlevler yüklenebilirler (Şekil 2) (Koç, 1994; Ergin, 1994).

Şekil 2. İç-dış arası geçirgenlik işlevine ve için dışla bağlantı kurmasına örnekler, (Burri, 1959; Gibson, 2018; Anonim, 2020; "Benzersiz bir", 2017)

3.1.2. Dış Mekâna Özgü Aktiviteleri Yerine Getirme İşlevi

Balkonlar, genellikle dış mekânlarda yapılan aktivitelerin bir kısmını burada yapma işlevini yerine getirebilirler. Bu amaçla bitki yetiştirmek (çiçek, sebze, meyve), güneşlenmek (D vitamini ihtiyacı),

küçük onarımlar yapmak, evcil hayvan beslemek, kışlık sebze kurutmak, çocuklar için oyun oynamak, sigara içmek, mangal yapmak gibi eylemler için kullanılabilir (Şekil 3). Kırsaldan kente göç eden ancak köydeki dış mekân aktivitelerinden vazgeçmeyen bir kullanıcının çok katlı bir konutun balkonunda tavuk beslemeye kalkması da (Gürel, 1983) bu tür kullanımlara örnek olarak verilebilir. Ancak bu tavır günümüzde modern yaşam içinde de farklı anlamlar içererek devam etmektedir. Burada kullanıcı alışkanlıklarının yanı sıra özlem duyduğu aktiviteler için kullanım söz konusu olmaktadır.

Şekil 3. Balkonda dış mekâna özgü aktivitelerden örnekler; Sebze yetiştirmek, güneşlenmek ve hayvan beslemek (“Saksıda domates”, 2021; “Benzersiz bir”, 2017; “Balkondaki at”, 2014)

3.1.3. Sosyal İşlevi

Balkonlar sokak ve çevresiyle etkileşim ve iletişim kurabilmek amacı ile de kullanılabilir. Bu doğrultuda komşularla iletişime geçme (sohbet, oyun, alışveriş vb.), sokakta bulunan bir satıcıya ip sarkıtma, dışarda oynayan çocuğa seslenme, yoldan geçen bir tanıdık ile konuşma, sokaktan geçenleri ya da sokakta olan olayları izleme gibi eylemler görülebilir (Şekil 4). Cowan (2011) Erken Modern Venedik’te balkonun sosyal işlevi üzerine yapmış olduğu çalışmasında görmenin inanmak olduğunu ve kentsel dedikodunun balkon ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Sosyal hayatın bu kadar içinde olan balkonun sosyal işlevi özellikle çok katlı yapılaşmanın olmadığı mahallelerde yüksek katlı yapılara göre daha aktif olarak devam etmektedir.

Şekil 4. Balkonda sosyalleşme örnekleri; Alışveriş, sokağı izleme ve komşu ile sohbet (Kutlu, 2020; Bal, 2016; “Balkondan balkona”, 2020)

3.1.4. Fiziksel Çevre Kontrolü İşlevi

Balkonlar her ne kadar yapılara sonradan eklenilen öğeler olsalar da yapının fiziksel çevre kontrolünde önemli bir role sahiptir. Işığın mekâna gelişi, akustik kontrolü, dış sesleri ve gürültüyü engellemesi, yapıda olası çıkacak olan yangına karşı davranışı, hava sirkülasyonu, güneş kontrolü, ısı kontrolü, nem ve yağmur kontrolü gibi işlevleri vardır. Ribeiro, Ramos ve Flores-Colen (2020) açık ya da camlı balkon tiplerinin iç mekânın çevresel kalitesine termal konfor, iç hava kalitesi, görsel konfor ve akustik konfor olmak üzere dört faktör üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Balkonların belirli aralıklarla kademeli yerleştirmeleri dışarıdaki hava akışını değiştireceğinden hava sirkülasyonunu etkileyerek gürültü kontrolü sağlayabilir ve akustik bir etki oluşturabilir (Li, Lui, Lau ve Chan, 2003; El Dien ve Woloszyn, 2004; Naish, Tan ve Demirbilek, 2012; Wang, Mao, Yu ve Jiang, 2015). Akustik kontrolünde balkonun derinliği kadar formu, tavanın eğimi ve parapet geometrisi de etkilidir ve bina cephesinde perdeleme etkisi oluşturabilir (El Dien ve Woloszyn, 2005; Lee, Kim, Jeon ve Song, 2007; Tang, 2010). Ayrıca balkon geometrisinin rüzgâr hızı üzerinde etkisi vardır cephe tasarımında bu dikkate alınarak binanın havalandırılması, hava kalitesi ve rüzgâr konforu sağlanabilir (Omrani, Garcia-Hansen, Capra ve Drogemuller, 2017; Zheng, Montazeri ve Blocken, 2021). Balkonların varlığı ya da yokluğu, cephedeki rüzgâr basıncı dağılımı üzerinde önemli etki oluşturmaktadır (Montazeri ve Blocken, 2013; Zheng, Montazeri ve Blocken, 2020). Aynı şekilde balkon derinlikleri de doğal havalandırmayı iyileştirebilir, rüzgâr basıncı dağılımını değiştirebilir, ısıtma ya da soğutma üzerinde etkili olarak termal konforu etkileyebilir (Izadyar, Miller, Rismanchi, ve Garcia-Hansen, 2020; Ghadikolaie, Dilshan Remaz Ossen ve Mohamed, 2020). Yüksek katlı yapılarda balkonun geometrisi ve derinliği yangının yayılım yönünü etkileyen bir faktördür (Mammoser ve Battaglia, 2002). Yine balkon derinliğine bağlı olarak faydalı gün ışığı ya da gölgeleme performansı değişebilir (Chan ve Chow, 2010; Loche, Bleil de Souza, Spaeth ve Neves, 2021). Fiziksel çevre kontrolünü artırmaya yönelik en yaygın uygulamalardan biri olan balkonların kapatılması nem, yağmur, rüzgâr, akustik gibi dış ortam koşullarını engelleme açısından olumlu sonuçlar verebilir ancak yapı yükünü artırması, termal kontrolü ve konforu değiştirmesi, rüzgâr basıncı üzerindeki etkisi gibi olumsuz etkiler de doğurabilmektedir (Kim ve Kim, 2007; Touchie ve Pressnail, 2014; Saleh, 2015; Hilliaho, Köliö, Pakkala, Lahdensivu ve Vinha, 2016; Allesina, Ferrari, Muscio ve Pedrazzi, 2019).

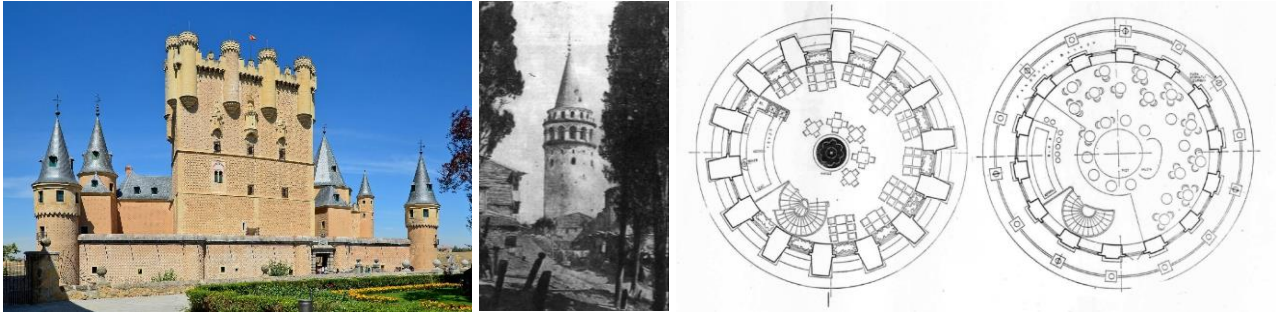
3.1.5. Ek Mekân İşlevi

Balkonlar iç mekânın uzantısı olarak mekânı büyütmenin yanı sıra ek mekân işlevi de görürler. Özellikle etrafı camla kapatıldığında bir yemek ya da oturma odası, mutfakın uzantısı olarak yemek pişirme alanı, çamaşırların asıldığı, ütülerin yapıldığı bir çamaşır odası gibi ek bir alan kazandırabilir.

Erzak ve kullanılmayan eşyaları depolamak için kiler ya da yangın merdivenine çıkılan bir servis alanı olabilir. Hatta gaz bidonu, kömür, odun, tüp, çöp kutusu gibi eşyaların konulduğu bir depolama alanı olarak da kullanılabilir (Sunar, 1993; Koç, 1994; Ergin, 1994). Cephe görüntüsünü bazen bozan bu uygulamalar görüntü kirliliğine yol açsa da görülebilmektedir. Yönetmeliklerde balkonların kapanması ile ilgili belli standartların bulunmaması nedeni ile gelişigüzel yapılan bu uygulamalar özellikle ülkemizde oldukça yaygındır. Sıcak iklimlerde balkonda uyumak da günümüzde halen devam eden işlevler arasındadır.

3.1.6. Güvenlik İşlevi

Balkona benzer küçük çıkıntıların özellikle Orta Çağ'da kulelere eklenilerek savunma alanı olarak kullanıldığı görülmektedir. İspanya'da Orta Çağ döneminden kalma Segovia Kalesi bu tür kullanıma örnek olarak verilebilir. Yine yangın ya da güvenlik amaçlı gözetleme kulelerindeki çıkıntılar balkon olarak değerlendirilebilir. Beyazıt ve Galata kuleleri bu kullanıma örnektir (Şekil 5). Bu kulelerin İslam ülkelerindeki cami mimarisindeki minarelerle olan benzerliğine ilişkin olarak Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerine, Suriye'deki gözetleme ve çan kulelerine, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerine veya doğudaki Hint zafer abidelerine dayandığına ilişkin farklı görüşler vardır (Gündüz, 2005). Günümüzde de yangın ve deprem anında kaçış noktası olarak balkon kullanımı, güvenilirliği olmasa da yaygındır.

Şekil 5. Segovia Kalesi ("Alcázar of", 2021); Galata Kulesi panaromik balkon (Anadol, 1965)

3.1.7. Politik İşlevi

Eski Roma'dan Victoria dönemine kadar kamu yapılarındaki balkonlar, söylevlerin verildiği ve kitlelerin yönlendirildiği yerler olmuşlardır (Gurur, 2019). Bu tür balkonlar özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da anlam kazanmıştır. Balkon konuşmaları hem ulusal hem de uluslararası mesaj iletmek için etkili yöntemlerden bir tanesi haline gelmiştir. Lamant (2020) bunu "Balkon, lider ve halk arasındaki aracıdır." sözüyle ifade etmektedir. Tarih boyunca devletin, ülkenin, dinin önderlerinin halka hitap ettiği balkon konuşmaları zaman içinde bir uygulama haline dönüşmüştür.

Meşrutiyet'in ilanı üzerine Selanik'te Enver Bey'in ittihatçı kalabalığa seslenişi (Ural, 1974), Amerika'da ve Türkiye'de liderlerin halka seslenişleri (Ünlü, 2015; Çıragöz ve Acar, 2021) buna örnektir. Mimaride politik işlevleri ile ünlenen birçok balkon bulunmaktadır. Hitlerin 1938 yılında Viyana'da Hofburg Sarayı'nın balkonundan yaptığı konuşma, İngiltere'de kraliyet ailesinin özel günlerde halkı selamlamak için çıktığı Buckingham Sarayı'nın balkonu ile Vatikan'da da Papa'nın konuşma yaptığı bazen de halkı selamladığı San Pietro Bazilikası'nın balkonu bu kullanıma örnek olarak verilebilir (Şekil 6). Bu kullanım modeli günümüzde de aynı popülerliği ile devam etmektedir.

Şekil 6. Politik işlevi olan balkonlara örnekler (“200 Quadratmeter”, 2021; “Royal Residences”, t.y.; “Vatican Balcony”, t.y.)

3.1.8. Diğer İşlevleri

Balkonun diğer işlevleri arasında dini yapılardaki kullanımları ile iç mekânda balkon kullanımları sayılabilir. Gotik kiliselerde şarkı söyleyen koronun ya da müzisyenler galeri şeklindeki iç balkonlarda yer almışlardır. Benzer şekilde Orta Çağ'da halk şairleri için de galeriler yapılmıştır. İç mekândaki bu galeri şeklindeki iç balkonlar önce tiyatro, modern sanatlarla birlikte sinema salonlarında da görülmeye başlanmıştır. (Gurur, 2019; Origoni ve Origoni, 2020; “Balconies through”, t.y.).

İslam ülkelerinde müezzinin ezan okunmak için çıktığı “çıkıntı yer, burç” anlamına gelen “şürfe” kelimesinden gelen cami minarelerindeki şerefeler de bir tür balkondur (Gündüz, 2005). Yine büyük camilerde son cemaat yerinin bitişik duvarında yer alan küçük cumba şeklinde dışarı taşmış ‘mükebbire’ler de balkon biçiminde çıkmalardır. Caminin hem içini hem de dışını görebilen mükebbirelerde bulunan müezzin, caminin içindeki imamın tekbirini aynen tekrar ederek dışarıdakilerin de camideki cemaat ile birlikte namaz kılmasını sağlamaktadır (Eyice, 1993). Camilerde bir başka balkon olarak nitelendirilebilecek birimler müezzin mahfili, kadınlar mahfili ve hünkâr mahfilidir. Küçük camilerde yerden yükseltilmiş yer anlamına gelen mahfil, büyük camilerde

galeri şeklinde de olabilir. Müezzin mahfili ve kadınlar mahfili bu anlamda iç mekân balkonu olarak değerlendirilebilir. Hünkâr mahfili ise genellikle büyük camilerde devlet büyüklerinin ve yanındakilerin namaz kılması için tahsil edilmiştir ve cemaatin kullandığı girişlerden bağımsız girişlerle donatılmıştır (Tanman, 2003). Şekil 7’de İslam mabetlerinde balkon olarak tanımlayabileceğimiz şerefe, mükebbire, müezzin mahfili ve hünkâr mahfilinden örnekler verilmiştir.

Şekil 7. Romanya Köstence Camii (Eyice, 1993); Nuruosmaniye Camii (1748-1755) mükebbireleri (Çetin, 2017); Edirne Selimiye Camii’nin müezzin mahfili (Tanman, 2003); Üsküdar Selimiye Camii’nin hünkâr mahfili (Tanman, 2003)

3.2. Estetik Bir Öge Olarak Balkon

Rönesans döneminde balkonlar asıl amaçlarından çok estetik bir statü göstergelerine dönüşerek sanat eserleri haline gelmiştir (Origoni ve Origoni, 2020). Estetik bir öge olarak balkon bölge mimarisinde önemli bir yere sahip olabilir, cephenin dokusuna ya da kütle formuna etki edebilir. Switzer balkonlar için dış mekân yaşam alanının ötesine geçerek binanın heykelsi şeklinin parçası olduğunu söylemektedir (Lorinc, 2017). Ayrıca balkonlar sanatta ve popüler kültürde edindiği ünle estetik bir öge olarak da karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Bölge Mimarisine Etkisi

Dünyanın birçok bölgesinde bulunduğu yerin adıyla anılan balkonlar bulunmaktadır. Fransa balkonu, Sicilya balkonu, Malta ve Gozitan balkonu, Budapeşte balkonu, Akdeniz balkonu bu tip bölgesel mimari balkonlara örnek olarak verilebilir (Oran, 2012; Origoni ve Origoni, 2020; “Balconies through”, t.y.). Bu tür balkonlar karakteristik özellikleri nedeni ile cephe mimarisi üzerinde de etkili olmaktadır.

3.2.2. Cephe Dokusuna ya da Kütle Formuna Etkisi

Balkon düzenli tekrarı ile cephede bir doku etkisi yaratır (Saim, 1931). Bu doku etkisi bazen kütle formunu bile şekillendirebilir (Keskin, 1984; Tümer, 2001). Modern mimarlık tarihinde balkonun yapıda bir estetik öge olarak kullanımına dikkat çeken yapılar bulunmaktadır. 1924 yılında Gerrit

Rietveld tarafından Almanya’da yapılan Schroder Evi balkonun sanat akımına olan uyumu ile dikkat çekmektedir. Fransa’da Le Corbusier tarafından 1952 yılında yapılan Marsilya Bloklarındaki balkon kullanımı da hem cephede doku oluşturmada hem de iç duvarlarında kullanılan renk ile kendinden sonra yapılan birçok binada taklit edilmiştir. Ricardo Bofill’in 1975 yılında İspanya’da tasarladığı Walden 7 bloklarında ise balkonlar, bilindik düzenli kullanımının aksine formun en etkin öğelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar tekil bir yapıda, tek bir apartman bloğunda ve çoklu yapı bloklarında balkonun cepheye ve kütleye etkisini görebilme açısından önemli örneklerdir (Şekil 8).

Şekil 8. Schroder Evi (Sveiven, 2010); Marsilya Blokları, (Erbay, 2016); Walden 7, (“Walden-7”, t.y.)

Günümüz modern mimarisinde de bu tür yaklaşımların çok çarpıcı örneklerle devam ettiğini görmek mümkündür (Şekil 9).

Şekil 9. Tek balkon etkisi (Furuto, 2013); balkonun cephe etkisi (“A Contemporary”, 2012) ve balkonun kütleye etkisi (Rosenfield, 2014)

3.2.3. Sanattaki ve Popüler Kültürdeki Etkisi

Sadece mimaride değil edebiyatta, resimde ya da tarihin önemli olaylarına tanıklık etmeleri ile ünlenmiş birçok balkon bulunmaktadır. Bunlardan bazıları çalışma kapsamında derlenerek sunulmuştur (Aftab, 2009; Türkölmez, 2011; Raczova, 2013; Lamant, 2020; “Balkondaki Mayalar”, 2020; “Girl Running”, 2021; “The Street”, 2020).

- İspanyol ressam Francisco Goya'nın 1808-1812 yılları arasında yaptığı “Balkondaki Mayalar” tablosu,
- Fransız ressam Édouard Manet'nin Goya'nın tablosundan esenlenerek 1868-1869 yıllarında yaptığı “Balkon” tablosu,
- Mary Cassatt'ın 1873 yılında Goya ve Manet'ten etkilenecek yaptığı “Balkonda” tablosu,
- İtalyan ressam Umberto Boccioni'nin 1912'de yaptığı “Sokak Eve Giriyor” Fütürist tablosu,
- İtalyan ressam Giacomo Balla'nın 1912 tarihli Fütürist “Balkonda Koşan Kız” tablosu,
- René Magritte'in 1952'de Goya ve Manet'ten etkilenecek yaptığı Sürrealist “Balkon” tablosu,
- Russell Cornner'in 1986'da Goya ve Manet'in tablolarını birleştirdiğini söylediği “İspanyol Ziyaretçiler” tablosu
- Charles Baudelaire'nin Balkon şiiri,
- Federico Garcia Lorca'nın Balkon şiiri,
- Shakespeare'in romanı ile ünlenen Romeo ve Juliet sahnesinden etkilenecek yapılan 13. yüzyıldan kalma Verona'daki Juliet balkonu,
- Romeo ve Juliet oyununun balkon sahnesini betimleyen Ford Madox Brown'un 1870 tarihli Romeo ve Juliet tablosu,
- Alman Thomas Mann Büyülü Dağ (1924) romanında sağlıklı pist olarak tanımladığı Davos'taki bir sanatoryumun devasa balkonu,
- Martin Luther King'in kiralık bir katil tarafından tek el ateşle öldürüldüğü Memphis'teki motelin balkonu,
- Eva Peron'un Arjantin Başkanlık Sarayı'ndan yaptığı konuşma ile ünlenen Casa Rosada (Pembe Ev) balkonu,
- Nelson Mandela'nın zafer konuşmasını yaptığı Cape Town'daki belediye binasının balkonu,
- Gazeteci Karel Sedláček'in Kasım 1989 tarihli Balkon adlı kitabının ana sahnesi, Çek tarihinde önemli bir yere sahip olan Melantrich binasının balkonu, bu kategorideki balkonlara örnek olarak verilebilir.

3.3. Pandemi Döneminde Balkon

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeni ile Pandemi döneminde evin ve dışarıyla ilişki kuran balkonun anlamı değişmiştir. Tüm dünyada virüsün yayılımını önlemek amacıyla yapılan sokağa çıkma kısıtlamaları, balkonları evlerin en kıymetli alanı haline getirmiştir. Özellikle nüfusun yoğunluğunun apartman dairelerinde yaşadığı şehirlerde, kişiye özel açık hava imkânı sunan balkonların önemi daha da artmıştır. Örneğin balkondan balkona yapılan sohbetler ev ziyaretlerinin yerini almıştır.

Balkonların aktif kullanımına tanık olduğumuz bu dönemde hava alma, oturma, komşuluk, iletişim gibi işlevler daha da yoğun olarak kullanılırken alışık olunmayan başka işlevler de eklenmiştir. Bunlardan en yenisi balkonların müzikle şenlenmesi, hatta konser boyutuna ulaşmasıdır. Bu dönemde enstrüman çalabilen birçok insan balkonda komşularıyla beraber şarkılar söylemiş, etkinlikler gerçekleştirmiştir. Hatta birçok profesyonel sanatçı ve müzik grubu da konserler vermiş ve bunları

canlı olarak dijital platformlarda paylaşmıştır (Arslan, 2020; “Covid-19 krizine”, 2020). Bir başka kullanım şekli de resmi bayram ve önemli günlerin balkondan kutlanmasıdır. Bayraklarla donatılan ve süslenen balkonlardan marşların söylenmesi, ışıklı, lazerli gösteriler, sokakta gerçekleşen kutlamaların yerini almıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Covid-19’da balkon karikatürü (Anonim, 2020), İtalya’da Federico Sirianni’in balkon konseri (Arslan, 2020), İzmir’de 23 Nisan kutlamaları (“İzmir’de 23”, 2020)

Pandemi döneminde evin güvenli ortamından ayrılmadan dışarı ile ilişki kurmanın ötesinde, insanların birbirlerine moral depolamak için birlikte şarkı söyledikleri, dans ettikleri, sanatçıların doğaçlama performans sergiledikleri sahneler dönüşen balkon, komşularla birlikte spor aktivitelerinin yapıldığı yerler de olmuştur. Bu anlamda sokağa bakan balkonların yaygın olduğu mahallelerde toplumsal dayanışma ve sosyal etkileşim için ideal platformlar haline gelmişlerdir (Arslan, 2020). Dünyanın birçok kentinde sağlık çalışanlarının alkışlanması, bayramların balkondan kutlanması, temel ihtiyaç malzemelerinin dolu olduğu sepetlerin güvenli bir şekilde ihtiyaç sahibine ulaşması gibi değişen kullanım biçimleri, pandemi sonrası özellikle konut tasarımında balkonun önemi üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Örneğin çok yüksek katlı yapılarda balkon bulunmayışı, olanların da yüksek rüzgâr hızından dolayı verimli kullanılamaması (Lorinc, 2017) yatay yapılaşmanın, dolayısıyla balkon tasarımının önemini vurgulamaktadır.

4. BULGULAR

Mimari bir öge olarak balkonu ele alan bu çalışma mimaride ve iç mimaride kullanım biçimlerine dikkat çekmektedir. Açık, yarı açık ya da kapalı olsun iç ile dış arasında bir geçiş mekânı olarak tanımlanan balkon hem plan düzleminde hem yapının mimari formu üzerinde hem de sosyolojik olarak insan psikolojisi üzerinde etkilidir. İşlevsel ve estetik bir öge olmasının yanı sıra pandemi döneminde yapının en çok kullanılan öğelerinden biri haline gelmiştir. Çalışmanın bulguları bu bölümde değerlendirilmiştir.

İşlevsel bir öge olarak balkon birtakım işlevleri ve bu işlevlere ait eylemleri barındırmaktadır (Tablo 1). Zaman içinde işlev çeşitliliği artabileceği gibi bu işlevlere ait eylemlerinde artma olasılığı her zaman mümkündür. Her ne kadar dış yapıya eklenilen bir öge olarak ortaya çıkmışsa da iç mekânda balkon kullanımı da zaman içinde yaygınlaşmıştır.

Tablo 1

İşlevsel Bir Öge Olarak Balkonun İşlevleri ve Yapılan Eylemler

İşlevler	Eylemler
İç-dış arası geçirgenlik	Dışarıyı seyretme, manzara seyretme, dışarıda oturma, hava alma, vb.
Dış mekâna özgü aktiviteler	Bitki yetiştirme (çiçek, sebze, meyve), güneşlenme, küçük onarımlar yapma, evcil hayvan besleme, kışlık sebze kurutma, çocuklar için oyun oynama, vb.
Sosyalleşme	Komşularla iletişime geçme, alış-veriş yapma, sohbet etme, sokaktan geçenleri izleme, çocukları kontrol etme, vb.
Fiziksel çevre kontrolü	Termal konfor, iç hava kalitesi, görsel konfor, akustik konfor, yangın yayılımı, rüzgâr kontrolü, yağmur kontrolü, vb.
Ek mekân	Çamaşır asmak, ütü yapmak, yemek pişirmek, oturmak, uyumak, yemek yemek, depolamak, kiler, servis alanı, vb.
Güvenlik	Savunma, ok atma, ateş etme, kızgın yağ dökme, gözetleme, haberleşme, yangın ve deprem anında kaçış noktası, vb.
Politik	Selamlama, hitap etme, konuşma yapma, propaganda yapma, vb.
Diğer	Dini yapılarda kullanımı, iç mekânda kullanımı, galeri katları, iç balkonlar, tiyatro salonları, sinema salonları, vb.

Estetik bir öge olarak da balkon mimari yapı üzerinde etkili olabilmektedir. İklimden iklime, bölgeden bölgeye hem işlev hem de malzeme farklılıkları ile şekillenen balkon temel tasarımın doku, tekrar ve egemenlik ilkelerini karşılamaktadır. Sanatın birçok dalında balkona özel içerikler üretilirken, tarihin önemli olaylarına tanık etmesiyle popüler kültürde yerini alan, gidip görülen hatta taklit edilen balkonlar bulunmaktadır. Estetik bir öge olarak balkonun mimariye etkileri ve bu etkilerin içerikleri özet olarak Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Estetik Bir Öge Olarak Balkonun Mimariye Etkileri ve İçeriği

Etkiler	İçerik
Bölge mimarisine etkisi	Fransız balkonu, Sicilya balkonu, Malta ve Gozitan balkonu, Budapeşte balkonu, Akdeniz balkonu, vb.
Cephe dokusuna ya da kütle formuna etkisi	Tekil yapılardaki etkisi, çok katlı yapı ölçeğinde etkisi, yapı blokları ölçeğindeki etkisi
Sanattaki ve popüler kültürdeki etkisi	Resim sanatında, romanda, şiirde kullanımları, önemli olaylara tanıklık ederek popüler olması, taklit edilmesi, ziyaret edilmesi

Pandemi döneminde ise balkon, bilindik anlamda kullanılan işlevlerine ek olarak evin dışarısı ile tek ortak noktası olarak daha fazla vakit geçirilen, ilgi duyulan bir mekân olmuştur. Ancak bunun yanı sıra anlamsal olarak da önemi artmıştır. Özgürlüğün, birlik beraberliğin, iletişimin, sosyal etkileşimin yeni bir biçimini sembolize eden balkon, sergilenen performanslar ve kutlamalarla da insanlar üzerinde motivasyon etkisiyle sosyal hayatın devamlılığını sağlamıştır. Pandemi döneminde balkonun kullanım biçimlerine örnek olarak; ev oturmaları yerine balkondan balkona sohbet, ya da balkondan balkona oynanan oyunlar, spor etkinlikleri, şarkı söylemek, enstrüman çalmak, konser vermek, bayram kutlaması, toplumsal dayanışma, sosyal içerikli gösteriler ve eylemler gösterilebilir.

5. SONUÇ

Balkon mimarlıkta bir yapı bileşeni değil, isteğe bağlı olarak sonradan eklemelenen bir ögedir. Tek katlı yapılarda teras ya da veranda kullanımları yapı yüksekliği arttıkça balkona dönüşmüştür. Açık, yarı açık, gömme olarak tasarlanan ya da sonradan kapatılan balkonlar iç mekânla dış mekânın birleştiği bir yer olarak tarih boyunca çeşitli işlevler için kullanılmışlardır. Özellikle pandemi döneminde yeni işlevler kazansa da balkonun kullanıcılar ya da mimari yapı için anlamı her zaman değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmada balkon kullanımları işlevsel ve estetik bir öge olarak değerlendirilmiş, pandemi döneminde eklenen işlevler de örnekleri ile ele alınmıştır.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde balkon, bina yapılırken varlığı zorunlu olmayan bir öge olmasının yanı sıra yapıldıktan sonra da ne amaçla kullanılacağı tanımlanmamış bir mekân konumundadır. Ülkeden ülkeye biçimi, kullanımı ve anlamı değişmekle birlikte modern mimarlıkta biçimsel özellikleri ile öne çıkmaktadır. Ancak günümüzde işlevsel ve estetik kullanımlarının yanı sıra pandemi döneminde anlamsal bir boyut da taşımaktadır. Mimari bir öge olarak balkonun; varlığı, yeri, konumu, işlevleri, biçimsel etkisi ve anlamı ile tasarımcıların ve kullanıcıların talepleri doğrultusunda yeni işlevler ve anlamlar kazanmaya devam edeceği söylenebilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Makale tek yazarlıdır.

KAYNAKÇA

- 200 Quadratmeter großer "Hitler-Balkon" wird für Besucher Geöffnet. (2021, 13 Mart). Erişim adresi: <https://www.welt.de/kultur/article228193363/Oesterreich-Hitler-Balkon-auf-Wiener-Heldenplatz-wird-fuer-Besucher-geoeffnet.html>
- A Contemporary Take On Multi-Residential Architecture. (2012, 27 Kasım). Erişim adresi: <http://www.alpolic-america.com/blog/a-contemporary-take-on-multi-residential-architecture/>
- Aftab, A. (2009, 18 Ekim). The story of a balcony [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://awaisaftab.blogspot.com/2009/10/story-of-balcony.html>
- Alcázar of Segovia. (2021, 21 Ekim). *Wikipedia* içinde. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Alc%C3%A1zar_of_Segovia
- Allesina, G., Ferrari, C., Muscio, A. ve Pedrazzi, S. (2019). Easy to implement ventilated sunspace for energy retrofit of condominium buildings with balconies. *Renewable Energy*, 141, 541-548. doi: 10.1016/j.renene.2019.04.037
- Anadol, K. (1965). Galata Kulesi'nin turistik tanzimi. *Arkitekt*, 01 (318), 18-24.
- Anonim. (2020). Covid-19 günlerinde balkon. *Ytong Aktüel*, 53, 6-12. Erişim adresi: https://ytong.com.tr/dosyalar/user/ytong_aktuel-53.pdf
- Arslan, M.M. (2020, 18 Mayıs). Balkonun yeniden düşünmek [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://sosyalbilimler.org/balkonu-dusunmek>
- Bal, M. (2016, 26 Nisan). 14 Efil efil nedenle balkonlu evlerden neden vazgeçemiyoruz [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <https://listelist.com/balkon-keyfi/>
- Balconies through the ages. (t.y.). *Balconette* içinde. Erişim adresi: <https://www.balconette.co.uk/juliet-balcony/articles/balconies-through-the-ages>
- Balcony. (t.y.). *Cambridge Dictionary İngilizce sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/balcony>
- Balcony-a. (2021, 7 Ekim). *Wikipedia* içinde. Erişim adresi: <https://en.wikipedia.org/wiki/Balcony>
- Balcony-b. (t.y.). *Britannica* içinde. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/technology/balcony>
- Balkon. (t.y.). *Etimoloji Türkçe* içinde. Erişim adresi: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/balkon>
- Balkon-a. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Balkon-b. (2021, 5 Mart). *Vikipedi* içinde. Erişim adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkon>
- Balkondaki at görenleri hayrete düşürdü. (2014, 15 Haziran). Erişim adresi: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/balkondaki-at-gorenleri-hayrete-dusurdu-20825.html>

- Balkondaki Mayalar. (2020, 8 Haziran). *Vikipedi* içinde. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkondaki_Mayalar
- Balkondan balkona sosyalleşiyorlar. (2020, 4 Nisan). Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/balkondan-balkona-sosyalleşiyorlar-41487335>
- Bektaş, C. (1996). *Türk Evi*. 1. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benzersiz bir balkon mu istiyorsunuz?. (2017, 19 Ağustos). Erişim adresi: https://www.homify.com.tr/yeni_fikirler/3897170/benzersiz-bir-balkon-mu-istiyorsunuz-10-ornek-fotograf
- Bretèche. (2021, 10 Ocak). *Wikipedia* içinde. Erişim adresi: <https://en.wikipedia.org/wiki/Bret%C3%A8che>
- Burri, R. (1959). Marseille Le Corbusier's Unite d'habitation [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.magnumphotos.com/arts-culture/rene-burri-le-corbusier/>
- Chan, A.L.S. ve Chow, T.T. (2010). Investigation on energy performance and energy payback period of application of balcony for residential apartment in Hong Kong. *Energy and Buildings* 42, 2400-2405. doi:10.1016/j.enbuild.2010.08.009
- Covid-19 krizine müzikle direniş: Çevrimiçi ve balkon konserleri. (2020, 14 Nisan). Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2020/04/14/covid-19-krizine-muzikle-direnis-cevrimici-ve-balkon-konserleri>
- Cowan, A. (2011). Seeing is Believing: urban gossip and the balcony in early modern Venice. *Gender & History*, 23 (3), 721-738. doi:10.1111/j.1468-0424.2011.01651.x
- Çıra, Y. (2017). Batılılaşma Dönemi Osmanlı Cami Mimarisinde Mükebbireler. *The Journal of Kesit Academy*, (7), 407-420. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59839/864740>
- Çetinor, B. (1975). Eski Türk konutlarından örnekler, *Mimarlık*, 2, 17-21.
- Çıragöz, M. B. ve Acar, O. K. (2021). Recep Tayyip Erdoğan'ın sahip olduğu liderlik tarzı: Balkon konuşmalarının içerik ve söylem analizi ile değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 6-29. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iibfdkastamonu/issue/63131/801926>
- El Dien, H.H. ve Woloszyn, P. (2004). Prediction of the sound field into high-rise building facades due to its balcony ceiling form. *Applied Acoustics*, 65 (4), 533-551. doi:10.1016/j.apacoust.2003.11.002
- El Dien, H.H. ve Woloszyn, P. (2005). The acoustical influence of balcony depth and parapet form: experiments and simulations. *Applied Acoustics*, 66 (5), 431-440. doi:10.1016/j.apacoust.2004.09.004
- Eldem, S.H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Eldem, S.H. (1973). Elli yıllık Cumhuriyet Mimarlığı. *Mimarlık*, 11-12, 5-11.

- Eldem, S.H. (2016). *Yapı-1*. 1. Baskı, İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Erbay, M. (2016). Kişisel fotoğraf arşivi.
- Erdoğan, R. ve Seli, C. (2019). Balkon ve teraslarda mekân tasarımı. *Plant Dergisi*, 31-32, 78-86. Erişim adresi: <https://www.plantdergisi.com/PDF/sayi31-32.pdf>
- Erkin, E. (2012). *Mimarlıkta Yapı Yapım*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Esmer, M., Kasmı, R. ve Kudumovic, L. (2019). The Traditional Houses of Şile: An Evaluation of their Conservation Status and Problems. *Mamur Çevre ve Gelecek ISL@H 2019 2. Uluslararası İslami Mimari Miras Konferansı Bildiri Kitabı*, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Yayınları, 269-279. Erişim adresi: https://www.academia.edu/40233829/The_Traditional_Houses_of_%C5%9Eile_An_Evaluation_of_their_Conservation_Status_and_Problems
- Eyice, S. (1993). Cami, II-Mimari Tarihi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7. Cilt, 56-90.
- Eyüpgiller, K.K. (1999). 19. yüzyıl Osmanlı kentinde etnik yapı ve fiziksel çevre. *Mimarlık*, 287, 49-56.
- Furuto, A. (2013, 22 Temmuz). Messner mountain museum at plan de coronas proposal / Zaha Hadid Architects [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/405351/messner-mountain-museum-at-plan-de-corones-proposal-zaha-hadid-architects>
- Ghadikolaei, F.M., Dilshan Remaz Ossen, D.R. ve Mohamed, M.F. (2020). Effects of wing wall at the balcony on the natural ventilation performance in medium-rise residential buildings. *Journal of Building Engineering*, 31, 1-14. doi:10.1016/j.job.2020.101316
- Gibson, E. (2018, 17 Kasım). Scalloped cage fronts 18-square-metre corner apartment in Buenos Aires [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.dezeen.com/2018/12/17/tiny-el-camarin-ir-arquitectura-buenos-aires-argentina/>
- Girl Running on Balcony. (2021, 11 Haziran). *Wikipedia* içinde. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Girl_Running_on_a_Balcony
- Gurur. (2019). Balkon Tarihçesi [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.nkfu.com/balkon-tarihcesi/>
- Gündüz, F. (2005). Minare. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30. Cilt, 98-101.
- Gürel, S. (1983). 'Tartışmalar': Gecekondu önleme üzerine. *Mimarlık*, 5-6, 31-32.
- Hasol, D. (2011, 1 Ocak). *Mimarlık Sanat Değil mi?*. Erişim adresi: <http://www.doganhasol.net/mimarlik-sanat-degil-mi.html>
- Hilliaho, K., Köliö, A., Pakkala, T., Lahdensivu, J. ve Vinha, J. (2016). Effects of added glazing on Balcony indoor temperatures: Fieldmeasurements. *Energy and Buildings*, 128, 458-472. doi: 10.1016/j.enbuild.2016.07.025

- Izadyar, N., Miller, W., Rismanchi, B. ve Garcia-Hansen, V. (2020). A numerical investigation of balcony geometry impact on single-sided natural ventilation and thermal comfort. *Building and Environment*, 177, 1-18. doi: 10.1016/j.buildenv.2020.106847
- İzmir’de 23 Nisan coşkusu balkonlara taşı. (2020, 24 Nisan). Erişim adresi: <https://www.ehaege.com/2020/4/izmirde-23-nisan-coskusu-balkonlara-tasti-iste-kentten-hayranlik-birakan-balkon-manzaralari-h10458.html>
- Keskin, A. (1984). Popüler kültürün çoğulcu estetiğine oldukça elitist bir bakış. *Mimarlık*, 10, 10-15.
- Kim, M.J. ve Kim, H.G. (2007). Field measurements of fac-ade sound insulation in residential buildings with balcony Windows. *Building and Environment*, 42 (2), 1026-1035. doi: 10.1016/j.buildenv.2005.10.036
- Koç, H. (1994). Konutlarda özel iç mekân uzantıları. *Ege Mimarlık*, 94/1, 37-38.
- Kuban, D. (2002). *Mimarlık Kavramları*. 6. Baskı, İstanbul: YEM Yayınları
- Kutlu, T. (2020, 15 Nisan). Sepet sarkıtıp alışveriş yapmak yeniden moda oldu [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <https://www.abcgundem.com/yasam/sepet-sarkitip-alisveris-yapmak-yeniden-moda-oldu-253/>
- Kutub Minar. (2021, 26 Şubat). *Vikipedi* içinde. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutub_Minar
- Küçükerbaş, E.V. ve Aslan, N.B. (1994). Balkonlar. *Ege Mimarlık*, 94/1, 40-41.
- Lamant, L. (2020). *Balkonun Siyasi Tarihi*. Çev. Başak Gümüş, Erişim adresi: <https://www.sosyalbilimler.org/balkonun-siyasi-tarihi/>
- Lee, P.J., Kim, Y.H., Jeon, J.Y. ve Song, K.D. (2007). Effects of apartment building fac-ade and balcony design on the reduction of exterior noise. *Building and Environment*, 42 (10), 3517-3528. doi:10.1016/j.buildenv.2006.10.044
- Li, K.M., Lui, W.K., Lau, K.K. ve Chan, K.S. (2003). A simple formula for evaluating the acoustic effect of balconies in protecting dwellings against road traffic noise. *Applied Acoustics*, 64 (7), 633–653. doi:10.1016/S0003-682X(03)00020-3
- Loche, I., Bleil de Souza, C., Spaeth, A.B. ve Neves, L.O. (2021). Decision-making pathways to daylight efficiency for office buildings with balconies in the tropics. *Journal of Building Engineering*, 43, 1-24. doi:10.1016/j.jobbe.2021.102596
- Lorinc, J. (2017, 17 Ağustos). Apartment-dwellers in Toronto are increasingly seeking outdoor spaces, but the balcony poses a complicated riddle for builders [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <https://www.theglobeandmail.com/real-estate/toronto/rising-demand-for-balconies-poses-riddle-for-developers-intoronto/article35997696/>
- Mammoser, J.H. ve Battaglia, F. (2002). A computational study on the use of balconies to reduce flame spread in high-rise apartment fires. *Fire Safety Journal*, 39 (4), 277–296. doi:10.1016/j.firesaf.2003.11.011

- Mirşan, K. (1950). Türk Şehirciliği. *Arkitekt*, 03-04 (219-220), 74-77,85.
- Montazeri, H. ve Blocken, B. (2013). CFD simulation of wind-induced pressure coefficients on buildings with and without balconies: Validation and sensitivity analysis. *Building and Environment*, 60, 137-149. doi: 10.1016/j.buildenv.2012.11.012
- Naish, D.A., Tan, A.C.C ve Demirbilek, F.N. (2012). Estimating health related costs and savings from balcony acoustic design for road traffic noise. *Applied Acoustics*, 73 (5), 497–507. doi:10.1016/j.apacoust.2011.12.005
- Omrani, S., Garcia-Hansen, V., Capra, B.R. ve Drogemuller, R. (2017). On the effect of provision of balconies on natural ventilation and thermal comfort in high-rise residential buildings. *Building and Environment*, 123, 504-516. doi: 10.1016/j.buildenv.2017.07.016
- Oran, S. (2012, 27 Mart). Balkonlar [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://mimaritasarimveelestiri.wordpress.com/2012/03/27/balkonlar-2/>
- Origoni, C ve Origoni, M. (2020, 3 Nisan). A brief history of the balcony, from ancient Persia to the COVID-19 pandemic [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <https://www.domusweb.it/en/architecture/2020/04/03/a-brief-history-of-the-balcony-from-ancient-persia-to-the-covid-19-pandemic.html>
- Özcan, K. (2002). *Yapı*. 9. Baskı, Ankara: Bilim Yayınları.
- Özer, B. (2009). *Kültür Sanat Mimarlık*. İstanbul: YEM Yayın.
- Pehlivan, M. (2019). Francis Bacon'ın Ortaya Koyduğu Hakikat Ölçüsü ve Bilgi Kaynağı Çerçevesinde Yenidünya İnsanı Sorunsalının Çözümü. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 10-17. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jovosst/issue/50156/630811>
- Raczova, A. (2013, 15 Mart). Slávny balkón nemá len Vatikán. Na jednom sa začala éra komunistického teröru [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://domov.sme.sk/c/6735376/slavny-balkon-nema-len-vatikan-na-jednom-sa-zacala-era-komunistickeho-teroru.html>
- Ribeiro, C., Ramos, N.M.M. ve Flores-Colen, I. (2020). A review of balcony impacts on the indoor environmental quality of dwellings. *Sustainability*, 12 (16), 6453. doi: 10.3390/su12166453
- Rosenfield, K. (2014, 7 Mart). Sou Fujimoto-Led Team Designs Tree-Inspired Housing Tower for Montpellier [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: https://www.archdaily.com/484360/sou-fujimoto-led-team-designs-tree-inspired-housing-tower-for-montpellier?ad_medium=gallery
- Royal Residences: Buckingham Palace. (t.y). *The Royal Family* içinde. Erişim adresi: <https://www.royal.uk/royal-residences-buckingham-palace>
- Saim, S. (1931). Bugünkü mimari telakkiler. *Arkitekt*, 3, 85-90.
- Saksıda domates yetiştirme. (2021, 13 Ekim). Erişim adresi: <https://www.domates.gen.tr/saksida-domates-yetistirme.html>

- Saleh, P.H. (2015). Thermal performance of glazed balconies within heavyweight/thermal mass buildings in Beirut, Lebanon's hot climate. *Energy and Buildings*, 108, 291-303. doi:10.1016/j.enbuild.2015.09.009
- Soydaş Çakır, H. (2021). Konut tasarımında etkili olan faktörler ve geleneksel mimari yaklaşımlar: Şile’de bir konut örneği. *Mimarlık ve Yaşam*, 6 (2), 485-502. doi: 10.26835/my.894461
- Soygeniş, M. (2000). *Yapı-2*, İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Sunar, Ö. (1993). Kilo ile mimarlık. *Mimarlık*, 252, 25.
- Sveiven, M. (2010, 29 Aralık). AD Classics: Rietveld Schroder House / Gerrit Rietveld [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietveld-schroder-house-gerrit-rietveld>
- Tang, S.K. (2010). Scale model study of balcony insertion losses on a building façade with non-parallel line sources. *Applied Acoustics*, 71 (10), 947-954. doi: 10.1016/j.apacoust.2010.06.006
- Tanman, M.B. (2003). Mahfil. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27. Cilt, 331-333.
- The Street Enters the House. (2020, 14 Şubat). *Wikipedia* içinde. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Street_Enters_the_House
- Touchie, M.F. ve Pressnail, K.D. (2014). Evaluating a proposed retrofit measure for a multi-unit residential building which uses an air-source heat pump operating in an enclosed balcony space. *Energy and Buildings*, 85, 107-114. doi:10.1016/j.enbuild.2014.08.048
- Tümer, G. (2001). Şevki Vanlı’nın düşünce ve tasarımları üzerine. *Mimarlık*, 301, 51-55.
- Türkölmez, E. (2011). Balkonun tarihi iktidarın tarihi [Haber grubu yorumu]. Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/hayat/balkonun-tarihi-iktidarın-tarihi-1052838/>
- Ural, S. (1974). Türkiye'nin sosyal ekonomisi ve mimarlık 1923-1960. *Mimarlık*, 123, 5-55.
- Ünlü, Ç.Y. (2015). Amerikanvari seçim sonu konuşmalarının milli bir örneği olarak ‘balkon konuşmaları’: 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi konuşması üzerine retoriksel bir analiz. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 23 (23), 67-95. doi: 10.16878/gsuilet.285313
- Vatican Balcony. (t.y.). *Alamy* içinde. Erişim adresi: <https://www.alamy.com/stock-photo/vatican-balcony.html>
- Vitruvius, P. (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev.) Suna Güven, İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Walden-7. (t.y.). *Ricardo Bofill Project* içinde. Erişim adresi: <https://ricardobofill.com/projects/walden-7-2/>
- Wang, X., Mao, D., Yu, W. ve Jiang, Z. (2015). Acoustic performance of balconies having inhomogeneous ceiling surfaces on a roadside building facade. *Building and Environment*, 93 (2), 1-8. doi: 10.1016/j.buildenv.2015.06.027

Zheng, X., Montazeri, H. ve Blocken, B. (2020). CFD simulations of wind flow and mean surface pressure for buildings with balconies: Comparison of RANS and LES. *Building and Environment*, 173, 106747. doi: 10.1016/j.buildenv.2020.106747

Zheng, X., Montazeri, H. ve Blocken, B. (2021). CFD analysis of the impact of geometrical characteristics of building balconies on near-façade wind flow and surface pressure. *Building and Environment*, 200, 107904. doi: 10.1016/j.buildenv.2021.107904

To Cite This Article: Erbay, M. and Ulusoy, S. (2021). Sences in the Interiors: An Example of Entrance Spaces at Hospitals. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 62-81.

DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp62-81

Submitted: 21/09/2021

Revised: 21/11/2021

Accepted: 28/11/2021

SENCES IN THE INTERIOR: AN EXAMPLE OF ENTRANCE SPACES AT HOSPİTALS

İç Mekânda Duyular: Hastane Giriş Mekânı Örneği

Muteber ERBAY¹, Serenay ULUSOY²

Öz

Mimari bir yapının duyular aracılığı ile algılanması görme ile başlar. Ancak yapı ve iç mekân arasındaki ilk ilişki giriş mekânı ile kurulur. Giriş mekânları sadece görme ile değil diğer duyularla da algılanabilir ve kullanıcı belleğinde izler bırakabilir. Örneğin bir konser salonunu işitme duyusu, bir restoran koklama duyusu üzerinde bıraktığı izlerle hatırlanabilir. Bu çalışmada iç mekânda duyu kavramını incelemek için öncelikle mimaride duyu kavramı ele alınmış, daha sonra giriş mekânlarının önemi ve mekânın duyularla nasıl algılanabileceği üzerinde durulmuş, son bölümde de iç mekânda duyular kavramı, bir sağlık yapısının giriş mekânı özelinde incelenmiştir. Örnek olarak seçilen sağlık yapısı İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi'dir. Bu amaçla hastane yönetimi ve proje ekibi ile iletişime geçilmiş, alan ziyaretleri yapılarak alınan izin çerçevesinde fotoğraflanmıştır. Çalışmada giriş mekânı tasarımının, görme, dokunma, işitme, koklama ve tatma duyularına nasıl hitap ettiği; konsept, ışık, renk, malzeme, mobilya, sanatsal öğeler, enstalasyonlar gibi tasarımsal ve yapısal özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışanın sonucunda incelenen örnek üzerinden genel tasarım ilkelerine varılmaya çalışılmış, iç mekânda duyulara hitap edebilecek tasarımsal araçların neler olabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca iç mekânın duyular ile nasıl algılanabileceği üzerinden de çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duyular ve mimari, etkili giriş, giriş mekânları, hastane girişi, Memorial sağlık grubu

Abstract

Perception of an architectural structure through the senses begins with seeing. However, the entrance spaces, which are the first spaces that the building establishes a relationship with, are perceived not only by sight but also by other senses and can leave traces in the memory of the user. For example, the sense of hearing a concert hall can be remembered by the traces it leaves on the sense of smell of a restaurant. In this study, in order to examine the concept of sense in the interior space, firstly the concept of sense in architecture was discussed, then the importance of entrance spaces and how the space could be perceived by the senses were emphasized, and in the last section, the concept of senses in the interior was examined specifically for the entrance space of a health building. The health structure chosen as an example is İstanbul Memorial Bahçelievler Hospital. In the study, how the design of the entrance space appeals to the senses of sight, touch, hearing, smell and taste; concept, light, color, material, furniture, artistic elements, installations are discussed in the context of their design and structural features. The general design principles were tried to be reached through the sample examined as a result of the employee, and the design tools that should be able to appeal to the senses of the interior space were emphasized. In addition, inferences have been made on how the interior can be perceived by the senses.

Keywords: Senses and architecture, effective entrance, entrance spaces, hospital entrance, Memorial health group

¹ **Correspondence to:** Assoc. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Trabzon, merbay@ktu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-8649-4069

² Res. Assist., Maltepe University, İstanbul, serenayulusoy@maltepe.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3264-1019

1. GİRİŞ

İnsanın fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra duyuşal ihtiyaçları da vardır. Fiziksel ihtiyaçlar benzer özellikler gösterirken duyuşal ihtiyaçlar değişkendir. İnsandan insana farklılaşan haz ve güzellik kavramları, duyuşlarla algılanan dünya ile doğru orantılıdır (Salvan, 1999). Bu anlamda i mekânda da estetik açıdan haz alınması duyuşlarla ilişkilidir. Çünkü bir i mekâna ilk kez girildiğinde mekân duyuşlarla algılanır ve görülen bir nesne, duyuşan bir müzik, koklanan bir koku ile akılda kalır ya da hiç fark edilmeden sıradanlaşır. Mekânın algılanması süreci, mimarlık ve iç mimarlık alanı dışında insan psikolojisi ve hareketlerini inceleyen birçok disiplin için üzerinde durulan temel konular arasında yer almaktadır. İnsan ve mekân arasında duyuşlarla kurulan ilişkinin biçimi tasarımcılar için önemli veriler içermektedir. Bu ilişki mekân üzerinden incelendiğinde, mekân ögelerini işlevden bağımsız olarak ele almak ve insanların algılama araçları olan duyuşları ile ilişkilendirmek gerekmektedir. Aslında insan çevresini duyuşları ile algılar (Nalbantoğlu, 1997). Aynı şey sanat, mimari ve i mekân için de geçerlidir. ymen Gr (1998) bu durumu bütünlük duyumunu ile açıklamakta, bir eseri parçadan bütüne zihinde canlandırırken duyuşların bir sonucu olduğundan bahsetmektedir. Örneğin bir camii bütün olarak hatırlanabilir ancak kubbesiyle ya da bir süslemesi ile akılda kalabilir. Aynı şekilde bir fırın da orada pişen özel bir yiyeceğin kokusuyla hatırlanabilir ya da sokakta duyuşan bir ekmek kokusu yakınlardaki bir fırının varlığını çağrıştırabilir. Gombrich (1983) bu durumu güzellik ya da estetiğin duyuşlara bağlı bir olgu olması ile açıklamaktadır. Kant'ın estetik teorisinde de estetik, duyuşlarla ve algılanan hazla ilişkilendirilmiştir (Akcan, 1994). Yani kullanıcının bir mekânı hatırlaması, güzel ya da estetik bulması, o mekândan haz alması duyuşları ile ilişkilidir.

Mekânda özellikle duyuşlara hizmet etmek amacıyla oluşturulan i mekân tasarımları ve bu tasarımların kullanıcıda uyardığı duyuşlar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında kullanıcı, duyuş, mekân ve giriş meknlarına yönelik yapılan literatür taraması ve gözlemler sonucunda alan çalışması için uygun bulunarak seçilen örnek mekânın kullanıcının duyuşlarıyla ilişkisini incelemek ve düzeyini belirlemek amaçlanmıştır. Giriş mekânı örneğinin seçilme nedeni ise yapı ile i mekân arasındaki ilk algılanan yer olmasıdır. Bu nedenle çalışmada mekân, giriş mekânı, duyuşal algılama ve kullanıcı gereksinimleri üzerine literatür taramaları yapılmıştır. Mekânsal olarak değerlendirilmesi gereken kriterleri barındıran İstanbül Memorial Bahçelievler hastanesi örnek mekân olarak seçilmiş ve bu mekânda yer alan kullanıcı ile ilişkili mekânsal ögeler gözlemlenmiştir. Yapılan gözlemler neticesinde mekânın kullanıcı algısına ve duyuşlarına yönelik özellikleri tespit edilmiştir. Bu tespit mimari yapıların i mekân tasarımlarında kullanıcıların duyuşlarına yönelik geliştirilen tasarımların mekâna katkısını belirlemek ve insan-

mekân ilişkisindeki rolünü vurgulamak açısından önemlidir. Sonuç olarak mimari planlamada giriş mekânına ait plan şemasının formunun, malzeme seçimlerinin, tercih edilen donatıların ve tasarım öğelerinin tümünün insan mekân ilişkisini doğrudan sağlayan etkili parametreler olarak insan duyularına ve algılarına hitap eden özellikler barındırdığı gözlemlenmiştir.

2. MİMARİDE DUYU KAVRAMI

Duyu, insanların ve hayvanların, çevrelerini anlamlandırmak için kullandığı çevresel uyaranlar ile harekete geçen görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarına ait algılama yeteneğidir. Günel (2006), duyu organları tarafından iletilen işlenmemiş bilgiyi duyu olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda duyuların fiziksel gerçeklerle doğrudan bir ilişkisi yoktur (Sennett, 1999). Kullanıcının mekân ile ilişkisi bu duyu organları ve mekânların bu duyulara hitap eden özellikleri aracılığıyla sağlanmaktadır (Erkan Yazıcı ve Çakıcı Alp, 2017). Kullanıcının mekân ile ilişkisi kullanıcı gereksinimlerini sağlamak için kurulması gereken bir bağıdır. İnsan gereksinimleri olarak bilinen fizyolojik, toplumsal ve psikolojik gereksinimler, mekân düzenlemelerinde mekânın kullanıcısı açısından değerlendirildiğinde kullanıcı gereksinimleri olarak adlandırılmaktadır (Arcan ve Evcı, 1987). Mekân düzenlemesinde fizyolojik gereksinimler ve onları karşılayan mekân donanımları belirli materyaller ile sağlanabilmektedir. Bu materyaller genellikle mekânsal gereksinimlere yönelik işlevsel çözümlerin karşılığı olup kullanıcının ergonomik şartlara uygun olarak mekânı aktif kullanması ve şekillendirmesini sağlamaktadır. Ancak mimaride duyu ile algılama devreye girdiğinde kullanıcı gereksinimlerini sağlamak açısından bu mekân donanımlarının bir bölümü kısmen, bir bölümü ise tamamen yetersiz kalmaktadır. Çünkü mekân kullanıcılarının bulundukları yerdeki konfor koşulları kullanıcıların doğrudan duyuşsal algılamaları ile ilgilidir (Şenkal Sezer, 2015). Bu nedenle mekân tasarımında duyuların uyarılma ve algılanma biçimini dikkate almak oldukça önemlidir. Mekânın kalitesi ihtiyaçlara cevap verme gücü ile ölçülmekte olup kullanıcı bu cevapları duyuları ile aramaktadır (Çakır, 2012).

Fizyolojik gereksinimlerden ısısal gereksinimler, işitsel gereksinimler, görsel gereksinimler ve sağlık gereksinimleri; psiko-sosyal gereksinimlerden mahremiyet, davranışsal gereksinimler, estetik gereksinimler ve toplumsal gereksinimler farklı duyular ile algılama gerektiren gereksinimler olarak ifade edilebilmektedir. Kullanıcıların psikolojik gereksinimlerini karşılayabilmek için, algılama-davranış sürecini bilmek gerekmektedir (Günel, 2006). Bu açıdan mekânın tüm özellikleri ve kullanıcının tüm duyuları mekân kalitesini belirlemek açısından önemli parametrelerdir. Kullanıcı mekânı deneyimlerken duyuşsal algılamasını bir sağlık problemi söz konusu olmadığı sürece sürekli olarak durduramamaktadır. Bu açıdan mekânın tüm duyuları ile dengeli ve olumlu ilişki sağlaması hem mekân hem de kullanıcı açısından oldukça önemlidir.

Mekân ile ilişki kurabilen kullanıcı dâhil olmayla mekânı sahiplenir, mekâna duyarsızlaşmaz, aksine onunla bütünleşir (Ellialtıoğlu, 2007). Mekânın beş duyu ile etkileşim halinde olduğunu ve duyuşsal bir deneyim alanı içerdiğini belirten Pallasmaa'ya göre duyular arasındaki aktarımlar mekân deneyimini artırmaktadır (Gümüş, 2019). Bu da ancak duyuların tasarıma ve algılamaya dâhil olması ile olur.

Mimari anlamda en yaygın uyarılan duyu görme duyusu olup renk, ışık, denge, ritim, oran, orantı gibi birçok tasarım ilkesi ve ögesi tarafından uyarılmaktadır. Buna rağmen görme duyusu her zaman açık ve tetikte olan bir duyu değildir. Odaklanabilen veya engellenebilen bir duyudur. Ancak işitme duyusu daima açık ve uyarılara karşı savunmasızdır ve bu nedenle mekân deneyiminde oldukça etkilidir (Eroğlu, 2018). Yapının fiziksel özellikleri tarafından en çok uyarılan bir başka duyu ise dokunma duyusudur. Pallasmaa'ya (2018) göre dokunma duyusu sayesinde mekân kullanıcısı temas ettiği yüzeyin dokusunu, yoğunluğunu, sıcaklığını ve hatta ağırlığını dahi algılayabilmektedir. Mimarlık disiplininde oldukça az rastlandığı söylenebilecek olan tatma duyusu ise diğer duylar ile arasındaki hassas bağlar sayesinde duyuşsal aktarımlar ile uyarılabilmektedir. Renk kullanımı veya ince detaylar, mekânı deneyimleyen kişilerin tatma duyusunu uyarmaktadır (Pallasmaa, 2018). Kullanıcı algısına etkisi olan son duyu olarak koku, mekân konusunda bellekte en kalıcı etkiye ve anıya sahip uyarandır (Pallasmaa, 2018). Günümüzde mekân tasarımlarına dâhil edilme oranı oldukça artan koku faktörü tasarım sürecinin ve mekânın bir parçası olarak hem mekân bütünlüğü hem de insan mekân ilişkisinin etkili bağlayıcılarından biridir.

Mekân kullanıcısı mekânın mimarının ilettiği mesajı önce duyumsar, algılar, yorumlar, belleğine kaydeder, üzerinde düşünür, daha önceki deneyimleri ile karşılaştırır ve bu yolla elde ettiği değerlendirmeler sonucu tepkide bulunur (Günel, 2006). Mimar yalnızca çağımızın görüntü ve imaj üretme çabasına takılıp kalmamalı, çok yönlü düşünebilmeli ve görsel dışında işitsel, yazınsal, sanatsal tüm üretimlerle ilişki kurarak algı dünyasına yönelik tüm anlamları anlamaya çalışmalıdır (Aydınlı, 2015). Mimar işaretler sistemi içerisinde bilgi ve haber vericisi olarak bu bilgi ve haberlerin alıcısı olan mekân kullanıcısına değerlendirilmek üzere iletim yapar (Aksoy, 1972). Mimari bir yapı taşıdığı ve aktardığı anlam ile bir ilişki kurarak herhangi bir nesne olmaktan çıkmaktadır (Erarslan, 2014).

Duyuların yapı ve mekân ile olan ilişkisinin önemi birçok farklı kültür ve coğrafyada keşfedilmiş olup, farklı mimarlık akımları ve felsefeler ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Mimarlıkta duyları ön plana alan tasarım yaklaşımları ve tasarımcılar bulunmaktadır. Örneğin Zumthor mekânı duyuşsal çağrışımlarla deneyimletmeyi ön planda tutmaktadır (Özel, 2017). Çünkü O'na göre mekân tasarımı doğrudan duylara dayanmakta ve duyları harekete geçirmek için kurgulanmaktadır. Kendi

tanımıyla mekânla kurulan ilişkiyi güçlendirecek olan bu dokuz etken; mimari beden, malzeme uyumluluğu, mekânın sesi, mekânın ısısı, nesneler, sakinlik ve cazibe dengesi, içerisi ve dışarısı arasındaki gerilim, samimiyet seviyesi ve nesnelerin sahip olduğu ışıktır. (Kesin, 2020; Öktem Erkartal & Öktem, 2015).

Duyulara ilişkin en yaygın bilinen tasarım öğretilerinden biri de Feng Shui felsefesidir. İnsan ve mekân arasındaki enerji akışını sağlamayı ve düzenlemeyi amaçlayan Çin öğretisinin adı rüzgâr ve su anlamına gelmektedir ("Feng Şui", 2021; Koyuncu, 2012). Çevremizdeki eşyalar ile aramızda sürekli bir iletişim olduğunu savunan felsefe, elementler ile objeler arasında ilişki kurmaktadır. Koyuncu (2012)'ya göre kurulan bu ilişki ile mekândaki nesneler bağlantılı oldukları elementlerin insan bedeni ve ruhundaki karşılığına yönelik etkilerde bulunmaktadır. Benzer şekilde nesnelerin biçimleri, yönleri, renkleri ve dokuları da Feng Shui felsefesinde duyularda tetiklediği etkiler ile kullanıcı algısına yönelik öneriler barındırmaktadır.

Ruhsal ve zihinsel olarak iyileşme ve iyi kalma halini hedefleyen bütünsel sağlık yaklaşımı Well-being de mekânsal öğelere önem veren ve insan mekân ilişkisinin insan psikolojisine etkisini dikkate alan felsefelerden biridir. Mekân donanımı olarak biyofilik tasarımı ve biyofilik tasarım içerisinde yer alan 14 kriteri yalnızca iç mekânda değil şehir planlaması ölçeğinde dahi ele almaktadır (Erkmen, 2019).

Kusurlu güzelliği kabul eden ve benimseyen Japon felsefesi Wabi Sabi'de mekânsal boyutta parametreleri olan felsefelerden biridir. Wabi Sabi felsefesini benimsemiş birçok kişi için kişisel alanlarında dekorasyon önerileri getirilmektedir. Genellikle mekânlarda geri dönüştürülmüş, onarılmış, kusurlu fakat sevilen ve beğenilen ürünlerin kullanılması, ahşap ve doğal dokunuşlu nesnelerin tercih edilmesi, doğal görüntüleri ve özellikleriyle canlı bitkilerin mekânda kullanılması gibi kullanıcının duyularına yönelik düzenlemeler önerilmektedir (Akyüz, 2019).

Görüldüğü gibi mimaride duyu kavramı çok farklı bakış açıları ile alınabilmektedir. Mimari bir yapıda iç mekâna ait duyuları harekete geçiren ilk temas noktası ise giriş mekânlarıdır. Bu nedenle mimari yapıda mekân, giriş mekânı ve mekânın duyularla algılanması daha detaylı bir açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır

3. MİMARİ YAPIDA MEKÂN, GİRİŞ MEKÂNİ VE MEKÂNIN DUYULARLA ALGILANMASI

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde Hasol (2012) mekânı; insanı fiziksel çevreden belirli ölçüde ayıran, içerisinde oluşturduğu sınırlandırılmış boşlukta kullanıcının algı ve izlenimine açık eylem

alanı, yaratılan ortam olarak tanımlamaktadır. Taşçı (2014) ise mekânı; toplumsal iletişimin gerçekleştiği, geçirgenliğin sağlandığı ve fiziksel olarak erişimin herkes tarafından sağlanabildiği yer olarak tanımlamaktadır. Mekân; kullanıcılar tarafından duyular aracılığıyla algılanan, deneyimlenen ve hissedilebilen bir yerdir (Aslan Dinçay, 2019). Bu açıdan bakıldığında mekânın fiziksel bütünlüğü ve kullanıcı ile ilişkisi dikkat çekmektedir. Kullanıcı davranışlarının şekillenmesinde mimari mekân oldukça güçlü bir etkidir ve kullanıcılar üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. (Roth, 2006; Gezgini ve İralı, 2017). Mekânın oluşturulması ve sınırlandırılması süreci kullanıcılar göz önünde bulundurularak ilerletilmeli ve mekân kullanıcıları ile bir bütün olarak algılanıp değerlendirilmelidir. Mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri için ortak amaç, kullanıcıların fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine cevap vermek, mutlu ve sağlıklı olabilecekleri koşulları sağlamaktır (Arcan ve Evci, 1987; Taşçı, 2014).

Psikoloji alanındaki bilimsel gelişmeler mekân algısında da farklılaşmalara neden olmakta ve mekân olayın arka planında yer almanın ötesinde kullanıcısının ruhsal dünyası ve mekânla kurduğu ilişkiye göre şekillenmektedir (Taşçı, 2014). Kullanıcı ile mekân ilişkisinin sağlanması mekânın ve kullanıcının bir bütün olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Mekân çoğunlukla yalnızca fiziksel olarak var olan bir yerin ötesine geçmektedir. Bu durum Lefebvre (2008) tarafından fiziksel mekân ile algılanan mekân arasında olarak yorumlanmış bir temsili mekân ile ifade edilmektedir. Bu yönüyle temsili mekân soyut ve somutu iç içe almakta ve bu karmaya mimari yapı kadar kullanıcı da algıları ve duyuları ile dâhil olmaktadır. Böylece mekân, kullanıcısını ve onun iç dünyasını açık eden detaylar içermektedir (Taşçı, 2014).

Mimari yapı, temelde eylem alanlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir bütündür ve önceden tanımlanmış programlar çerçevesinde tasarlanır (Sennett, 1999). Her hangi bir eylem alanı tek başına tüm mekâna yayılabileceği gibi tek mekânda birden fazla eylem alanı ile karşılaşmak da mümkündür. Birden fazla mekâna sahip olan bir mimari yapıda, eylem alanlarındaki işlevlere uygun olarak gruplandırılmış yapı bölümleri bulunmaktadır.

Yapıların ortak bölümlerinden olan giriş mekânları; mekâna girişi, çıkışı, mekânlar arasındaki ilişkiyi ve geçişi sağlayan alandır (Arcan ve Evci, 1987). Bulunduğu konum ve üstlendiği görev itibarıyla ara mekân ve hizmet alanı rolü üstlenen giriş mekânları çok sayıda kullanıcıya hitap eden kamusal alanlarda yapının iç mekânına dair ilk ve en etkili izlenimi sağlamaktadır. Yapının iç mekânının kullanıcı ile ilk temasını sağladığı için özellikle bazı işlevlerde ticari kaygı ve kullanıcı memnuniyetine yönelik hassasiyeti bulunan mekânlarda taşıdıkları önem nedeniyle özel olarak tasarlanmaktadır. Bu tip mekânlar arasında kurumsal kimliğe sahip olanlar ise bu tasarım kaygısında bir adım öne çıkmaktadır. Giriş mekânları, kullanıcıların binayı işlevine uygun olarak

deneyimlemeden önce ilk algı noktasında özel olarak tasarlanan ve buna uygun olarak işlevlendirilmiş alanlardır. Bu alanlarda tercih edilen tüm iç mekân öğelerinin binanın geri kalanı ile ilişkili olması kullanıcının binayı somut olarak tanımasını kolaylaştırmaktadır.

Mimari yapı, kullanıcı için fiziksel ve zihinsel tüm öğeleri bir araya getirerek birbiriyle ilişkilendirmektedir (Pallasmaa, 2018). Kullanıcı bir mekâna ilk defa girdiğinde giriş yaptığı mekâna karşı tüm duyularıyla mekânı algılamaya çalışır. Mekânı değerlendirme ve zihinsel olarak çözümleme sürecini başlatan duyular ile algılama durumu genellikle giriş mekânlarında başlamakta ve kullanıcının zihninde güçlü ve kalıcı izler bırakabilmektedir. Bu kalıcılık ve güçlülük ise mekânın duyulara hitap biçiminin başarısı ile doğru orantılıdır. Böylece giriş mekânlarının tasarımı günümüz mekân tasarımlarında oldukça önemlidir.

Görme duyusu; mimarlık ve iç mimarlık mesleğinin estetik kaygı barındıran disiplinler olması nedeniyle hemen hemen tüm mekân tasarımlarında önceliklidir. Bunun beraberinde yapısal malzemelerin ve sonuç ürünün özellikleri nedeniyle tatma duyusu mekân deneyimleme sürecinde doğrudan kullanımına sıkça rastlanan bir duyu değildir. Diğer duyular olan işitme, koklama ve dokunma duyuları genellikle görme duyusu ile birlikte kullanıcıda etkili bir izlenim bırakmaktadır. Ancak yapıların işlevleri ve tasarımcının şahsi kararları neticesinde yapının öncelikli olarak hitap ettiği duyular ve duyular arası aktarımlar günümüzde birçok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle mimarlık ve iç mimarlık disiplinini tek bir duyu ile ilişkilendirmek veya duyuları önem ve kullanım yoğunluğu açısından sıralamak doğru değildir. Duyular arası aktarımlar tasarımcının yaptığı tasarım ile gerçekleştirebileceği gibi malzeme, kullanıcı ve kullanıcı algısının özelliklerine bağlı olarak da kendiliğinden meydana gelebilmektedir. Tarihsel mimarlıkta görme duyusundaki bilinçdışı dokunsallık yoğun bir biçimde bulunmaktadır (Pallasmaa, 2018). Bu ve buna benzer duyular arası bilinçdışı aktarımlar günümüz mimarlığında da bulunması gereken, mimari yapıya değer katan önemli unsurlar olarak tanımlanabilmektedir.

Duyular ile iç mekân ilişkisi üç boyutta ele alınabilir. Mekânın işlevsel özelliği nedeniyle duyularla özdeşleşen iç mekânlar, işlevsel bir gereklilik olmamasına rağmen farklı kullanıcılar için farklı duyularla algılanabilen iç mekânlar ve işlevden bağımsız, tasarıma özel duyularla algılanan iç mekânlar olabilir.

İlk boyut; mekânın işlevsel özelliğinden dolayı duyular ile özdeşleşen iç mekânlardır. Örneğin yeme içme mekânlarında koku, temsil mekânlarında işitme duyusu ön plana çıkmaktadır. Yine bir havaalanında yapılan anonslar kullanıcının işitsel duyusuna hitap eder ve bu duyu ile hatırlanmasını

sağlar. Bu tür mekânlarda işlevsel bir gereklilik de olsa mekânın bellekteki izi duyular aracılığı ile sağlanmaktadır.

İkinci boyutta; işlevsel bir gereklilik olmamasına rağmen bir mekân farklı kullanıcılar için farklı duyularla algılanabilir. Kullanıcı bir mekânı belleğinde hangi duyu ile özdeşleştirmiş ve özelleştirmişse işlevinden bağımsız olarak o duyu ile hatırlayabilir. Çocukluğunun geçtiği bir eve yıllar sonra gelen birisi mekânı annesinin yaptığı bir yemek kokusu ile hatırlayabilir. Ya da tam tersi, başka bir mekânda duyumsadığı bir yemek kokusunu çocukluğunun geçtiği ev ile bağdaştırabilir. Oysa bir başka kullanıcı için böyle bir duyu ya da uyarıcı söz konusu olmayabilir. Yani anılarımızı hatırlatan duyular, dolaylı olarak o anın geçtiği mekânı da zihnimizde canlandırabilir.

Üçüncü boyutta ise; işlevden bağımsız, tasarıma özel duyularla algılanan iç mekânlardır. Bu tür tasarımlarda mekân tasarımı yapılırken duyulardan biri veya birkaçı üzerinde özellikle çalışılmakta, mekânın işlevinden bağımsız olarak kullanıcı ile duyular üzerinden bağ kuran özelleşmiş mekânlar yaratmak mümkün olmaktadır. Tasarımcılar, mekânı dolayısıyla mekânın sahibi kurum veya kuruluşu mekân kullanıcısıyla yakınlaştırmak ve tanıdıklık hissini artırmak için duyulara yönelik işlevsel çağrışımlar yapmak yerine, mekânın kimliğini oluşturmak için duyulara yönelik olarak tasarımlar yapabilmektedir. Örneğin kurumsal logolar ve iç mekânda yapılan kurumsal tasarımlar görme duyusuna hitap etmekte aynı işleve sahip diğer kurumlardan ayrılmaktadır. Yine günümüzde mekânlar için özel olarak tasarlanan kokular, donatılar, renkler ve biçimler bu tür tasarım öğeleridir. İşlevden bağımsız olarak tasarlanan ve mekânın kullanıcısına benzer işleve ve biçime sahip diğer mekânlardan daha farklı bir deneyim sunan bu tasarım öğeleri doğrudan duyulara yönelik olarak kurgulanmaktadır.

Görüldüğü gibi, yapının karakterini ve kullanıcının zihnindeki yerini pekiştirmeye yarayan giriş mekânları, duyular dikkate alınarak tasarlandığında etkili olabilmektedir. Bu durumda, tasarım aşamasında detay çözümlemesi ve malzeme seçimleri üzerinde düşünmek ve uygulama aşamasında tasarımdan ödün vermeden projeyi tamamlamak son derece önemlidir. İşte bu tür tasarımlara örnek olarak bir sağlık yapısının giriş mekânı incelenmiştir.

4. İSTANBUL MEMORİAL BAHÇELİEVLER HASTANESİ GİRİŞ MEKÂNININ DUYULAR ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

Çalışmanın konusunu oluşturan kavramların literatürdeki yeri ve birbirleriyle olan ilişkisi değerlendirildiğinde, iç mekânda duyular aracılığı ile mekânın algılanmasına yönelik tasarımlarla işlevden bağımsız duyulara yönelik yapılan tasarımların mümkün olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da duyular ile ilişkilendirilmiş tasarımlara yer verilen bir kamusal alan örneği olarak

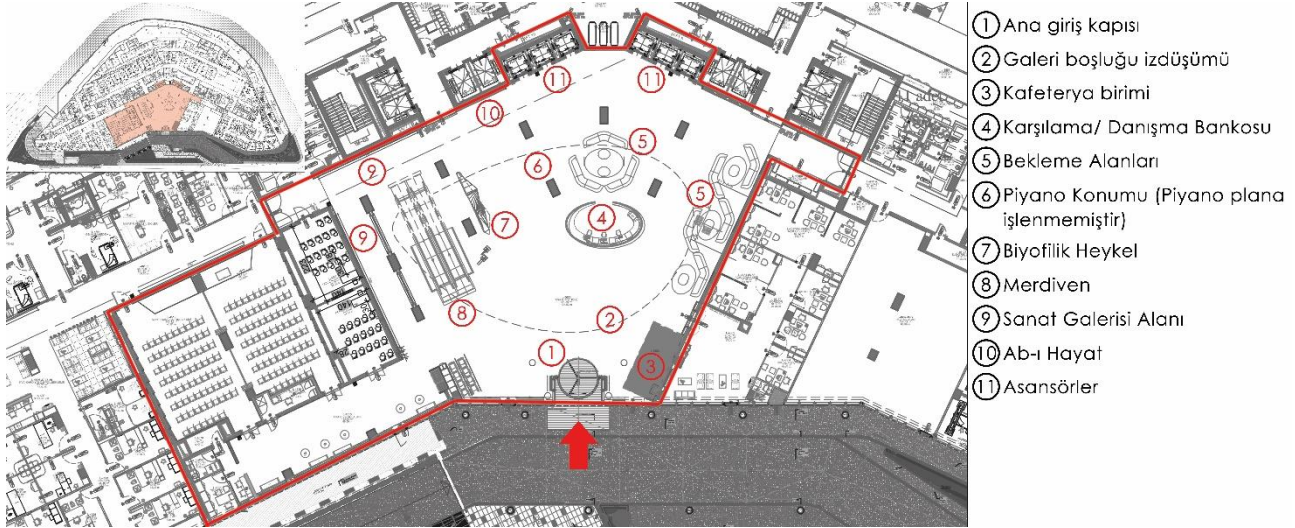
İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi incelenmektedir. Erbay (2021) biyofilik tasarım açısından aynı hastaneyi incelediği çalışmasında, iç mekândaki tasarım ilkelerinin deneyimlerle yoğun ilişkisini gözlemlemiş doğal ve fiziksel uyaranların yanı sıra duysal uyaranların da etkili olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle çalışmada etkili giriş örneği olarak İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi irdelenmiştir.

İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi USGBC (United States Green Building Council-Amerikan Yeşil Binalar Konseyi) tarafından yürütülen sertifikasyon programları arasında en yüksek derecelendirme anlamına gelen, enerji ve çevre dostu tasarımda lider konumdaki kurumlara verilen ve en prestijli yüksek yeşil bina sertifikası olan “LEED Platinum” belgesini dünyada ve Türkiye’de tam donanımlı hastaneler arasında ilk kazanan hastanedir ("Memorial", 2019). Hastanenin tamamı sadece yeşil bina sertifikası için tasarlanmanın ötesinde birçok alanında uzman ekip tarafından özel olarak düşünülüp tasarlanmış birimlere sahip bir hastanedir. Giriş mekânı ise bu amaçla diğer birimleri ile hem ilişkili olup hem de çok daha yoğun duysal göndermeler ile özelleştirilmiş bir tasarıma sahiptir.

İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi, yeşil hastane konseptiyle tasarlanmış bir ekolojik mimarlık yapısıdır. Memorial Proje Ekibi tarafından hazırlanan mimari projeyi, tasarımcıları yapıyı “zamansız tasarım” olarak nitelendirmektedir (Yüksel, 2018). Yapının ekolojik olması ile hastane işlevini birleştiren nokta ise iç mekân tasarımında yeşilin ve sanatın iyileştirici gücünü kullanma hedefidir. Bu özellik yalnızca çalışma kapsamında incelenecek olan ana giriş mekânı için değil binanın tamamı için geçerli bir tasarım yaklaşımıdır ve konsepti oluşturmaktadır.

Memorial Proje Ekibi iç mekân tasarımı için hastane iç mekân tasarımında uzmanlaşmış olan Zoom/TPU ile iş birliği içerisinde projenin tamamlanmasını sağlamıştır (Ulusoy, 2021). Konsept, hastane yönetmelikleri ve yeşil bina sertifikasyon sistemine ait yönetmeliklerin gerekliliklerini aynı anda sağlamakta olan yapıda konseptin güçlü etkisi, iç ve dış mekânda bol miktarda yeşil alan kullanımı ve canlı bitki kullanımı ile sağlanmaktadır.

Mekânda yapılan ön incelemeler ve gözlemler sonucunda, giriş mekânında yer alan yapı elemanları ve iç mekân donatılarının tümünde kullanıcıların duysallarına hitap eden birçok tasarımsal öge tespit edilmiştir. Bu özellikleri ile çalışma alanı olarak seçilen hastanenin yönetimi ve proje ekibi ile görüşülmüş, alan incelemesi yapılarak, giriş mekânının görme, dokunma, işitme, koklama ve tatma duysallarına nasıl hitap ettiği; konsept, ışık, renk, malzeme, mobilya, sanatsal öğeler, enstalasyonlar ve mekânsal ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Çalışma alanı olarak seçilen giriş mekânına ait kısmi plan Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi lobi katı ve giriş mekânına ait plan ve kısmi plan (Ulusoy, 2021)

4.1. Görme Duyusu ile İlişkisi

Hastane yönetmelikleri gereği tıbbi işlem gerçekleştirilen ve malzeme seçiminde esneklik tanınmayan mekânlar dışında yapıda doğal malzemelerin kullanılmasına son derece önem verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında giriş mekânının malzeme seçiminde özgür olunan mekânlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Giriş mekânında doğal kaplama malzemelerinden ahşap ve mermer yoğun olarak duvar yüzeyi, zemin ve yer yer tavanda karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra mimari formda ve donatısal boyutta organik formlara sıkça rastlanmaktadır. Giriş alanında yüzeylerin neredeyse tümünde toprak tonları tercih edilmiştir. Tavan yüzeyinde renk ve malzeme açısından genel konsept ile tezat oluşturan beyaza alçıpan malzeme ile yapılmış dekoratif asma tavan uygulamasında rastlanmaktadır. Bu uygulama toprak tonlarındaki mesh tavan panellerine yalnızca çerçeve oluşturmakta olup tavan yüzeyindeki oranı mesh tavan panellerine göre oldukça azdır (Şekil 2).

Şekil 2. İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi ana girişi malzemeler, formlar ve renkler (Ulusoy, 2019)

Giriş mekânında tercih edilen donatılar genelde yapının yüzeyleri ile uyumlu, taş ve toprak tonlarındadır. Giriş mekânındaki en baskın donatı elemanı olan karşılama/danışma bankosu fiberglas malzemeden üretilmiştir. Banko tamamen organik forma sahip olup özel olarak tasarlanmıştır. Toprak tonlarının hâkim olduğu bankonun yüzey ile olan ilişkisinde renk algısı zemin ve duvar yüzeyleri açısından dengededir.

Giriş mekânında en sık tekrar eden mobilya mekân kullanıcılarının bekleme alanlarında kullandığı oturma elemanlarıdır. Genellikle gri rengin yoğunlukta olduğu, deri kaplamalı ve metal ayaklı modern mobilyalardan oluşan oturma elemanları, bu özellikleri ile mekânın geri kalanı ile uyum içerisinde dirler. Bekleme alanı girişin sağ tarafında konumlandırılmış olup bankonun arkasına kadar uzanmaktadır (Şekil 3). İyileştirici dijital yüzey tasarımı, piyano ve sirkülasyon alanları ile doğrudan bağlantılıdır. Bu alanlarda oturma alanlarını ana sirkülasyondan ayırmak ve zemin yüzeyini yumuşatmak amacıyla halılar kullanılmaktadır.

Şekil 3. Giriş mekânı; ana giriş kapısı, bekleme alanı, banko ve kafeterya ilişkisi ("Memorial", t.y.)

Dekoratif öge olarak tercih edilen sanatsal öğelere yapının genelinde ve özellikle giriş mekânında sıkça rastlanmaktadır. Ana girişte ilk olarak giriş kapısının sol tarafında konumlandırılmış ve konferans salonuyla ilişkilendirilmiş sanat galerisi isimli bölüm dikkat çekmektedir. Duvar yüzeylerine uygulanmış üç boyutlu yüzey çalışması ve işlevlendirilmiş bölücü elemanlardan oluşan sergi yüzeylerine sahip olan galeri alanı görsel sanatlar alanındaki eserlerin sergilenmesine uygun biçimde tasarlanmıştır. Bu alanda ikinci olarak karşılama bankosunun sol tarafında konumlandırılmış olan biyofilik heykel bulunmaktadır. Ödüllü bir eser olan heykel, özel sipariş üzerine binanın tasarım anlayışıyla birebir örtüşecek biçimde yapıya özel olarak yeniden uyarlanmıştır. Giriş alanındaki üçüncü sanat ögesi ise; iyileştirici dijital yüzey tasarımıdır. Bu yüzey tamamen teknolojik bir alt yapıya sahip olup dijital yüzeyde gösterilmek üzere tasarlanmış olan görseller hastane konsepti ile örtüşen özel olarak hazırlanmış hareketli doğa manzaraları içermektedir. Üç katlık geniş galeri

boşluğu boyunca devam eden tasarım, Ab-ı Hayat olarak adlandırılmaktadır. Doğanın iyileştirici gücünü ifade eden ve bu imkânı kullanıcılara giriş mekânından başlayarak sunan tasarımın mekân kullanıcılarında psikolojik olarak pozitif etkiler yaratması hedeflenmiş olup kullanıcılardan olumlu dönüşler alınmıştır. Yüzeyde birden fazla içerik sunulmaktadır. Ana girişteki son sanatsal öge ise hem işitsel hem de görsel olarak duylara hitap eden piyanodur. Biyofilik heykel tasarımı ile görsel ilişkisi bulunan piyano karşılama bankosunun hemen arkasında bulunmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Giriş mekânı; sanat galerisi, merdiven, biyofilik heykel, dijital sanat, piyano ve banko ilişkisi ("Memorial", t.y.).

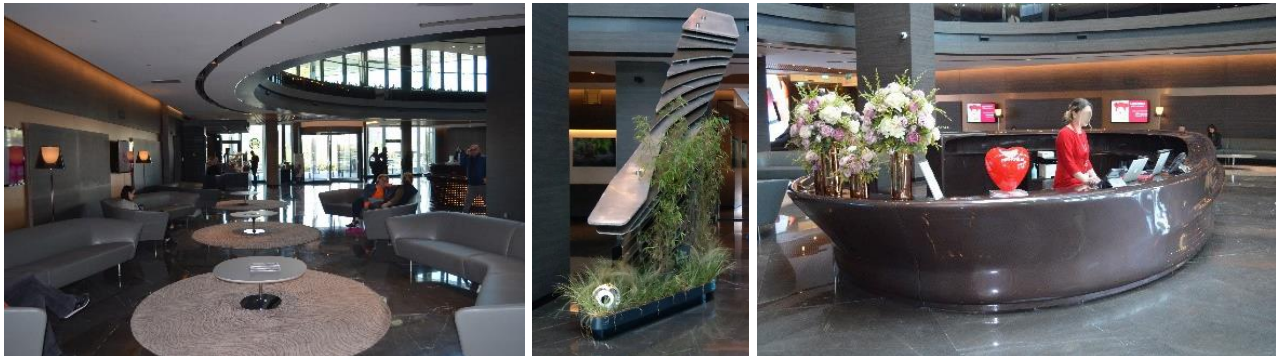
Giriş mekânı sahip olduğu sirkülasyon alanının genişliği nedeniyle birçok mekân ile doğrudan bağlantılıdır. Görsel ve fiziksel bağların çok fazla olduğu giriş mekânında en geniş çaplı ilişki galeri boşluğu ile sağlanmaktadır. Girişin hemen üzerinde oldukça büyük bir alanı kaplayan boşluk, girişin üzerindeki iki kat boyunca devam etmekte ve üç katın sirkülasyon alanlarını doğrudan ilişkilendirmektedir. Bu alanlarda benzer işlevli mekânların benzer yüzeyleri veya devamlılık gerektiren tekrarlarla kaplamalar, bariyerler, parapetler, dijital yüzeyler, donatılar ve malzemeler giriş ile aynı olacak şekilde kullanılmaktadır. Giriş alanındaki dijital ekranlarda yer verilen Ab-ı Hayat isimli iyileştirici yüzey tasarımında kullanılan doğa görselleri ile ilişkilendirilebilecek 3D cam görselleştirmeler ve konseptte yönelik olarak hazırlanan tablolar bulunmaktadır. Giriş alanında yer alan karşılama/danışma bankosunun daha küçük boyutlu olanı hastane yapısının diğer girişinde de yer almaktadır. Poliklinik biriminin bekleme alanlarında, duvar yüzeylerinde, oturma donatılarının malzemelerinde ve biçimlerinde giriş alanındaki kararlara benzer kararlara rastlanmaktadır.

Giriş mekânının geneline yayılmış olan konsept ile ilişkili renk seçimleri ve bitkilendirme, mevcut donatı ve yüzey kaplamalarındaki estetik kaygı ve dekoratif öğelerin tümü görme duyusuna hitap etmektedir. Sanat öğelerinden sanat galerisi ve heykel, piyano, özel tasarlanmış olan karşılama/danışma bankosu, tavan tasarımı, aydınlatma tasarımları, plan çözümlemesi ve

yönlendirme tabelaları insanların görme duyuları ile algılanmaktadır. Giriş mekânında genişliğinden maksimum düzeyde faydalanılmakta olup yapay aydınlatmalar hem görsel kirliliğe yol açmamak adına hem de enerji etkin tasarım yaklaşımını desteklemek için optimum düzeyde tutulmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde görme duyusuna hitap eden donanımların giriş mekânının geneline homojen olarak yayıldığını söylemek mümkündür.

4.2. Dokunma Duyusu ile İlişkisi

Giriş mekânında yapı yüzeylerinde tercih edilen malzeme yüzeylerin büyük bir bölümü parlak ve pürüzsüzdür. Bu açıdan dokunma duyusunu yormayan yüzeylerin oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu yüzeylerin büyük bölümünde birden fazla malzeme kullanılarak dokular arası farkların hissedilmesi sağlanmıştır. Yüzeyler arasındaki dokusal farklar birbirleriyle uyum sağlayan renk farklılıkları ile görme yoluyla da hissedilebilir hale getirilmiştir. Farklı işlevli donatılar ve yüzeylerde farklı malzemelerin kullanıldığı ve bu farklı malzemelerin dokunma duyusu ile algılanabilir olduğu tespit edilmiştir. Bekleme salonu koltuklarında kullanılan tekstil, yerde kullanılan halı, giriş bankosunun kaygan yüzeyi ve malzeme açısından farklılaşarak özelleşen biyofilik heykel de malzemeleri ile mekân kullanıcılarının dokunma duyularına hitap etmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi bekleme alanı donatılar, biyofilik heykel ve karşılama/danışma bankosu (Erbay, 2019; Ulusoy, 2019)

4.3. İşitme Duyusu ile İlişkisi

Giriş mekânında işitme duyusuna yönelik en güçlü algı piyano ile sağlanmıştır. Günün farklı saatlerinde seçilen besteleri kendi kendine çalan piyano, mekân kullanıcıları tarafından da çalınabilmektedir. Piyanonun iki şekilde kullanılabilmesi, hem kullanıcıların mekânı işitsel olarak deneyimleme biçimlerine katkı sağlamakta hem de mekânın deneyimlenmesine imkân vermektedir. Mekânda tavan ve duvar yüzeylerinde akustik kaygılar ile tercih edilen malzeme ve tasarımlar mekânın işitme duyusuna olan ilişkisini olumlu yönde etkilemek amacıyla tasarlanmıştır. Bir başka işitsel duyu giriş mekânında galeri boşluğunca devam eden dijital sanat Ab-1 Hayat içinde özel olarak

tasarlanan müziktir. Döngüsünü üç dakikada tamamlayan beste, içinde suyun akışkanlığını hissettiren doğal sesleri de içermektedir (Şekil 6). Giriş salonunda bekleyen ya da yanından geçen kullanıcılar için son derece dikkat çekici ve sakinleştirici etkisi rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. İşitme duyusunu etkilemeye yönelik yapılan uygulamaların tümünün mekânda görme duyusu açısından tehdit yaratmayacak biçimde kurgulandığı gözlemlenmektedir.

Şekil 6. Giriş mekânından Ab-ı Hayat, Ab-ı Hayat'tan detay ve piyano (Erbay, 2019; Ulusoy, 2019)

4.4. Koklama Duyusu ile İlişkisi

Genellikle mekân tasarımlarına görme, işitme ve dokunma duyularına oranla daha az dâhil edilen koklama duyusu İstanbul Memorial Bahçelievler hastanesi için giriş mekânı kokusu ile ön plana çıkmaktadır. Günümüzde kurumsallaşmış olan marka ve firmaların sıkça tercih ettiği kurumsal koku tasarımları alışıldık bir konumdur. Ancak İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi'nin bir özelliği olarak yapının giriş mekânında tercih edilen koku Memorial Sağlık Grubu'na ait hastaneler için ortak olarak kullanılan bir koku değildir. Bu koku, yalnızca İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi için giriş mekânında kullanılmak üzere konsept ile uyumlu olması hedeflenerek tasarlanmıştır. Koku tasarımının varlığı herhangi bir görselleştirme yöntemi ile ifade edilememekle birlikte mekânın kokusu kullanıcılar tarafından deneyimlendiğinde görsel, işitsel, dokunsal ve tatsal veriler ile ilişkilendirilerek bellekte yer etmektedir. Mekânda kullanılan kokuya başka bir mekânda rastlamak mümkün olmayacağı için koku farklı ortam veya koşullarda İstanbul Memorial Bahçelievler hastanesini anımsatma görevinden çok, mekâna tekrar geldiğinde önceki deneyimleri ve mekâna dair kullanıcının belleğindeki anıları anımsatma görevi görmektedir.

Giriş mekânında sağ tarafta bekleme alanı ile ilişkilendirilmiş bir büfe alanı bulunmaktadır. Bu alanda sıcak/soğuk içecekler ve atıştırmalıklar yer almaktadır (bkz. Şekil 3). Giriş mekânı bu bölümden

yayılan kokular ile de kullanıcının algısında ilişkilendirilebilmektedir. Son olarak hastane girişinde yer alan canlı bitkiler ile koku duyusu da uyarılabilmektedir.

4.5. Tatma Duyusu ile İlişkisi

Mimaride yapılar için çok tercih edilmeyen tatma duyusuna yönelik bir tasarım, İstanbul Bahçelievler Memorial Hastanesi'nin fiziki yapısında da bulunmamaktadır. Ancak iç mekânda giriş alanında ve yapının geri kalanlarında farklı birimlerde sıkça rastlanılan büfe ve kafeteryalar kullanıcıların mekânı tatma duyusu ile deneyimleme imkânı sunmaktadır. Kullanıcı deneyimleri ve diğer duyuların yaptığı aktarımlar farklı kullanıcılar için farklı oral deneyimler ile ilişkilendirilebilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen verilerde böyle bir bulguya rastlanmamış, yapılan görüşmelerde de yapının tasarımcıları tarafından bu amaç ile uygulanmış bir tasarımdan söz edilmemiştir. Dolayısıyla tatma duyusu ile kullanıcının belleğinde mekâna ait iz bırakacak bir tasarımsal öge bulunmamaktadır. Yapının bir sağlık yapısı olması nedeniyle, işlevinden kaynaklı olarak tatma duyusuna yönelik bir tasarım yapılmadığı düşünülmektedir.

İstanbul Bahçelievler Memorial Hastanesi'nin beş duyu organı ve tasarımsal deneyimlerle ilişkisinin irdelendiği bu bölümde tatma duyusu hariç diğer tüm duyulara hitap eden tasarımların bulunduğu gözlemlenmiştir. Bütün duyular toplu olarak değerlendirildiğinde giriş mekânının büyük bir boşluk içinde tasarlandığından üst katların galerilerinden de bu boşluk rahatlıkla algılanmaktadır. Bu nedenle sadece giriş mekânında değil yapının bütününde yer alan tasarımsal deneyimler duyularla ilişkilendirilebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İç mekânda duyular üzerine yapılan bu çalışmada İstanbul Bahçelievler Memorial Hastanesi'nin giriş mekânı örneklem olarak incelenmiştir. Alan çalışmasında elde edilen veriler iki açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan ilki literatür taramasında kabul edilen ve üç boyutta ele alınan duyular ve iç mekân ilişkisidir. İkincisi ise bu ilişkinin kuruluş biçimidir. Yani tasarımsal olarak karşılığıdır.

İlk değerlendirme sonucu; duyular ve iç mekân ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik çıkarımlardır. Alan çalışmasında ve literatür taramasında karşılaşılan veriler göz önünde bulundurulduğunda iç mekân ve duyu ilişkisinin üç şekilde gerçekleşebildiği görülmektedir. Birincisi: Mekân, işlevsel olarak duyulara hitap edebilir. İkincisi: Mekân, bellekteki izi nedeniyle duyular yolu ile hatırlanabilir. Üçüncüsü: İşlevden bağımsız olarak mekân, duyulara hitap edecek şekilde tasarlanabilir. Bu tür mekânlara örnekler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

İç Mekânın Duyularla Algılanmasına Ait Örnekler

İç Mekân ve Duyu	Örnek
İşlevsel duyu ile algılanan mekân	Restoran (koklama/tatma), fırın (koklama/tatma), pastane (koklama/tatma), hastane (koklama), sinema (işitme), tiyatro (işitme), havaalanı (işitme), vb.
Bellekteki duyu ile algılanan mekân	Mekânda algılanan bellekteki duyular ya da duyularla algılan bellekteki mekân (ev, okul, vb.)
Tasarımsal duyu ile algılanan mekân	Tasarım yolu ile iken kullanıcının duyularına hitap eden, duyuları harekete geçiren ve bu sayede mekânın bellekte iz bırakmasını sağlayan tasarımları içeren mekânlar (Kurumsal logolar, kurumsal iç mekân tasarımları, özel koku tasarımı, özel donatılar, sanat eserleri, enstalasyonlar, vb.)

Bu açıdan değerlendirildiğinde örneklem alanının işlevsel ve tasarımsal duyu ile ilişkisinin güçlü bir şekilde kurulduğunu söylemek mümkündür. İşlevsel duyu olarak görme, dokunma, işitme ve koklama duyularının direkt olarak hastane işlevi ile ilişkisi kurulmasa da tasarımsal duyu aracılığı ile mekânın bellekte kalmasını sağlayacak tasarımların bulunduğu görülmektedir. Bellekte duyu ile algılanan mekân özelinde hastane işlevinin ambulans sesi (işitme), hastaların ya da hasta yakınlarının endişeli bekleyişleri (görme ve dokunma) ya da bağırırları (işitme), keskin ilaç kokusu (koklama) gibi duyularla hatırlanmaması için özen gösterildiği, bunların yerine işlevsel ve tasarımsal duyu ile algılanan bir mekân yaratma çabası görülmektedir.

İkinci değerlendirme sunucu ise; duyulara yönelik tasarımların iç mekândaki uygulama biçimlerinin neler olabileceğine yönelik çıkarımlardır. Bu sonuçlar literatürde yer alan mekân ve duyu arasındaki ilişkiye dair bilgileri ve alan çalışmasında gözlemlenen uygulama biçimlerini temel alarak hem teoride hem de pratikte elde edilen verileri içermektedir (Tablo 2).

Tablo 2

Duyular ve İç Mekândaki Uygulama Biçimleri

Duyular	İç Mekândaki Uygulama Biçimleri
Görme Duyusu	Renk, ışık, doku, malzeme, yüzey tasarımı, yönlendirme levhaları, tavan tasarımı, aydınlatma tasarımı, döşeme, duvar, form, sanat, enstalasyon, vb.
Dokunma Duyusu	Renk, doku, malzeme, tekstil, halı, bitki, sanat, vb.
İşitme Duyusu	Müzik, görsel müzikli enstalasyonlar, enstrümanlar, canlı performanslar, anonslar, vb.
Koklama Duyusu	Koku tasarımı, bitki, içecek ve yiyecek, vb.
Tatma Duyusu	İçecek ve yiyecek, vb.

Bu açıdan değerlendirildiğinde de örneklem alanında tatma duyusu hariç diğer tüm duyulara hitap eden tasarımsal deneyimlerin oldukça yoğun kullanıldığını söylemek mümkündür. Duyuların iç mekândaki uygulama biçimlerinin işlevsel ve tasarımsal duyu ile algılanan bir mekân yaratmada nasıl kullanılabileceğine iyi bir örnek teşkil eden İstanbul Bahçelievler Memorial Hastanesi'nin giriş mekânı, özellikle yaygın olarak bellekte yer eden hastane algısı üzerinde önemli bir deneyim yaşatmaktadır.

Görüldüğü gibi bir yapının insan mekân ilişkisini başarılı bir şekilde kurabilmesi, kullanıcının belleğinde yer etmesi ve mekânsal özellikleri ile ön plana çıkan yapılar arasına girmesi için tasarımın duyularla ilişki kurması gereklidir. Bu açıdan mekânın kamusal veya özel olması gözetilmeksizin tüm kullanıcıların yapının kendisi ile ilgili olmayan işlevlerinden bağımsız olarak kullandığı ve yapıyı tanıdığı mekân olarak giriş mekânları en önemli bağ kurma mekânıdır. Bu amaçla kamusal alanlar arasında insan psikolojisinin önemsendiği en geniş kullanıcı kitlesine sahip yapı türlerinden biri olan sağlık yapıları arasından seçilen İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi giriş mekânı, duyular açısından incelenmiştir. Giriş mekânının yapı ve yeşil bina konsepti ile uyumlu olarak tasarlandığı ve mekânlarda duyulara göndermeler yapılarak kalıcılık kazandırıldığı gözlemlenmiştir. Çalışma kapsamında duyular; konsept, ışık, renk, malzeme, donatılar, mobilya, sanat öğeleri, enstalasyonlar, kurumsal kimlik öğeleri, güvenlik elemanları, yönlendirme elemanları üzerinden değerlendirilmiş ve genel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, iç mekân tasarımı yapılırken birden fazla duyuya hitap etme ihtimali oldukça yüksektir. Ancak hangi duyuya hitap edeceği konusunda tasarımcı tasarımını özelleştirebilir. Duyulara yönelik olarak yapılan tasarımlar kullanıcı üzerinde olumlu bir psikolojik etki sağlamanın yanı sıra estetik bir algı uyandırmak, gizlemek, bütünlük sağlamak veya pekiştirmek gibi amaçlara hizmet edebilmektedir. Ayrıca mekânı duyularla deneyimlerken, bellekte yer etmesi ve bu özellikleri ile hatırlanması da tasarım amaçlarından biridir. Bu sayede kullanıcı kalıplaşmış algı duyularının dışına çıkarak mekânı deneyimleme şansı elde edebilir ve mekân ile ilişki kurabilir. İç mekân tasarımı yapılırken duyuları merkeze alan tasarım yaklaşımlarının bu anlamda her zaman bir adım önde olduğu söylenebilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu çalışma İstanbul Memorial Bahçelievler Hastanesi Yönetiminin bilgisi dâhilinde, Memorial Proje Grup Müdürü Mimar Fulden Baran Toz'un eşliğinde ve gözetiminde yapılan alan ziyaretleri ve fotoğraf çekimleri doğrultusunda, tasarım ekibi ile konu hakkında görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Çalışma, 5. European Conference on Science, Art and Culture (ECSAC)'da sunulmuştur. Makalede,

ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Akcan, E. (1994). Sanatın ve Mimarlığın Göreli Özerkliği / Özgürlüğü Üzerine. *Mimarlık*, 32(2), 21-22. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/428/6147.pdf>
- Aksoy, E. (1972). Mimarlık Anlayışları ile İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişkiler. *Mimarlık*, 10(8), 24-25. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/422/6615.pdf>
- Akyüz, Ş. (2019). Listelist. Erişim Adresi: <https://listelist.com/wabi-sabi-nedir/>
- Arcan, E. F. ve Evcı, F. (1987). *Mimari Tasarıma Yaklaşım 1 Bina Bilgisi Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Yıldız Üniversitesi Yayınları.
- Aslan Dinçay, D. (2019). İç Mekana Taşındığı Anlam İle Doğal Taş. *Natura*. Erişim Adresi: <http://www.naturadergi.com/anasayfa/ic-mekana-tasidigi-anlam-ile-dogal-tas/>
- Aydınlı, S. (2015). Meslek Etiği. *Mimarlık*(384). Erişim Adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=398&RecID=3700>
- Çakır, O. (2012). Kamusal Mekân. *Mimarlık*(367). Erişim Adresi: <http://mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=381&RecID=2996>
- Ellialtıoğlu, B. (2007). *Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme*. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erarslan, A. (2014). Mimaride Anlam; Yapıdaki "Sembolik Dil" üzerine bir değerlendirme. *Tasarım+Kuram*, 10(18), 18-35. Erişim Adresi: <https://www.tasarimkuram.com/TR/jvi.aspx?un=DTJ-29974&volume=10&issue=18>
- Erbay, M. (2019). Kişisel fotoğraf arşivi
- Erbay, M. (2021). İç Mekânda Biyofilik Tasarım ve Uygulama Alanı Olarak Bir Sağlık Yapısı: Memorial Bahçelievler Hastanesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 6(2), 529-551. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/my/issue/64389>
- Erkan Yazıcı, Y. ve Çakıcı Alp, N. (2017). Duyuların Mekânsal Deneyimleri Şekillendirmesi: Sagrada Familia Kilisesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Art-e Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10(19), 55-77. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduarte>
- Erkmen, A. (2019). *Mimarizm Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu*. Erişim Adresi: https://www.mimarizm.com/mimarlik-ofisleri/mimaristudio_130199

- Eroğlu, F. (2018). *İşitme Duyusunun İç Mekan Bağlılığının Artırılmasına Yönelik Kullanımı*. (Yüksek Lisans Tezi) Erişim adresi: <https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/18080>
- Feng Şui. (2021, 15 Eylül). *Vikipedi* içinde. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Feng_%C5%9Eui
- Gezgin, S. ve İralı, A. (2017). *Gelişen Teknoloji Değişen Mekan*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Gombrich, E. (1983). Hegel ve Sanat Tarihi. *Mimarlık*, 21(7), 22-27. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/489/7181.pdf>
- Gümüş, İ. (2019). Duyular Mimarlığı ve Zumthor. *Yapı*(449). Erişim Adresi: <https://yapidergisi.com/duyular-mimarligi-ve-zumthor/>
- Günel, B. (2006). *İnsan-Mekan İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-sosyal Kalitenin İrdelenmesi*. (Doktora Tezi) Erişim adresi: <https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/8502>
- Hasol, D. (2012). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (12. b.). İstanbul: Yem Yayın.
- Koyuncu, E. (2012). *Feng Shui Pusula İçinizde* (1. b.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lefebvre, H. (2008). *The Production of Space*. London, Blackwell Publishing.
- Memorial. (2019). Erişim Adresi: <https://www.memorial.com.tr/>
- Memorial. (t.y.). Erişim Adresi: <https://sanalgezinti.com/yeni/memorial/bahcelievler/index.html>
- Nalbantoğlu, H. (1997). Teknoloji Sorununa Bazı Felsefî Yaklaşımlar Üzerine. *Mimarlık*, 35(4), 24-31. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/506/7426.pdf>
- Öymen Gür, Ş. (1998). Eleştirel Yorumlarda Mimari Kavramlar-2. *Yapı*(197), 65-80.
- Özel, M. (2017). Zumthor Mimarlığında Kutu Fikri. *Mimarlık*(398). Erişim Adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=412&RecID=4314#>
- Pallasmaa, J. (2018). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular* (4.b.). İstanbul: YEM Yayınları.
- Roth, L. (2006). *Mimarlığın Öyküsü*. (Ö. Erduran, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Salvan, S. (1999). *Architectural Theories of Design* (3.b.). Quezon City: JMC Press.
- Sennett, R. (1999). Dokunma Duyusu. *Mimarlık*, 37(5), 7-10. Erişim Adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/534/7868.pdf>
- Şenkal Sezer, F. (2015). Kullanıcı Memnuniyetinin Konfor Koşulları Açısından Değerlendirilmesi: Bir Eğitim Binası Örneği. *Trakya University Journal of Engineering Sciences*, 16(1), 11-19. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tujes/issue/21550>
- Taşçı, H. (2014). *Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekan, Meydan* (1.b.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ulusoy, S. (2019). Kişisel fotoğraf arşivi
- Ulusoy, S. (2021). *Üst yüzey kaplamaları özelinde iç mekân yapısal detayları üzerine bir sınıflandırma önerisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Erişim adresi: <https://www.ktu.edu.tr/fbeicmimarlik-tgyukseklisanst3857>

Yüksel, H. Z. (2018). Memorial Bahçelievler Hastanesi Zoom / TPU Mimarlık. *Natura*, 100-107
Erişim Adresi: <http://www.naturadergi.com/online-dergi/eski-yayinlar-old-magazines/>.

To Cite This Article: Atmaca, G. and Reyhan, K. (2021). Adaptive Reuse in Restored Historic Buildings: A Field Study in Unye. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 82-99.

DOI: 10.53463/inda.2021vol1iss2pp82-99

Submitted: 12/10/2021

Revised: 21/11/2021

Accepted: 28/11/2021

ADAPTIVE REUSE OF HISTORIC HERITAGE BUILDINGS: A CASE STUDY OF UNYE

Tarihi Miras Yapılarında Uyarlamalı Yeniden Kullanım: Ünye Alan Çalışması

Göksu ATMACA¹, Kader REYHAN²

Öz

Tarihi yapılar bir kültürel miras olarak, geçmişimizi yansıtan somut varlıklardır. Kültürel değere sahip taşınmaz kültür varlıklarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. Geçmiş ve gelecek arasında bir köprü görevi üstlenen bu değerlerin sürdürülebilmesi, onların kullanımıyla doğru orantılıdır. Restore edildikten sonra, kendi haline bırakılan her yapı tekrardan kaybolma ve yok olma durumuyla karşı karşıya kalacaktır. Bu kapsamda koruma yöntemlerinden biri olarak tercih edilen uyarlamalı yeniden kullanım, işlevsel olarak varlığını tamamlayan ancak fiziki olarak kısmen veya tamamen bir şekilde varlığını devam ettiren kültürel değerlerin, restorasyon aşamasından sonra başka bir işlevle hayata kazandırılmasıdır. Bu makalede, tarihi yapılarda yeni işlev sonucunda iç mekân kurgusundaki değişimlerinin kültürel sürdürülebilirliğe katkısı incelenmektedir. Bu çalışmanın hedefi, tarihi yapıların gelecek kuşaklara aktarılması için koruma yöntemlerinden biri olan uyarlamalı yeniden kullanım kapsamında Kültür Yolu Projesi kapsamında uyarlamalı yeniden kullanım ile yeni işlev kazanan tarihi miras yapıları üzerinden irdelenmesidir. Çalışmanın içeriğinde seçilen örnek yapıların tarihsel gelişim ve mimari özelliklerin incelenmesi ve sonrasında bu özelliklere dayalı biçimlenen restorasyon değerlendirmesi ve bu değerlendirmeyi tamamlayan uyarlamalı yeniden kullanımın tüm boyutları tartışılmaktadır. Çalışmanın oluşumunda çalışma yöntemi olarak literatür taraması yapılmış, saha çalışması ile görsel veriler ve ilgili kişilerden tarihi yapılarla ilgili bilgiler toplanarak konu irdelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari restorasyon, uyarlamalı yeniden kullanım, kültürel miras, sürdürülebilirlik

Abstract

Historical buildings are tangible assets that reflect our past as a cultural heritage. It is of great importance to conserve and transfer these immovable cultural assets to future generations. The sustainability of these values, which act as a bridge between the past and the future, is directly proportional to their use. After being restored, every structure left to itself will face the situation of disappearance and destruction again. In this context, adaptive reuse, which is preferred as one of the conservation methods, is the bringing to life of cultural values that complete their existence functionally but continue their existence physically, partially or completely, with another function after the restoration phase. In this article, the contribution of the changes in the interior design to the cultural sustainability as a result of the new function in historical buildings is examined. The aim of this study is to examine the historic heritage buildings that have gained a new function with the Cultural Road Project, within the scope of adaptive reuse, which is one of the conservation methods for transferring historical buildings to future generations. In the content of the study, the historical development and architectural features of the selected examples are examined, and then the restoration evaluation based on these features and all dimensions of adaptive reuse that completes this evaluation are discussed. In the formation of the study, literature review was initially made, subsequently, visual data and oral information about historical buildings were collected from the relevant people through field survey. Collected data, then then examined and evaluated in the frame of concept.

Keywords: Architectural restoration, adaptive reuse, cultural heritage, sustainability

¹ **Correspondence to:** Student of Restoration Master's Degree Program, Eskisehir Osmangazi University, Eskişehir, goksuatmaca9595@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-5196-3021

² Assist. Prof. Dr., Eskisehir Osmangazi University, Eskişehir, kaderreyhan@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-2564-1907

1.GİRİŞ

Tarihi yapılar, bir topluma ait kültürün somut kanıtı olarak tarihte olan yaşanmışlıkların ve özelliklerin karakterlerine sahip olmaktadır. Bu sebeple tarihi yapıların korunması, içlerinde barındırdıkları içsel mirasları ve kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması demektir (Langston, 2008). Restorasyon, yapının inşa edildiği zamandaki durumuna geri döndürülmesidir; yenileme kavramı ise yapında mevcut standartları ve kodların (Bullen, 2007) karşılanmasını sağlayacak şekilde bir değişim geçirmesi demektir.

Tarihi, sanatsal ve teknik değeri olan bir yapının, kültürel ve tarihsel bir belge olarak bir yandan özgün nitelikleri ile korumak ve geleceğe aktarmayı sağlayan her türlü teknik ve mimari müdahaleler “koruma” eylemi olarak kabul edilmektedir (Kuban, 2000). Yapıya uygulanacak her türlü teknik ve mimari müdahaleler konusunda, literatürde karşıt görüşler bulunmaktadır. Bu konuda, Emmanuel Violet-le-Duc ile John Ruskin ve William Morris’in bakış açıları örnek olarak verilebilir. Emmanuel Violet-le-Duc’a göre bir yapının korunmasının en iyi yolunun yapıya ait olan yeni bir işlevin bulunması gerektiğini belirtirmiştir. John Ruskin ve William Morris’e göreyse herhangi bir tarihi yapının restore edilmesinin ölümleri diriltmek kadar imkânsız olduğunu, tarihi yapılarda koruma için düzenli bakım yapılması gerektiğinden bahsetmişlerdir (Brebba ve Binda, 2011).

1933 yılında II. Dünya Savaşından sonra tarihi kentlerde ve eserlerde koruma ve yeniden canlandırma üzerine yayımlanan (Abacı, 2018) Atina Tüzüğü Madde 4’e göre, ayakta kalmayı başaran anıtlar için, özgün işlevlerinden çok uzak olmayan ve yapılması gereken uyarlamalardan sonra yapıya hasar vermemek kaydıyla yeni işlev vermesinin kabul edilmesinden bahsedilir. Aynı zamanda, tarihi yapıların özgün özellikleri ve taşıdığı değerler korunarak yeniden işlevlendirilmesi temel yaklaşımıyla uyarlamalı yeniden kullanım kavramının ana çizgisi Venedik Tüzüğü’nün 5. maddesinde belirlenmiştir (Ahunbay, 2019). Korumada altı çizilmiş önemli husus, özgün işlevini kaybetmiş ve yok olmaya yüz tutmuş tarihi yapıların işlevinin günümüz ihtiyaçları gözetilerek yapının özgün özelliklerini ve değerlerini kaybetmeden uyarlanarak yeniden kullanımına işaret etmektedir. Teorik olarak uyarlamalı yeniden kullanım kavramı, mevcut yapılarda yeni işlevler kazanma yeni bir olgu olmamaktadır. Tarihi süreçte, yapısal olarak sağlam olan mevcut yapılarda ihtiyaçlar dâhilinde yeni işlevler kazandırılmıştır. Bu kapsamda Rönesans döneminde klasik anıtların dönüştürüldüğü veya Fransız Devrimi sırasında dini yapıların endüstriyel ve askeri kullanımlar için yeni işlevler kazandığı görülmektedir. Burada yapılan yeniden işlevlendirme, kültürel mirasın korunması olmamakta, pragmatik bir yaklaşımla işlevsel ve finansal olmaktadır (Brebba ve Binda, 2011).

Koruma konusunun, tarihsel bir evrim geçirerek 2000’li yıllardaki içeriğine kavuştuğu görülmektedir (Kayalı ve Türk, 2005). 2000’li yıllardan sonra koruma, kültür ve doğa varlıklarının bakımını yapmak,

taşınmaz kültür varlıklarının kullanımı, onarımı ile bozulmasını önleyerek sonraki kuşaklara aktarabilmek için yapılan her çeşit çalışma olarak tanımlanmaktadır (Alsaç, 1992).

Tarihi yapılar inşa dönemine ait toplumun sosyo-kültürel yapısına, yaşam biçimine ve dönemin mimari üsluplarına dair bilgiyi günümüze taşımaktadırlar. Böylelikle, bu tarihi kültür varlıkları toplumun yaşantısı, değerlerini ve toplumsal belleği yansıtır. Toplumun yaşam biçimine yön veren birçok etkenin biçimlendirdiği fiziksel çevrelerin toplum kültürünü oluşturan bir parça olması ve geçmişe karşı duyulan hayranlığın, tarihi yapıların korunması düşüncesini yaşıtan en büyük kaynak olduğu söylenebilmektedir (Kuban, 2000). Kültürel miras için uyarlanabilir yeniden kullanım yöntemi, yapının korunması, çevresel ve ekonomik getirileri olmasının yanı sıra, tarihi ve mirası korumayı da kapsamaktadır (Bottero, D'Alpaos, ve Oppio. 2019).

Herhangi tarihi yapı için sürdürülebilir koruma yöntemi, sürdürülebilir tasarım ve tarihi koruma ilkelerinin harmanlanması sonucu ortaya çıkmaktadır (Conejos, Langston ve Smith, 2011). Tarihi yapıların ve kültürlerin sürdürülebilirliği, o yapıların kullanımı ile doğru orantılı olmaktadır. Tarihi yapıların korunması kapsamında, günümüze kadar pek çok çözüm geliştirilmektedir. Korunma çeşitlerinden biri olan uyarlamalı yeniden kullanımın, tarihi bir yapının, fiziksel olarak varlığını devam ettirebilen, zaman içinde inşa edilme amacından farklı olarak yeniden işlevlendirilmesidir. Bu durumda yapıların ve kültürlerin devamlılığının sağlanabilmesi için, bulundukları dönem koşullarına uygun olan yeni işlevlerin verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, yapılarda kültürel mirasın sürdürülmesini sağlama, günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeni işlev kazanmasının ekolojik olarak katkısı da bulunma ve yapının tekrar terk edilmesi durumunda yeniden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olmasını da önlemektedir (Karslı ve Aytis, 2018).

Literatür çalışmalarında uyarlamalı yeniden kullanım, kullanılmayan veya yıkılmış bir yapının farklı bir amaç doğrultusunda yeni bir yapıya dönüştüren süreç (DEH, 2004); güncel ihtiyaçlar doğrultusunda değişen gereksinimler için yapının performansının yükseltilmesi ancak orijinal yapının mümkün olduğunca korunması (Latham, 2000); yapının kullanıcısı tarafından istenilen değişimler için bir yapının dönüştürülmesi (Douglas, 2002); mevcut kullanım dışında yapının herhangi bir kullanım için yenilenmesi veya rehabilitasyonu (Dolnick ve Davidson, 1999) olarak tanımlanmaktadır (Bullen, 2007). Uyarlamalı yeniden kullanımda esas unsur, yapının çevresiyle kurduğu etkileşim çerçevesinde değişen ve dönüşen yaşam biçimine cevap verecek işlevler ile yeniden değerlendirilmesi ve yeni işlevle birlikte yapının taşıdığı ve çevreye kazandırdığı değerler ile yorumlanmasıdır (Günçe ve Mısırlısoy, 2019). Buna göre, yapı çevresiyle birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde, değişim ile yaratılan sosyal, kültürel ve tarihsel bağlantı sürekliliği ile yapının toplumsal bellekteki yeri korunmuş olmaktadır. Tarihi yapıların, mümkün olduğunca çağdaş yaşamın

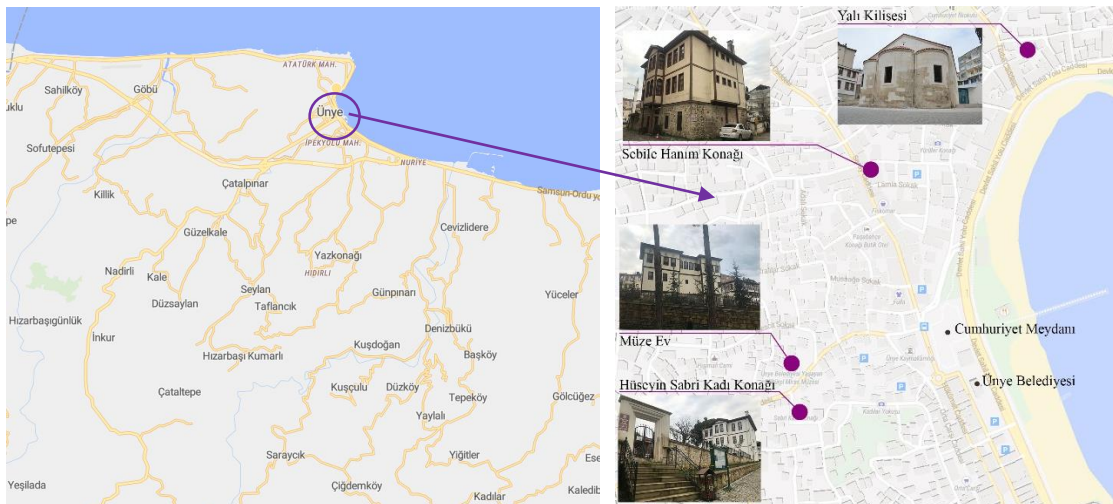
gerekliliklerini yerine getirerek korunması ve sürdürülebilirlik kavramıyla birlikte; tarihi ve kültürel miras kayıplarının önüne geçilmesi ve tarihi çevre bilincinin oluşması sağlanmaktadır (Mısırlısoy ve Günçe, 2016).

Bu çalışmanın esas amacı, geçmişten günümüze kadar gelen ancak yıkılarak veya yanarak bir kısmı ile varlığını sürdürmeye devam etmiş tarihi yapıların, kültürel devamlılığı sağlaması amacıyla Ünye Belediyesi tarafından restore edilerek yeniden işlevlendirme ile hayata döndürülen tarihi yapıların, orijinalliklerini ne kadar korudukları incelemektir. Bu çalışmayla birlikte geçmişten günümüze oluşmuş değişimleri ortaya koyarak uyarlamalı yeniden kullanım durumu değerlendirilecektir.

Bu çalışma kapsamında, kültürel mirasın bir parçasını oluşturan tarihi Ünye yapıları, koruma yöntemlerinden birisini oluşturan tarihi yapıların restorasyonu ve sonrasında yapıların yeniden işlevlendirilmesi kapsamında incelenecektir. Böylece taşıdıkları değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarımında bu yaklaşım sorgulanacak ve bulgular detaylı olarak tartışılmaktadır.

2. UYARLAMALI YENİDEN KULLANIM: ÜNYE ALAN ÇALIŞMASI

Ünye, Ordu ilinin bir ilçesidir. Karadeniz bölgesinde Samsun ve Giresun arasında, deniz kenarında olan bir ilçedir. Cevizdere vadisinde 1944-1945 ve 1963 yıllarında yapılan kazılarda, yontma ve cilalı taş devirlerine tarihlenen yaşama ait buluntular sonucu, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Ünye'de toplam 108 adet Tescilli Kültür Varlığı bulunmaktadır (Ordu Valiliği resmi internet sayfası, 2021). Tecilli yapıların çoğu sivil mimari örneklerinden oluşmaktadır. Tarihi anıtsal ve sivil taşınmaz kültür varlıklarının belli başlıları; Ünye Kalesi, Ünye Müze Ev, Kadılar Yokuşu, Yalı Kilisesi, Sebile Hanım Konağı, Hüseyin Sabri Kadı Konağı, Hamamlar, Anıt Ağaç' tır.

Şekil 1. Yalı Kilisesi, Sebile Hanım Konağı, Yaşayan Kültürel Tarih Müzesi (Müze Ev) ve Hüseyin Sabri Kadı Konağı'nın kentteki konumu ("Kültür Envanteri, (2021)" haritası üzerinde yapı tespiti)

Alan çalışması kapsamında, konu çerçevesinde Şekil 1’de görüldüğü üzere Ünye Yalı Kilisesi, Sebile Hanım Konağı, Yaşayan Kültürel Tarih Müzesi ve Hüseyin Sabri Kadı Konağı Ünye içerisindeki konumları, taşıdıkları değerler ve büyüklükleri dikkate alınarak seçilmiştir. Seçilen örneklerin inşaa süreci ve tarihsel gelişimi, mimari özellikleri ve restorasyon süreci birbirini takip eden bir dizgede incelenmiş ve uyarlamalı yeniden kullanım yaklaşımı değerlendirilmiştir. Uyarlamalı yeniden kullanım kavramı, literatür taramasıyla analiz edildi; kavram kapsamında incelenecek olan örnek yapılar için saha çalışması yapıldı; gerekli veriler için belediye ve Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivinden kaynak alındı. Elde edilen veriler sonucunda yazı, tablo ve resimlerle desteklendi.

2.1. Ünye Yalı Kilisesi

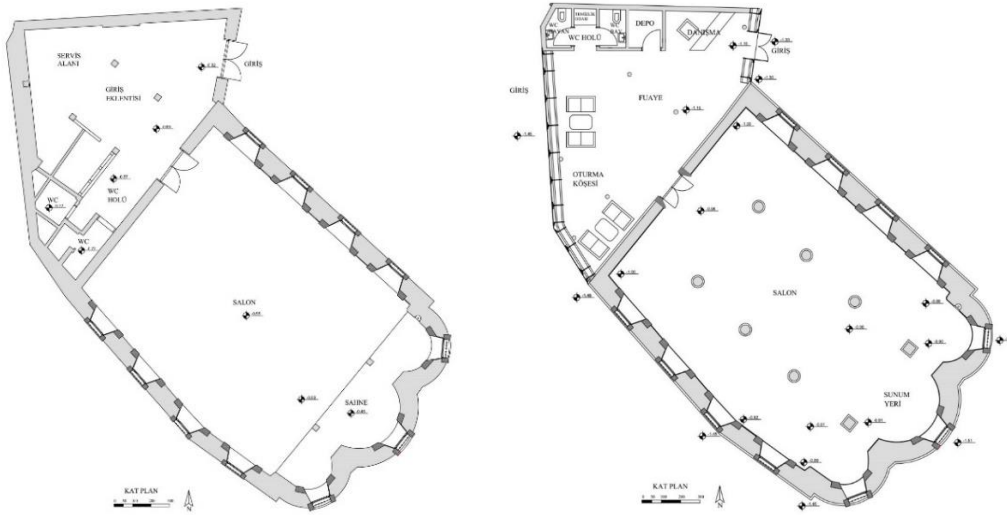
19. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilen kilise, Rumlar tarafından ibadet amaçlı olarak kullanılmaktadır. 1915 yılında gerçekleşen Ermeni tehciri sonrasında, Ermeni cemaati tarafından ibadet amaçlı kullanılmaya devam etmektedir. 1923 yılında gerçekleşen Lozan Mübadelesiyle birlikte kilise cemaatsiz kalınca, diğer kiliseler gibi metruklaşmaya başlamaktadır. Boş kalan kilise, kısmi bakımla onarılarak 1937-1950 yıllarında mazot kullanılarak elektrik elde edilen bir santral olarak kullanılmaktadır. 1960’lı yıllarda, düğün tiyatrosu, gösteri amaçlı kullanılmaktadır. 1980’lerde çoğunlukla depo olarak kullanılan, daha sonraları bazı onarım ve yenilemelerle düğün salonu olarak kullanılmaktadır (Ünye Tarihi Araştırma Grubu, 2021). 2012-2014 restore edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1.

Yalı Kilisesi Künyesi (Atmaca, 2021)

	Yapı Adı	Ünye Yalı Kilisesi
	Orijinal Adı	Meryem Ana Panagia Kilisesi
	Konum	Ordu-Ünye
	Orijinal Kullanım	Kilise
	Yeni İşlev	Çok Amaçlı Salon
	Mimari Yapı	Ortodoks Kilisesi
	Yapı Malzemesi	Ünye Taşı
	Plan Şekli	Dikdörtgen

Yalı Kilisesi, diğer Ortodoks kilise özelliklerini barındırarak dikdörtgen planlıdır. Kiliseler genel olarak haç şeklinde olmaktadır ancak kilisenin küçük yapısından kaynaklı olarak dikdörtgen form şeklinde kalınmıştır. Mihrap kısmı üç çıkıntı şeklinde inşa edilmiştir.

Şekil 2. Ünye Yalı Kilisesi rölöve (Samsun Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivi, 2021); restorasyon planı (Ünye Belediyesi arşivi, 2021)

Kilisenin ana girişi Batı yönündedir. Kilisenin içi narteks, nef, apsis bölümlerinden oluşmaktadır. Narteks adı verilen bölüm; Hristiyan olmaya hazırlanan insanların eğitim aldığı bölümdür. Aynı zamanda bu bölüm ceza alanların bekletildiği yer olmaktadır. Nef adı verilen bölüm; ana gövdeyi oluşturmaktadır. İki sıra halinde toplam 8 sütun bulunmaktadır. Şekil 2’de rölöve çalışması sırasında yapılan araştırmalarda bu sütunların temelleri bulunmamıştır. Kilisenin yapıldığı döneme ait diğer kiliseler incelenerek, bu sütunlar eklenmiştir (Samsun Kültür Varlıkları Koruma Kurulu, 2021). Normalde diğer kiliselerde ana gövdede farklı işlevler için pek çok bölüm bulunmaktadır. Ancak Yalı Kilisesi’nin küçük olması sebebiyle burada bölümler görülmemektedir (Tablo 2).

Tablo 2.

Yalı Kilisesi Restorasyon Süreci Aşamaları (Türkiye Kültür Portalı, 2021); (Ünye Tarihi Araştırma Grubu, 2021); (Atmaca, 2021)

Restorasyon Öncesi	Restorasyon Aşaması	Restorasyon Sonrası
		

Apsis adı verilen diğer bölümse; vaftiz, düğün tövbe gibi kutsal törenlerin yapıldığı yerdir. Girişin hemen karşısında konumlandırılmıştır. Vaftizin vaaz yaptığı kürsü de burada bulunmaktadır. Üç oval şekilde olan bu yapı, camilerdeki mihraba benzetilmektedir. Ortodoks kiliselerinde törenler sırasında oturmak saygısızlık olarak görüldüğü için, nef ve apsislerde oturmak için bank veya sıralar bulunmamaktadır.

Tarihi yapı, tarihsel süreçte, farklı kullanımlar için, orijinali koruma kaygısı olmadan sadece günün şartlarında binayı kullanmayı amaçlayan bir bilinçle, bilinçsiz bir şekillerde onarımlar görmektedir. Bu sebeple, kilisenin hatalı onarımlarını kapatmak ve orijinalini yakalamak amacıyla, nerdeyse tamamına yakın kısmı yıkılarak yeniden inşa edilmektedir (Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, 2021). Kilisenin yapımında kullanılan malzemelerde zemin kaplamasında, doğal taş kaplama yapılmaktadır. Duvarlar kireç sıvalı ve beyaz boyalıdır. Tavanda yine doğal kesme kum taşı kullanılmakta ve kemer ve tonozlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda tavan kireç sıvalı ve beyaz boyalıdır.

Şekil 3. Yapının yeni işlevi doğrultusunda, yapının ihtiyacı olan yeni hacimler için yapıya eklenen giriş hacminin fotoğrafları (Atmaca, 2021)

Yapının orijinal işlevinde yer almayan ancak yapıya verilen yeni işlevde, ihtiyaçlar doğrultusunda modern eklemeler yapılmıştır. Şekil 3'te görüldüğü üzere, yeni eklemeler tarihsel dokuyla bir bütünlük sağlamamaktadır. Eklenen bu fuaye alanı, araziyle uyumlu bir şekilde yapıya entegre edilmektedir. Kilisenin orijinal halinde olmayan ancak restorasyon sırasında verilen yeni işlevle yapıya dahil edilen bir fuaye alanı eklenmiştir. Alanın cephelerinin cam olması yarı saydam bir geçiş alanı oluşturmaktadır. Daha önce kilise işlevindeyken olmayan ancak daha sonraki zamanlarda ihtiyaç doğrultusunda yapıya eklenen danışma, depo, tuvalet ve oturma köşesi bu alanda yeniden konumlandırılmıştır.

2.2. Sebile Hanım Konağı

1877 yılında, Şamdan gelen Arapzade İsmail Efendi tarafından ailesi için yaptırılmıştır. Yapının donanımı ve taş işçiliği geç dönem Osmanlı kategorisinde yer alsa da mimari tarzı bakımından yapı erken dönem kategorisine alınmaktadır (Tablo 3) ("Sebile Hanım", 2021).

Tablo 3.

Sebile Hanım Konağı Künyesi (Atmaca, 2021)

Yapı Adı:	Sebile Hanım Konağı
Orijinal Adı:	-
Konum:	Ordu-Ünye
Orijinal Kullanım:	Konak
Yeni İşlevi:	Butik Otel
Mimari Yapı:	Osmanlı Mimarisi
Yapı Malzemesi:	Taş, Ahşap
Plan Şekli:	Dikdörtgen

Tarihi yapı 3 kattan oluştuğu ve birinci ve ikinci katlarında dışa doğru çıkıntılarının olduğu görülmektedir. Yapının cephelerinde simetrik unsurlar görülebilmektedir. Samsun Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'ndan alınan rölöve projesinin incelenmesi sonucunda zemin katta mutfak, 3 oda, sarnıç, 2 merdiven, giriş holü ve sofa görülebilmektedir. İkinci katta 6 oda, 1 sekilik, WC/banyo ve kat holü görülebilir. İkinci kat birinci katla aynı olmaktadır ancak sekilik kısmı kat holünden hacim alarak oda olarak kullanıldığı görülmektedir. Tarihi yapının Tablo 4'te de görüldüğü gibi taş olan kısmının sağlam kaldığı ancak üst katların kullanılamayacak konumda olduğu görülebilmektedir.

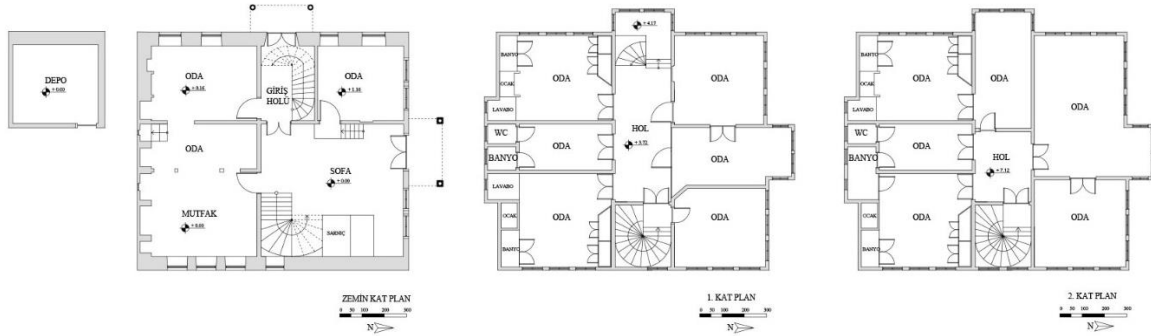
Tablo 4.

Sebile Hanım Konağı Restorasyon Süreci Aşamaları (Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivi, 2021); (Varilci, 2021); (Atmaca, 2021)

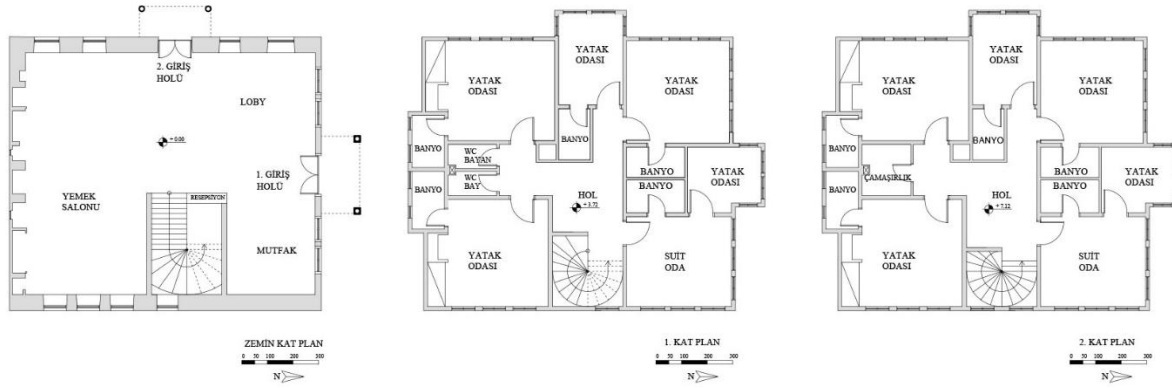
Restorasyon öncesi	Restorasyon aşaması	Restorasyon sonrası
		

Şekil 4'te de görüleceği üzere, zemin katta mutfak hacminde yer alan ocaklık, birinci ve ikinci katta yapının batı cephesinde yer alan odalarda görülebilmektedir. Oda içlerinde dolap, ocaklık yanında konumlandırılmış banyo bulunmaktadır. Tarihi yapının iç kısımlarında ahşap tavan kaplamaları olduğu görülebilmektedir. Yapının orijinalliğine uymayan, yeni işlev doğrultusunda yapının ihtiyacı

olan yatak, TV, kalorifer gibi ögeler eklenmiştir. Dış cephede yer alan kat silmeleri orijinaline uygun olacak şekilde yeniden yapılmıştır. Birinci ve ikinci katta yer kuzey ve doğu cephelerinde, cumba çıkıntısı, ahşap kolonları ve taş kolan ayakları görülmektedir.

Şekil 4. Sebile Hanım Konağı rölöve projesi plan çizimleri (Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivi, 2021)

Şekil 5. Sebile Hanım Konağı restorasyon projesi plan çizimleri (Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivi, 2021)

Restorasyon projesi ile mekânsal kurguda değişiklikler olmaktadır. Eskiden bir konak olan bu tarihi yapının işlev değişikliğinden sonra yüklendiği otel fonksiyonu sebebiyle ana mekân kurgusu farklılaşmaktadır. Şekil 5'te de görüleceği üzere zemin katta yer alan iç duvar yıkılarak içi boş bir dikdörtgen hacim elde edilmiş ve bu kat mutfak, yemek salonu, lobi, resepsiyon olarak işlevlendirilmiştir. Yapının orijinalinde var olan iki merdivenden kuzey cephesinde kapının önünde yer alan merdiven iptal edilmiştir. Birinci katta merdiven hacminin olduğu ve eskiden sekilik olarak kullanılan bu alan, yeni işlevle birlikte oda olarak kullanılmaktadır. Doğu cephesinde yer alan cumba hacminin de içinde olduğu kısmın L şeklinde bir sofa, sonraki kullanımlarında bir panelle kapatılmış ve oda işlevi almış. Restorasyon projesiyle birlikte burayı ikiye bölerek odalara WC/banyo olarak eklenmiş, diğer yarısıysa güney cephesinde yer alan odaya ek oda olarak eklenerek süit odayı oluşturmuştur. Batı cephesindeki odalarda yer alan ocaklıkların yerlerinde olduğu görülebilmektedir. Aynı zamanda bu cephede yer alan odalara, yapının orijinalindeki WC/banyo bölünerek oda WC/banyosu olarak eklenmiştir. Bu hacimlerin ön kısmında yer alan WC holünün bir kısmı

restorasyon sonrası ortak kullanım için WC'ye dönüştürülmüş. Birinci kat ve ikinci katın aynı olduğu ancak kat WC'si olarak kullanılan hacmin bu katta çamaşırlık olarak kullanıldığı Şekil 5'te de görülebilmektedir.

2.3. Yaşayan Kültürel Tarih Müzesi (Ünye Müze Ev)

Yapı üzerinde yer alan taşlardan birinde restorasyon sırasında 1759 tarihi yazdığı görülmüş, bu sebeple yapım yılının bu tarih olduğu düşünülmektedir. Bu konak dönemin kaptanlarından olan Kaptan Server Bey tarafından ailesi için yaptırılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5.

Yaşayan Kültürel Tarih Müzesi (Ünye Müze Ev) Künyesi (Atmaca, 2021)

Yapı Adı:	Yaşayan Kültürel Tarih Müzesi (Ünye Müze Ev)
Orijinal Adı:	-
Konum:	Ordu-Ünye
Orijinal Kullanım:	Konak
Yeni İşlevi:	Müze
Mimari Yapı:	Osmanlı Mimarisi
Yapı Malzemesi:	Taş, Ahşap
Plan Şekli:	Dikdörtgen

Tarihi yapı 3 kattan oluştuğu ve ara kat ve birinci katların köşelerinde odaların olduğu kare şeklinde dışa doğru çıkıntılarının olduğu görülmektedir. Yapının cephelerinde birbirini tekrar eden unsurlar olduğu görülebilmektedir. Ünye Belediyesi arşivinden alınan rölöve projesinin incelenmesi sonucunda zemin katta ahır, 2 oda ve hol görülebilmektedir. Ara katta 2 oda olduğu görülebilir. Ancak bu odalar arası bir bağlantı bulunmamaktadır. Her odaya zemin kattan dikey sirkülasyon sağlayan ayrı merdivenler bulunmaktadır. Tarihi yapının Tablo 6'ta da görüldüğü gibi taş olan kısmının sağlam kaldığı ancak üst katların kullanılamayacak konumda olduğu görülebilmektedir. Şekil 6 ve Şekil 7'de görüleceği üzere, yapının yeni işlevinin müze olması sebebiyle hacimler arası bağlanma veya ayrılma bulunmamaktadır. Yapıda restorasyon sonrasında gerçekleşen hacimsel farklılık, zemin katta yer alan kuzey cephesindeki kapının yanında yer alan WC'nin yeni işlev doğrultusunda iptal edilmesidir. Yapıda ahşap malzeme kullanımı sebebiyle oluşan hasarlarda onarma yapılmış, tavan süslemeleri korunmuş, hacimlerin formu orijinaliyle aynı olmakla birlikte, müze işlevi için içerisinde taşınabilir yeni objeler eklenmiştir. İç duvarlarda yer alan, ahşap lentolar, yapının cephelerinde kat silmeleri

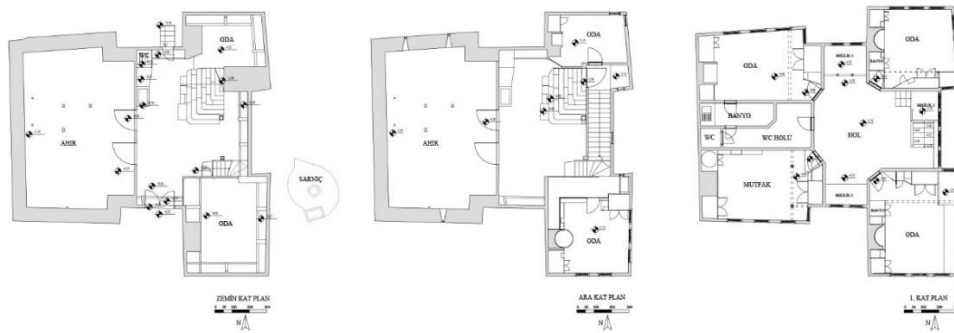
bulunmaktadır. Birinci katta yer alan odaların pencerelerinin üzerinde, vitray camların olduğu küçük pencereler konumlandırılmıştır.

Tablo 6.

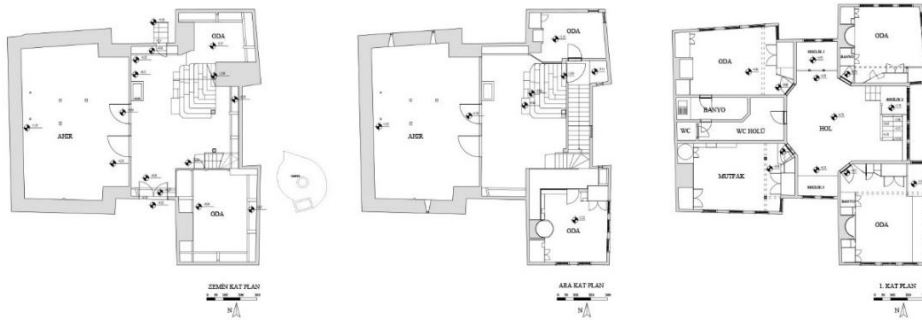
Restorasyon Sürecinin Karşılaştırılması (Mapio, 2021); (Atmaca, 2021)

Restorasyon öncesi	Restorasyon aşaması	Restorasyon sonrası
		

Birinci katta 3 ayrı sekililik, 3 oda, mutfak, WC/banyo ve sofa bulunmaktadır. Mutfak hacmi maketlerle ve tarihi eşyalarla o dönemi yansıtacak şekilde tasarlanmış. Odalarda sedir, ahşap dolap, ocaklık, ahşap duvar ve tavan kaplaması, mumluk raflarının bulunduğu görülmektedir.

Şekil 6. Müze ev rölöve projesi plan çizimleri (Ünye Belediyesi arşivi, 2021)

Şekil 7. Müze ev restorasyon projesi plan çizimleri (Ünye Belediyesi arşivi, 2021)

2.4. Hüseyin Sabri Kadı Konağı

19.yy'da Çoldurzade Ali Rıza Bey'in oğlu Hüseyin Sabri tarafından yapılan bir konaktır. 2017 yılında başlayan restorasyon çalışmaları, 2019 yılında tamamlanmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7.

Hüseyin Sabri Kadı Konağı Künyesi (Atmaca, 2021)

Yapı Adı:	Hüseyin Sabri Kadı Konağı
Orijinal Adı:	-
Konum:	Ordu-Ünye
Orijinal Kullanım:	Konak
Yeni İşlevi:	Konuk Evi/Otel
Mimari Yapı:	Erken dönem Osmanlı Mimarisi
Yapı Malzemesi:	Taş, Ahşap
Plan Şekli:	Dikdörtgen

Tarihi yapı 3 kattan oluşmaktadır ve bir kadı tarafından yaptırılmaktadır. Burada da giriş katın taş, üst katların ahşap olduğunu görmekteyiz. Yapıya bakıldığında simetrik unsurları görebilmekteyiz. Zemin katta mutfak bulunmaktadır. Tarihi yapının zemin katında var olan taş işlemelerinin olduğu çeşme, denizlikler, yer döşemesi ve taş olan bazı merdiven basamakları orijinal haliyle korunmaktadır. Yaşam alanlarının üst katlarda olduğu görülmektedir. Yapıya biri doğu biri kuzey olmak üzere iki giriş bulunmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8.

Restorasyon Sürecinin Karşılaştırılması (Ordu Manşet, 2021); (Ünye Belediyesi Web Sitesi, 2021); (Atmaca, 2021)

Restorasyon Öncesi	Restorasyon Aşaması	Restorasyon Sonrası
		

Yapıya ait olan merdiven tasarımında giriş katındaki basamakların taş devamının ahşap dönen merdiven şeklinde yeniden uygulandığı görülmektedir. Merdiven boşluğunda pencereler ve ahşap nişler bulunmaktadır. Merdivenle birlikte sofaya çıkılmakta oradan da odalara geçilmektedir. Dönemin şartlarında her odada bir aile yaşamaktadır ve her oda yaşamsal ihtiyaçları karşılayacak şekilde tasarlanmaktadır.

fonksiyonu sebebiyle ana mekân kurgusu farklılaşmaktadır. Bu noktada, zemin kat gelen misafirlerin karşılandığı, kafe ve mutfak şeklinde; 1. Katta misafirlerin oturabileceği, yemek yiyebileceği, toplantıların yapılabileceği ve aynı zamanda yatak odalarının bulunduğu, 2. Katta ise yatak odalarının olduğu yeni bir kurgu söz konusudur.

Yapı orijinalinde var olan giriş ve 1. Kat arasında yer alan iki merdivenden bir tanesi iptal olarak yapıda 3 kat arasında sirkülasyonu sağlayan tek merdiven bırakılmaktadır. Kullanım dışı bırakılan bu merdiven alanı giriş katta, mutfağa ve personel giyinme odasına dönüşmektedir. Eskiden müştemilat olan yer yeni işlev için gerekli olan kazan dairesi ve erkek tuvaletine, eskiden ahır olarak kullanılan hacimse bayan tuvaleti ve elektrik odasına dönüştürülmüştür. Giriş holü fuaye olarak kullanılırken, eskiden hizmetli odası olan hacimse fuayeye katılarak daha geniş bir hacim yaratılmıştır.

Şekil 10. Yeni işlev tarihi yapının iç mekânları (Atmaca, 2021)

Birinci kattaki iptal edilen merdiven boşluğu, bay bayan tuvaletine katılmıştır. Sarnıç tarafındaki merdivenden çıkıldığında sol tarafta yer alan hayat bölümü basın odasına dönüşmüştür. Şekil 10'da görüldüğü üzere, merdivenin tam karşısındaki salon kısmı belediyenin konuk evi olması sebebiyle, konuk kabul odası olarak değerlendirilmektedir. Konuk kabul bölümü, orijinal yapıda yer alan, ikinci hayat, salon ve oda hacimlerinin birleşimiyle oluşturulmaktadır. Toplantı odasında, iki oda birleşimi görülmektedir.

İkinci katta yüklük ve tuvalet kısmı yeni işlev için, bir kısmı yüklük olarak kullanılmaya devam etmiş, bir kısmı eskiden hayat olarak kullanılan daha sonra odaya dönüştürülen kısma, bir kısmı da hayat, salon ve bir buçuk odanın birleşimiyle oluşturulan süit daireye banyo tuvalet olarak eklenmiştir. Merdivenden çıkınca sağda kalan odaya ortadaki odadan ilave yapılmış ve oda içine tuvalet banyo eklenmiştir.

Konağa verilen yeni işlev doğrultusunda gerekli olan duşa kabin ve küvetler yapıya modern birer eklentilerdir. Yapının restorasyonu sırasında orijinalinde var olmayan ısınma ihtiyacını karşılamak için sonradan eklenen kalorifer petekleri mevcuttur. Yapının içinde yer alan bazı mobilyalar orijinal mimariye uygun bulunmakla beraber, dönemin tarihsel yapısını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, günümüzün şartlarının sonucu olarak modern mobilya, aydınlatma vb. eklenmiştir. İç mekânda, kültürel sürdürülebilirliğin en önemli parçalarından biri olan ahşap tavan işçiliği görülmektedir. Aynı zamanda, iç mekânda büyük oranda ahşap kullanımı mevcuttur.

3. SONUÇ

Bir yapının, tasarımı belirleyen önemli faktörlerden biri işlev olmaktadır. Her biri değerli olan tarihi yapıların bazıları günümüzde orijinal işlevlerini yitirmektedirler. Bu yapıların işlevlerini değiştirirken, miras korumacılığına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Zamanın ilerlemesi ve şartların değişmesi insanların ve çevrenin ihtiyaçlarıyla beklentilerini de değiştirmektedir. Tarihi yansıtan ve tekrar aynı şekilde var olması mümkün olmayan yapıların yok olmasının önlenmesi ve varlıklarının sürdürülebilmesi, koruma önlemlerinin alınmasına ve bu yapıların kullanımlarının devamlılığına bağlı olmaktadır.

Koruma yöntemlerinden biri olarak tercih edilen uyarlamalı yeniden kullanımın, başarılı bir şekilde tamamlanması için hem doğru işlev verilmesi hem de doğru işlevin tarih yapıya doğru bir şekilde entegre edilmesi çok önemlidir. Bu noktada başarı bir şekilde gerçekleştirilen restorasyon işlemiyle birlikte, tarihi yapının kültürel öğelerinin sürdürülebilirliği sağlanırken, yapıların toplumsal olarak günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeni işlev kazanması hayata tutunmalarını sağlayacaktır. Restorasyon işlemi sırasında ICOMOS (1999) tüzüğünde, yapının kabul edilebilir yaşam şartlarına sahip olunması için, yeni işlev doğrultusunda gerek duyulan birtakım değişiklikler olabildiği maddesi yer almaktadır. Ancak bu yapının geçmiş ile bir bağ kurduğu göz önüne alınarak, geçmiş izlerinin kaybetmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çalışmada incelenen, işlevini yitirmiş varlığını kısmen de olsa hala devam ettiren dini ve sivil mimari yapıları kapsamında Ünye Yalı kilisesi ve Hüseyin Sabri Kadı Konağı analiz edilmektedir. Bu çalışmada yeni işlev kazanan yapıların, yapısal değişimler ve bunun neticesinde mekânsal kurgudaki farklılaşma, kültürel katmanların okunması ve devamlılığı gibi kriterler doğrultusunda incelenmektedir. Her yapıda, kendilerine özgü farklı tasarım süreçleri gerçekleşmektedir. Yalı kilisesi tarihsel sürecinde pek çok kez işlev değiştirmesi sebebiyle yıpranmış; konaklarsa, bakımsızlıktan, ahşap malzeme kullanımından kısmen yıkılmıştır. Şehirde konumları gereği önemli yerleri olan bu yapılar, restorasyon projesiyle yeniden canlanmış ve günümüz şartları doğrultusunda gerçekleşen bu

canlanma getirisi olarak Yalı kilisesine, modern malzemeler kullanılarak yarı saydam bir alan oluşturulmuş, Konaklara ise modern parçalar eklenmiş. Yapılar iç mekân kurgusunun sürdürülebilirliğine dikkat ederek, yeni işlevin ihtiyaç duyduğu iç mekân konforunun sağlanması için, hacimlerde değişimler gerçekleşmiştir.

Uyarlamalı yeniden kullanım, daha önceki süreçlerde tercih edilen pasif korumanın yerine, daha aktif sürdürülebilir bir koruma olduğu kabul edilebilir. Elde edilen incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda bu koruma yönteminin aslında hem ekonomik, hem kültürel, hem kullanıcıyı da içine katan, hem de çevre dostu bir koruma yaklaşımı benimsediğinin görülmesiyle birlikte, korumada önemli bir yer teşkil ettiği söylenebilir. Literatüre katkısı bakımından uyarlamalı yeniden kullanım kapsamında ele alınan bu çalışmadan elde edilen bulgularla sonraki yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi ile koruma konusunda yapılmış çalışmaları tartışma açısından bir katkı sunmuştur.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi Kader Reyhan danışmanlığında yürütülen, yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

Abacı, E. (2018). *Tarihi konutlarda işlev değişikliğinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=WALfUVpdXq_IlcrxG_ae5g&no=ot1YDBylpNCk0B-BYF29Pg

Ahunbay, Z. (2019). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri*. İstanbul: Yem Yayınları.

Alsaç, Ü. (1992). *Türkiye'de restorasyon*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Atina Tüzüğü (1933). Erişim adresi: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1933-Atina-tuzu.pdf>

Atmaca, G. (2021). Kişisel fotoğraf arşivi.

Bottero, M., D'Alpaos, C., & Oppio, A. (2019). Ranking of adaptive reuse strategies for abandoned

- industrial heritage in vulnerable contexts: a multiple criteria decision aiding approach. *Sustainability*, 11(3), 785. Erişim adresi: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/3/785>
- Bullen, P.A. (2007), Adaptive reuse and sustainability of commercial buildings. *Facilities*, 25(1/2), 20-31. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/235264539_Adaptive_reuse_and_sustainability_of_commercial_buildings
- Brebbia, C.A, ve Binda, L. (2011). *Structural studies, repairs and maintenance of heritage architecture XII*. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=K17a6qIguZkC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Conejos, S., Langston, C. ve Smith, J. (2011). *Improving the implementation of adaptive reuse strategies for historic buildings*. Le Vie dei Mercanti S.A.V.E. Heritage: Safeguard of Architectural, Visual, Environmental Heritage, Naples, Italy, 1-10. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/259844345_Improving_the_implementation_of_adaptive_reuse_strategies_for_historic_buildings.
- Department of Environment and Heritage. (2004). Erişim adresi: <https://www.awe.gov.au/sites/default/files/documents/adaptive-reuse.pdf>
- Dolnick, F. ve Davidson, M. (1999). A Glossary of Zoning, Development and Planning Terms, Planlama ve Danışmanlık Hizmeti Raporları (491-492) American Planning Association.
- Douglas, J. (2002). *Building adaptation*. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=gaqwsLs23mgC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Günçe, K. ve Mısırlısoy, D. (2019). Assessment of adaptive reuse practices through user experiences: traditional houses in the walled city of Nicosia, *Journal of Sustainability (Switzerland)*, 11(2), 540. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/330536337_Assessment_of_Adaptive_Reuse_Practices_through_User_Experiences_Traditional_Houses_in_the_Walled_City_of_Nicosia
- Karlı, U. ve Aytıs, S. (2018). Eski kabuk yeni işlev: yeniden kullanıma adaptasyon. *Yapı Dergisi*. Erişim adresi: <https://yapidergisi.com/eski-kabuk-yeni-islev-yeniden-kullanima-adaptasyon/>
- Kayalı, B. ve Türk, A. (2005). *Isparta kent merkezinde bulunan sivil mimarlık örneklerinin günümüzdeki durumları, koruma sorunları ve değerlendirme önerileri* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Z-ZgQy2ACIza5AGC_d42Xw&no=ykNaLJNex4djjYpUecknJQ
- Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre koruma ve onarımın mimarlık boyutu kuram ve uygulama*.

İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Kültür Envanteri. (2021). Erişim adresi: <https://kulturenvanteri.com/harita/#12.43/41.13524/37.28788>

Türkiye Kültür Portalı. (2021). Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/>

Langston, C. A. (2008). *The sustainability implications of building adaptive reuse*, Çin İnşaat Yönetimi Araştırma Enstitüsü (CRIOCM) Uluslararası Sempozyumu, Çin.

Latham, D. (2000). Creative re-use of buildings. Erişim adresi: https://pure.bond.edu.au/ws/portal/27956743/2008_The_sustainability_implications_of_building_adaptive_reuse.pdf

Mapio. (2021). Erişim adresi: <https://mapio.net/pic/p-60202252/>

Mısırlısoy, D. ve Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach. *Sustainable Cities and Society*, 26, 91-98.

Ordu Manşet haber sitesi. (2021). Erişim adresi: <http://www.ordumanset.net/m-haber-8007.html>

Ordu Valiliği Resmi Web sitesi. (2021). Erişim adresi: <http://www.ordu.gov.tr/unye>

Samsun Kültür Varlıkları Koruma Kurulu arşivi. (2021).

Sebile Hanım Konağı. (2021). Erişim adresi: <http://www.sebilehanimkonagi.com/>

Türkiye Kültür Portalı. (2021). Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ordu/gezilecekyer/yali-kilisesi-unyeordu>

Ünye Belediyesi arşivi. (2021).

Ünye Belediyesi Resmi Web Sitesi. (2021). Erişim adresi: <https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=1072&Kategori=1001>

Ünye Tarihi Araştırma Grubu. (2021). Erişim adresi: <http://unyetariharastmagrubu.blogspot.com/>

Venedik Tüzüğü. (1999). Erişim adresi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf

